

KISEBBSÉGI SZEMLE

XI. ÉVFOLYAM, 2026. 2. SZÁM

SZERKESZTŐK

KÁNTOR ZOLTÁN, GAZSÓ DÁNIEL

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ABLONCZY BALÁZS, FERENC VIKTÓRIA, GAZSÓ DÁNIEL, KÁNTOR ZOLTÁN,

TÁTRAI PATRIK, TORÓ TIBOR, TÓTH NORBERT, VIZI BALÁZS

Kiadó: *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.bgazrt.hu

Felelős kiadó: *Erdélyi Rudolf Zsolt*

Tel.: +36 1 795 2012

E-mail: vezerigazgato@bgazrt.hu

Szerkesztőség: *Nemzetpolitikai Kutatóintézet*

1016 Budapest, Gellérthegy u. 30–32.

Internetcím: www.npki.hu

Felelős szerkesztő: *Kántor Zoltán*

Szerkesztőségi titkár: *Bara Gabriella*

Tel.: +36 1 896 7370

E-mail: gabriella.bara@bgazrt.hu

Nyelvi lektor: *Tomka Eszter*

Borítóterv: *Kőfaragó Anna, Kőfaragó Zsuzsa*

A borítón megjelenített fénykép forrása:

Art and Picture Collection, The New York Public Library. „Hungarian Design.”

The New York Public Library Digital Collections. 1911.

<http://digitalcollections.nypl.org/items/510d47e1-0219-a3d9-e040-e00a18064a99>

Nyomás és kötés: *Kapitális Nyomdaipari Kft.*

4002 Debrecen, Balmazújvárosi út 14.

A Kisebbségi Szemle egy szaklektorált (peer-reviewed) folyóirat

MTA-értékelés: A

HU ISSN 2498-8049

TARTALOM

KISEBBSÉGPOLITIKA

HARRACH GÁBOR: MAGYAROK SZLOVÁKIÁBAN: A LÉTSZÁMCSÖKKENÉS ÉS VÁLASZTÁSI KUDARCOK KAPCSOLATA	7
---	---

HORVÁTH LÁSZLÓ: A NEMZETI KÖZÖSSÉGEK PARLAMENTI KÉPVISELETE ÉSZAK-MACEDÓNIÁBAN	33
---	----

OKTATÁS

ÓVÁRI KRISTIÁN: A NEMZETISÉG GENERÁCIÓK KÖZÖTTI ÁTÖRÖKÍTÉSE ÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA OKTATÁSI NYELVE A SZLOVÁKIAI MAGYAR NEMZETISÉGŰ GYERMEKEK KÖRÉBEN	73
--	----

MOLNÁR KRISZTINA: INKLÚZIÓ ÉS SZEGREGÁCIÓ KÖZÖTT: A ROMA TANULÓK OKTATÁSI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON ÉS UKRAJNÁBAN	105
---	-----

RESUME	131
--------	-----

SZÁMUNK SZERZŐI	135
-----------------	-----

KISEBBSÉGPOLITIKA

HARRACH GÁBOR

MAGYAROK SZLOVÁKIÁBAN: A LÉTSZÁMCSÖKKENÉS ÉS VÁLASZTÁSI KUDARCOK KAPCSOLATA

A felvidéki magyarság több demográfiai lejtmenetet és felívelési szakaszt is megélt az előző száz évben: az utolsó létszámcsökkenési szakasz a rendszerváltás környékén kezdődött, ám most nem látni jelét semmilyen trendfordulónak, vagy akár csak mérséklődésnek. Különösen aggasztó, hogy ezúttal nem egy egyedi történelmi trauma, hanem a biológiai és etnikai reprodukcióhoz szükséges belső erőforrások hiánya áll a folyamat háttérében. Ezzel párhuzamosan a felvidéki magyar pártokra adott szavazatok összesített száma is gyors apadásnak indult, igaz, csak 2012-től, az egységes MKP 2009-es szakadásának késleltetett következményeként, bő húsz évvel a demográfiai fordulópontot jelző 1991-es népszámlálás után. Mint ismert, a szlovákiai magyarságnak 2010 óta nincs deklaráltan magyar parlamenti érdekképviselője, 2020-ben pedig a magát multietnikus formációként definiáló MKP-utódpart is kiesett a törvényhozásból.¹ Ezzel párhuzamosan – mivel a nemzeti opciót képviselő MKP/MKÖ/Szövetség a Most–Hídtól eltávozott szavazóknak csak egy kisebb hányadát tudta megszólítani – a szlovák pártokra szavazó magyarok száma is nőtt.

A jelenlegi helyzethez vezető folyamat politikai okait jól ismerjük (Hangácsi, 2023; Rákóczi, 2016), a demográfiai okok esetleges szerepét azonban még nem vizsgálták. Az alábbiakban arra keresem a választ, hogy a felvidéki magyarság körében zajló drasztikus népességfogyás szerepet játszott-e az ősz-MKP utódpartjainak választási kudarcaiban, s ha igen, akkor milyen mértékben. A tanulmány második részében szintén az etnikai demográfia és a választási eredmények kapcsolatára, de annak egy egészen más dimenziójára – a létszámalakulás helyett a preferenciákra – összpontosítunk: itt a cél annak feltérképezése, hogy a 2010–2016 közötti parlamenti választásokon tapasztalt szabályszerűség, miszerint minél magasabb egy településen a magyarok aránya, annál magasabb a két utódpart szavazói között a nemzeti opció támogatottsága (Harrach–Rákóczi, 2017; Oriskó, 2012), vajon a 2020-as és 2023-as választáson is érvényesült-e. Mivel 2023-ban a magyarok között a

1 A párt 2023-ban már nem mérettette meg magát önállóan, a választási koalíció pedig, amelynek része volt, csupán 0,3%-ot kapott (SOSR, 2023).

szlovák pártokra voksolók becsült aránya a korábbi 20%-ról közel 40%-ra nőtt (Harrach, 2024), az adatelemzést a pártpreferenciák esetében többek között a szlovák etnikai pártok támogatottságára is kiterjesztem.

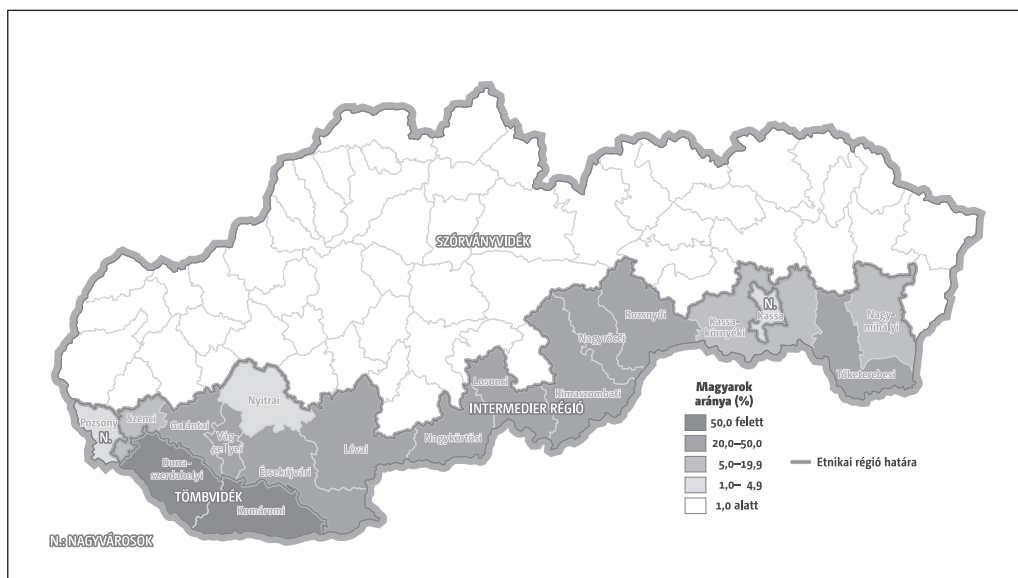
Módszertan

Kutatásaink a 2010–2023 közötti öt parlamenti választásra terjednek ki, különös tekintettel az utolsó kettő esetében még feltáratlan releváns összefüggésekre. Bár a vizsgáldások a teljes országterületet felölelik, a számítások eredményeit etnikai régiókra bontva elemzem. A négy régióból az egyik valójában a két nagyvárost (Pozsony, Kassa) fedi le, három pedig a különféle Felvidék-kutatásokból ismert, 16 járásból és a két említett városból álló magyarlakta déli sávban található. A következő térségekről van szó:

- Tömbvidék: a Csallóköz nagy részét lefedő, magyar többségű Komáromi és Dunaszerdahelyi járás.
- Nagyvárosok: Pozsony és Kassa, ahol a magyarok számarányuk alapján szórványnak minősülnek, létszámuk alapján viszont életképes közösségeket alkotnak, sajátos, urbanizált szegmensét képezve a felvidéki magyarságnak.
- Intermedier (köztes): a déli magyarlakta sávnak a tömbvidéken és a két nagyvároson kívüli, tömb–szórvány dichotómia szerint nem értelmezhető része, ahol járási szinten a magyarság kisebbségben él, ám saját intézmények fenntartására képes, számos településen és több kistérségben pedig többséget is alkot.
- Szórvány: jelen esetben a dél-szlovákiai sávtól északra élő magyar népességet értjük alatta. A felvidéki magyarságnak csak elenyésző hányada tartozik ebbe a kategóriába.

Az alábbi térkép a magyarság járási arányszámaival együtt mutatja az etnikai régiók elhelyezkedését.

1. ábra: A felvidéki magyarok 2021-es járási számaránya és a vizsgálódás során elkülönített etnikai régiók

Forrás: SODB, 2021. Etnikai régiók: a szerző szerkesztése. Kartográfia: Tátrai Patrik

Az etnikai-földrajzi szegmentálás oka, hogy így – figyelembe véve azt a tényt, hogy regionálisan a Most–Híd szavazóinak összetételét a helyi lakosság nemzetiségi jellege határozza meg (Harrach–Rákóczi, 2017) – leválaszthatjuk azokat a területeket, jelen esetben a nagyvárosokat és a szórványvidéket, ahol a Híd-tábor etnikai heterogenitásának mértéke már komoly tévkövetkeztetésekhez vezethet az elemzés során. Ez nem jelenti az említett térségek kizárását a kutatásból, hiszen az etnikailag homogén bázisú MKP/MKÖ/Szövet-ség (Harrach, 2024) esetében továbbra sem fenyeget egy ilyen tévkövetkeztetés lehetősége.

Az alapelv a következő: amennyiben egy etnikai régió belül egy párt szavazatszáma alul-múlja az ottani magyar szavazók létszámát, a könnyebb elemezhetőség érdekében a legkézenfekvőbb esetet véljük (lásd „Occam borotvája” elv), vagyis magyarnak tekintjük a teljes szavazótábort. Amennyiben viszont a pártválasztók létszáma meghaladja a magyarokét, akkor már statisztikailag is kizárható ennek a szavazói közegnek az etnikai homogenitása, vagyis igazoltan megszűnik az a zárt rendszer, amelyen belül az etnikai demográfia és az etnikai szavazás kapcsolata vizsgálható, így az elemzéstől ilyen esetben eltekintek.

A felvidéki magyarság létszámcsökkenésének szerepét jelen kontextusban csak a szavazásra jogosultakra redukálva vizsgálhatjuk, egyrészt az érintettség okán, másrészt mert a fogatkozás mértéke a felnőttkorúak körében kisebb, mint a teljes népességben (azonos mértékű fogatkozás esetén akár a teljes népességet is vizsgálhatnánk, mivel a kapcsolat akkor is kimutatható lenne). A felnőttek gyengébb fogatkozását annak alapján valószínűsíthetjük, hogy a felvidéki magyarság alacsony termékenységének és asszimilációjának

(különösen az intergenerációs asszimilációnak) a hatása nagyrészt a fiatalabb korcsoportoknál csapódik le (Gyurgyík, 2014), s mivel a felnőtt lakosság elemzésekor a fogyatkozó létszámú fiatalabb kohorszok kimaradnak vagy csak részlegesen jelennek meg az idősoros adatokban, a mért csökkenés aránya is alacsonyabb lesz, mint a teljes magyar népességben.

Ahhoz, hogy összevethessük a felnőttkorú szlovákiai magyarok csökkenését az utódparatok választóinak fogyatkozásával, ismernünk kell a felnőttkorú szlovákiai magyaroknak a választási évekre vonatkozó létszámadatait – miközben a vizsgált periódusban a népszámlálási és a választási évek egyetlen alkalommal sem estek egybe. Létszámbecslésre van tehát szükség. Mivel makrotendenciákat vizsgálunk, a becslés során szükségtelen a felvidéki magyarság éves születési és halálozási adatainak figyelembevétele, illetve a népességmozgás egyéb komponenseinek – vándorlás, asszimiláció – bárminemű becslése, elég csupán a felnőtt magyar népesség két népszámlálás közötti lineáris változását feltételeznünk. Ennek értelmében a 2010-es választási évre a 2001-es és 2011-es népszámlálási adatokból, a 2012-es, 2016-os és 2020-as évre pedig a 2011-es és 2021-es censusadatokból számítottam ki a magyarok számát (lineáris interpoláció), míg a 2023-as választás esetében azt feltételeztem, hogy a létszámmértékek a 2011–2021 közötti ütemben változnak (lineáris extrapoláció).

A nyilvánosan elérhető népszámlálási adatbázisok közül csak a 2021-es tartalmazza járási szinten is az etnikumok kor szerinti bontását. Ezenkívül – korábbi egyedi igénylés nyomán – rendelkezésre állnak még a 2001-es census öt éves korcsoportok szerint bontott hasonló adatai, ami a demográfiai változó esetében lehetővé teszi a legalább 15 éves magyar népesség vizsgálatát. Bár ez a populáció magában foglalja a szavazati joggal még nem rendelkező 15–17 éveseket is, mivel trendek együttjárását vizsgáljuk, ez az eltérés nem okoz releváns torzítást.

A 2011-es korcsoportos értékek esetében viszont adathiánnyal kell szembenéznünk, ugyanis ebben az esetben azok csak országos szinten állnak a rendelkezésünkre, járási szinten csupán a teljes magyar lakosság számát ismerjük (Gyurgyík, 2014).² A megoldást a tíz évvel korábbi, illetve későbbi censusadatokra épülő becslés jelentette, amelynek során lineáris változást feltételeztem az adott járásban regisztrált 15+ éves magyaroknak a teljes járási magyar népességen belüli 2001-es és 2021-es járási arányszáma között:

$$N_{2011}^{15+} = 0,5 \cdot \left(\frac{N_{2001}^{15+}}{N_{2001}} + \frac{N_{2021}^{15+}}{N_{2021}} \right) \cdot N_{2011}$$

A 2011-es érték ismeretében már lehetőség nyílt a censzusközi éves adatok, s azon belül a 2010–2023 közötti választási évekre vonatkozó értékek becslésére is, amelyek a Függelék A2–A4. táblázatában láthatók. Ezekből egyébként kiszámítható, hogy 2001 és 2021 között

2 A hiány valószínűleg nem csupán a nyilvánosan elérhető adatbázisra korlátozódik, ugyanis az említett Gyurgyík-dolgozat sem tartalmazza a 2011-es korcsoportos etnikai adatokat, miközben a 2001-eseket igen.

országosan 19%-kal csökkent a felvidéki magyarság, míg a 15+ korcsoport körében ez az arány 16%, ami visszaigazolja a felnőtt magyar népesség lassabb fogyatkozásáról leírtakat.

A demográfiai és választásstatistikai adatok idősoros összevetése során a bázisviszony-szám-számítás módszerét alkalmaztam. A bázisév 2010, a bázisértékeket pedig a 15+ éves magyarok, illetve az egyes szavazói csoportok (MKP/MKÖ/Szövetség, Most–Híd és a kettő összegéből képzett utódparti szavazótábor) akkori létszámmértékei adják, amelyeket egységesen 100%-nak vettem, míg ezen csoportoknak a többi négy választási évhez kapcsolódó létszámmértékei adják – szintén százalékban kifejezve – a bázisindexeket. Országosan is, és az egyes etnodemográfiai szegmensekben is megkapjuk tehát a magyar népesség és a szavazócsoportok egyazon pontról induló grafikonját. (A konkrét bázisviszonyszámok – úgy országosan, mint az egyes etnodemográfiai szegmenseken belül – szintén a Függelékben találhatók.)

Alapesetben, vagyis a magyarok és az egyes utódpartok, illetve az összesített utódparti szavazóbázis létszámcsökkenésének azonos aránya esetén³ – amit a közvetlen és kizárólagos oksági viszony jelének tekinthetünk – ezek a grafikonok egymással teljes átfedést mutatnak. Ha viszont egy adott párt csökkenésének aránya meghaladja a magyarokét, a szavazók önkéntes távozása is szerepet játszik a folyamatban. Amennyiben viszont a szavazóbázis aránycsökkenése kisebb mértékű annál, mint amit a magyar etnikum produkált – netán csökkenés helyett stagnál vagy növekszik a támogatottság –, akkor azt a politikai teljesítmény indikátorának tekinthetjük. A grafikonok analízise egyszerű vizuális adatelemzéssel történik (kivéve, ahol az értékek csekély mértékű változása szükségessé teszi a numerikus elemzést), ugyanis e viszonyszámok grafikus megjelenítése kifejezetten alkalmas a lényegi következtetések gyors levonására.

Ami a másik itt vizsgált témakört, vagyis a magyarok települési számaránya és választási preferenciái közötti kapcsolatot illeti, ebben az esetben a demográfiai változót – eltérően a bázisviszonyszámok esetében használt értékektől – nem korlátozzuk a felnőttkorúakra, ugyanis ebben az esetben nem egy közvetlen matematikai kapcsolatot keresünk (a szavazókorúak létszámváltozásának hatását a szavazatszám-változásra), hanem egy kulturális kapcsolatot, amely a település magyar *jellegével* magyarázza a pártpreferenciát, ez a jelleg pedig a település teljes lakosságát magába foglalja, a még nem szavazókorú népességet is.

Itt a fő módszertani kihívás az adott településeken és adott választáson (érvényesen) szavazó magyar lakosságnak, illetve azon belül a három nagy preferenciacsoportnak – a nemzeti, a multinacionális és a szlovák opció támogatóinak – a számszerűsítése. Mivel a választásstatistikák nem tartalmaznak etnikai adatokat, az aktív magyar szavazók számát a helyi részvételi adatok alapján becsültem meg, az egyes településeken élő etnikumok azonos választási hajlandóságát feltételezve. A preferenciacsoportok kiszámítása a valószínűbb választási szcenárió vélelmezésén alapul.

3 Azért beszélünk arányról, és nem abszolút számokról, mert a magyarságon belül az összes pártpreferencia-csoport egyenlő arányú csökkenését vélelmezzük.

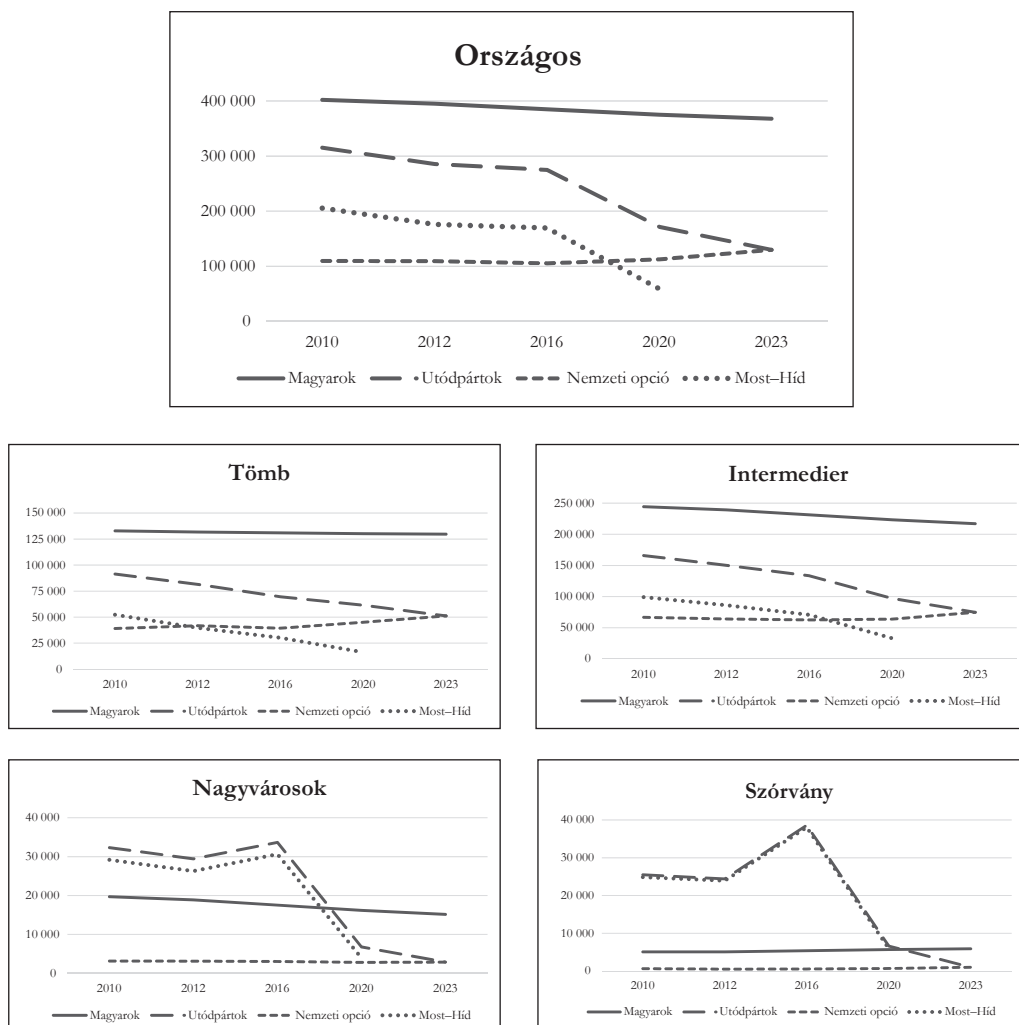
E szcenárió szerint egy nem magyar („többségi”) szavazó inkább választ egy szlovák pártot, mint egy magyar utódpártot, ha pedig mégis egy magyar utódpártra voksol, akkor a Most–Hídot, s nem a magyar nemzeti opciót preferálja. (Azért nem a magyar szavazók szempontjából vezettem le ezt a sorrendet, mert részükről nem feltételezhetjük ilyen egyértelműen a két utódpárt közötti különbségtételt.) Egy településen akkor vélelmezhetjük a többségi választók etnikai átszavazását, ha létszámuk magasabb a szlovák pártokra adott voksok összességénél, a nemzeti opcióra való átszavazást pedig akkor, ha a nem magyar szavazók száma a szlovák pártok és a Most–Híd összesített szavazatszámát is meghaladja (országosan az MKP/MKÖ/Szövetség támogatóinak általában mintegy fél százaléka esett ebbe a kategóriába, jellemzően a magyar anyanyelvű romák lakta településekről).

Bár a szlovák népszámlálási statisztikák – 1991 óta folyamatosan – nemzetiségi és anyanyelvi kategóriák szerint is közlik az egyes nemzetiségek létszámát, tanulmányomban a magyarság létszámadatait minden esetben a nemzetiségi statisztikák alapján határoztam meg: mivel a magyar érdekképviselő preferenciája az etnikai identitás egyik indikátorának is tekinthető, logikusnak tűnik, hogy a demográfiai adatokkal történő összevetés során is az identitásspontot kifejező nemzetiségi önmeghatározás adatait használjuk. A második nemzetiség megvallására is lehetőséget adó 2021-es census esetében kizárólag az elsődleges identitást tekintettem mérvadónak.

Demográfia és választási eredmények

Mielőtt rátérnénk a bázisviszonyszámokra, a vizsgált mutatóknak az egyes etnikai szegmenseken belüli abszolút számait mutató grafikonokat is megnézzük. Ezekből az ábrákból ugyanis a magyar etnikum és az egyes szavazótáborok létszámáról is képet kapunk, s ha az utóbbi meghaladja az előbbi, a fentebb leírtaknak megfelelően el kell vetnünk a két mutató közötti kapcsolat lehetőségét, függetlenül a bázisviszonyszámokból kirajzolódó képtől.

2–6. ábra: A 15 éves és idősebb felvidéki magyarok, valamint az MKP/MKÖ/Szövetség, a Most–Híd, s ezek összevont (utódpárti) szavazóinak száma az utolsó öt szlovák parlamenti választási évben etnodemográfiai csoportonként

Forrás: SODB, 2021; Gyurgyík, 2014 alapján a szerző szerkesztése

Az országos grafikon látványosan összegzi a felvidéki magyar pártpolitikának a törénelmi MKP kettészakadásától napjainkig tartó alakulását. A folyamatot elsősorban a Most–Híd szavazóinak létszámalakulása határozta meg, miközben az MKP/MKÖ/Szövetség – bár támogatottsága a sorozatos választási kudarck ellenére is stabil maradt, sőt idővel növelte is azt – nem tudott elégséges mértékben profitálni a Híd-tábor folyamatos csökkenéséből.

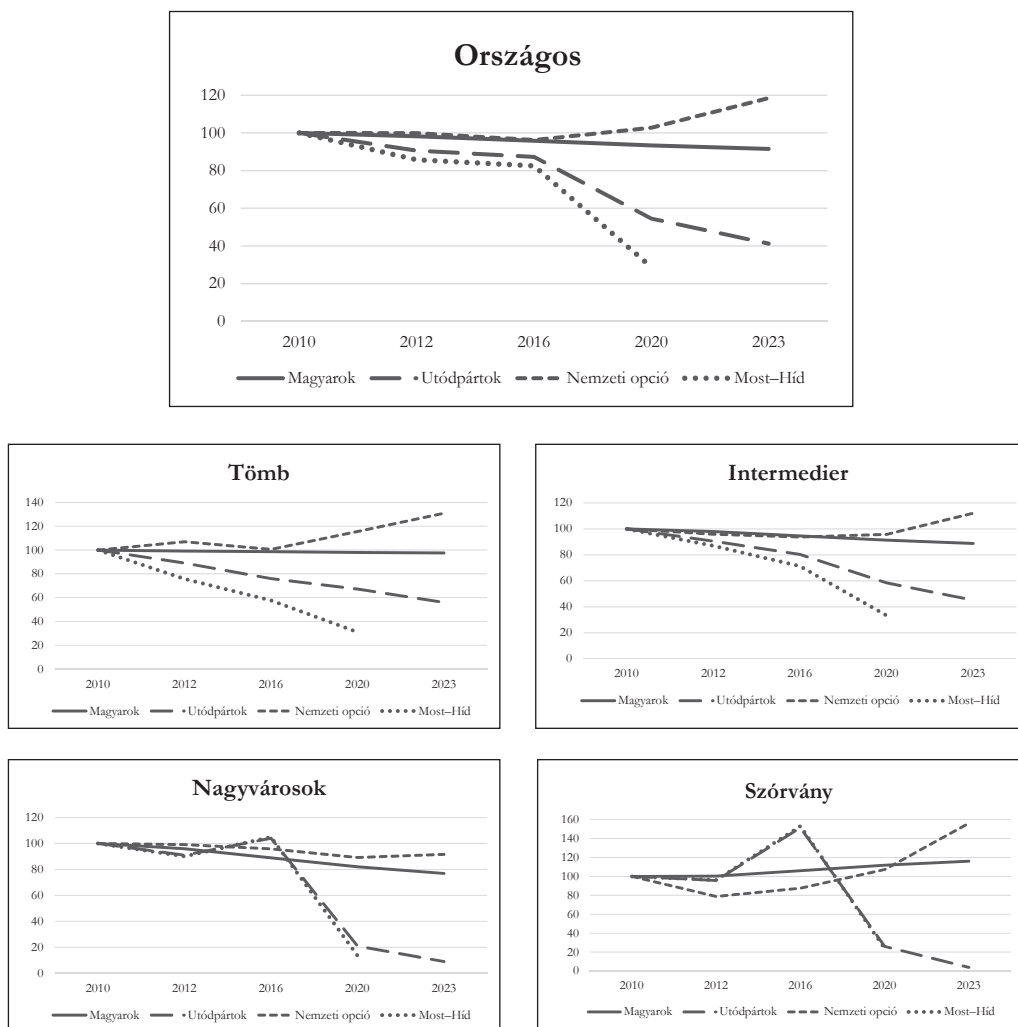
Ami az egyes etnodemográfiai szegmenseket illeti, a vizsgált időszakban az MKP/MKÖ/Szövetség szavazóinak száma – a nagyvárosokat leszámítva – mindenhol növekedett (országosan: 18%, tömbvidék: 31%, intermedier régió: 12%, nagyvárosok: -8%, szórvány: 56%). Tegyük hozzá, hogy a szórványban megfigyelt bő másfélszeres növekedés az alacsony létszámú csoportok létszámingadozása során tapasztalt aránykilengések tipikus példája, ugyanis amíg országosan több mint 20 ezerrel emelkedett a párt szavazóinak a száma, a magyarlakta sávtól északra a növekmény mindössze 357 volt.

Ezzel szemben a Most–Híd az egyes etnodemográfiai szegmensekben teljesen eltérő mintázatokat produkált. Az országos trend – 2010–2016 között lassú, majd ütemes csökkenés – regionális szinten sehol sem ismétlődik, vagyis amit itt láthatunk, az csupán az eltérő helyi mintázatok átlaga. Az intermedier térségben, s még inkább a tömbterületen egyenletes apadást tapasztalhatunk, míg a szóránytérségben teljesen hektikusan alakult a támogatottság: a kezdeti eróziót ugrásszerű emelkedés, majd meredek zuhanás követte, s ugyanez mérsékeltébb formában a nagyvárosokban is lejátszódott. E két utóbbi szegmensben – a nemzeti opció elhanyagolható jelenléte miatt – a Most–Híd és az összesített utódpartí értékek gyakorlatilag megegyeznek. Mivel azonban itt a párt szavazóinak száma meghaladja a választásra jogosult magyarokét, e szegmensekben nincs értelme vizsgálni a demográfia és a támogatottság kapcsolatát.

Eltérő az egyes etnodemográfiai csoportokban az utódpartók támogatottságában bekövetkezett fordulópont időpontja is. A tömbben élők körében a nemzeti opciót választók száma már 2012-ben meghaladta a Most–Hídet, az intermedier régióban erre csak 2020-ban került sor, míg a nagyvárosokban és szórányban végig a multietnikus párt volt fölényben.

Ezután nézzük meg a bázisviszonyszámok alakulását!

7–11. ábra: A 15 éves és idősebb felvidéki magyarok, valamint az MKP/MKÖ/Szövetség, a Most–Híd, s ezek összevont (utódpárti) szavazóinak aránya az utolsó öt szlovák parlamenti választási évben a 2010-es szavazatszámokhoz viszonyítva, etnodemográfiai csoportonként

Forrás: SODB, 2021; Gyurgyík, 2014 alapján a szerző szerkesztése

Országos szinten az MKP/MKÖ/Szövetség támogatottsága 2010–2016 között a demográfiai trendet követte, utána viszont elszakadt tőle, emelkedő, a népesedési helyzet alapján elvárhatónál magasabb szavazatszámot produkálva, amit a módszertani fejezetben leírtak alapján a politikai teljesítmény indikátoraként értékelhetünk. A tömbvidéken kevésbé szoros az összefüggés, az érintett magyar népesség közel 60%-át adó intermedier régióban viszont tíz éven át teljesen együttjárt a létszámcsökkenés és a párt enyhe mértékű eróziója.

A nagyvárosi grafikonok szintén erős kapcsolatra utalnak, azonban itt figyelembe kell vennünk, hogy a helyi magyarságnak csak elenyésző része támogatta a nemzeti opciót.

A Most–Híd esetében – különösen 2016-tól – a támogatottság esése lényegesen meghaladja a magyarok létszámcsökkenésének ütemét, vagyis papírforma szerint a demográfiai okok csak kismértékben játszhattak szerepet a szavazatvesztési folyamatban, s a fő ok a választók elpártolásában keresendő, legalábbis a tömb és az intermedier kategórián belül. A nagyvárosok és a szórványvidék esetében kizárólag a szavazók mozgását valószínűsíthetjük a folyamatok mögött.

Lokális etnikai számarány és pártpreferenciák

2010–2016 között a nemzeti opció helyi támogatottsága a magyarság lokális számarányával együtt nőtt, úgy az utódpartok összes (magyar és nem magyar) szavazójának körében (Oriskó, 2012), mint a magyar szavazónépességén belül (Harrach–Rákóczi, 2017). A lokális etnikai arány és a választói attitűdök kapcsolatát most a 2020-as és 2023-as választás kapcsán is elvégzem, az alábbi mutatók szerint:

- a nemzeti opció támogatottsága az érvényesen szavazó magyar választók körében;
- a nemzeti opció támogatottsága az utódpartokra szavazó magyar választók körében (a Most–Híd 2023-as eltűnése miatt csak 2020-ra vonatkozóan);
- a két utódpart támogatottsága az érvényesen szavazó magyar választók körében (csak 2020-ra vonatkozóan);
- az érvényesen szavazó magyarok aránya a választásra jogosult magyarok körében.

Az első két pontban tehát a nemzeti opció (itt: MKÖ/Szövetség), a harmadik pontban pedig az utódpartok intraetnikai támogatottságát vizsgáljuk, míg a negyedik pontban a magyar szavazók választási aktivitását nézzük meg az etnodemográfiai helyzet viszonylatában. A magyar szavazóknak a felsorolt mutatók szerint kiszámított – járasonként, illetve etnikai környezet szerint rendezett – becslült létszámadatai a Függelékben találhatóak.

Először nézzük az első két helyen említett mutatót!

1. táblázat: Az MKÖ/Szövetség becsült százalékos támogatottsága az összes érvényesen szavazó, illetve az utódpartokat támogató magyarok körében a magyarok települési arányszáma szerint a 2020-as és 2023-as választáson

Magyarok települési aránya (%)	MKÖ/Szövetség (%)		
	Aktív magyar szavazóknál		Utódpartot választó magyaroknál
	2020	2023	2020
0–9	25,2	28,4	38,5
10–19	38,6	42,8	60,5
20–29	45,5	50,7	65,2
30–39	46,9	52,5	64,8
40–49	50,4	58,5	67,5
50–59	55,9	64,4	70,5
60–69	59,8	71,3	70,5
70–79	64,1	74,6	73,4
80–89	68,3	80,4	74,0
90–100	69,8	82,7	77,0

Forrás: SOSR, 2020, 2023 alapján a szerző szerkesztése

A bal oldali oszlop adatok szerint a két változó között korábban tapasztalt kapcsolat 2020-ban és 2023-ban is érvényes: minél magasabb az egyes településeken a magyarok aránya, annál nagyobb a magyar szavazók körében az etnikai opció preferenciája, vagyis annál alacsonyabb a multietnikus és a szlovák pártok együttes támogatottsága. Ráadásul ezek az értékek fentről lefelé olvasva monoton növekedést mutatnak, amit 2010–2016 között még nem mondhattunk el, vagyis a kapcsolat azóta még erősebbé vált. Ami az MKÖ/Szövetségnek az utódpartválasztó magyarokon belül támogatottságát illeti (jobb oldali oszlop), itt már nem monoton a növekedés – a 30–39%-os településcsoport adatai alacsonyabbak az előzőnél, 50% és 70% között pedig megegyeznek –, azonban összességében itt is emelkednek a települési számaránnyal együtt az értékek, vagyis a két változó kapcsolata ez esetben is érvényes.

A továbbiakban megnézzük, hogy 2020-ban mennyire határozta meg a helyi etnodemográfiai helyzet az aktív magyar választók körében az utódpartokat támogató magyarok arányát, illetve – ellentétes megközelítésben – a szlovák pártok támogatottságát. (A 2023-as adatok itt megegyeznének a fenti táblázatban látható 2023-as oszlop adataival, ezért nem tettem közzé őket.)

2. táblázat: Az utódpartokra szavazó magyarok becsült százalékos támogatottsága az érvényesen szavazó magyarok körében a magyarok települési arányszáma szerint a 2020-as választáson

Magyarok települési aránya (%)	Utódpartok (%) aktív magyar szavazóknál 2020
0–9	65,4
10–19	63,8
20–29	69,8
30–39	72,5
40–49	74,7
50–59	79,4
60–69	84,8
70–79	87,3
80–89	92,2
90–100	90,8

Forrás: SOSR, 2020 alapján a szerző szerkesztése

Itt is fennáll a két változó közötti összefüggés, vagyis minél erősebb a magyarok települési jelenléte, annál kisebb magyar részről a szlovák pártok támogatottsága, dacára annak, hogy az értékek változása itt se monoton (lásd a 10–19%-os és a 90–100%-os csoportokat).

Végül nézzük meg, befolyásolta-e az etnodemográfiai helyzet a magyarok választási hajlandóságát!

3. táblázat: Az érvényesen szavazó magyarok becsült százalékos támogatottsága a választásra jogosult magyarok körében a magyarok települési arányszáma szerint a 2020-as és 2023-as választáson

Magyarok települési aránya (%)	Aktív magyar szavazók (%) a választásra jogosult magyarok között	
	2020	2023
0–9	66,1	67,8
10–19	63,4	64,5
20–29	60,5	60,7
30–39	57,1	57,0
40–49	59,7	60,1
50–59	54,2	55,0
60–69	55,2	55,5
70–79	54,2	54,0
80–89	57,6	57,8
90–100	63,9	62,5

Forrás: SOSR, 2020, 2023 alapján a szerző szerkesztése

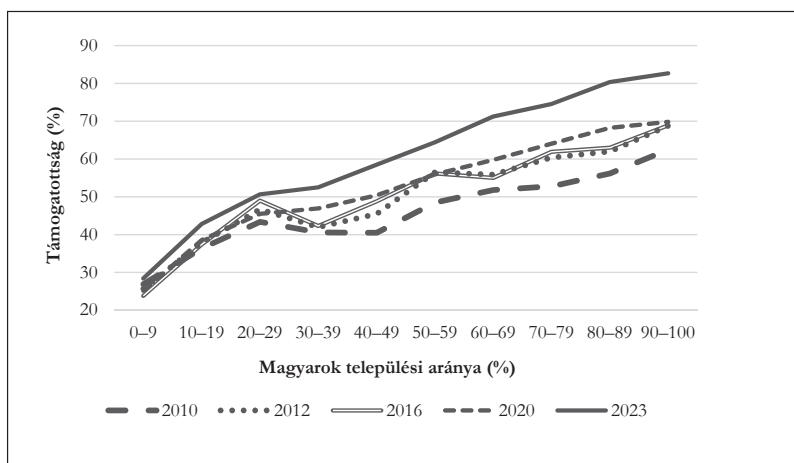
Az eddigi pozitív kapcsolat helyett itt – mindkét választás esetében – az értékek U alakú mintázata figyelhető meg. A 0–9%-os településcsoportban ez nagy valószínűséggel a nagyvárosi magyarságnak köszönhető: Pozsonyban és Kassán 2-3% körüli a magyarok aránya, ugyanakkor viszonylag magas, összesen 17 ezres létszámuk miatt ők teszik ki az adott településcsoportba tartozó magyarok felét, így az urbanizált szavazókra általában jellemző magasabb választási részvétel a kategória egészének az értékét is megemelte.

Valójában azonban itt az U betű másik szára, vagyis a magyarok kiemelkedően magas arányával jellemezhető települések jelentős választási kedve az, ami meglepő. Korábról ugyanis tudjuk, hogy a 2020-as és 2023-as választáson a magyarokat átlag alatti választási hajlandóság jellemezte (Harrach, 2024), így a fenti táblázati adatok esetében az lenne elvárható, hogy a magyarok helyi számaránya és részvételi kedve fordított arányban álljon egymással, hiszen minél magasabb arányt képvisel egy településen a magyarság, választói attitűdjeik annál erősebben érvényesülnek a lakosság egészében. Ez az összefüggés 80%-os lokális arányig valóban fennáll, e fölött azonban a magyarok választási kedve láthatóan nő, 90% felett pedig már a szórványtelepüléseken tapasztalható részvételi értékeket közelíti.

Mivel nem vizsgáltam az egyes településkategóriáknak az etnikai jellemzőkön túli sajátosságait (földrajzi megoszlás, településnagyság, romák aránya stb.), a magyarok által kiemelkedő arányban lakott települések erősebb választói kedvének okait nem ismerjük. Az viszont a Függelék A9. és A10. táblázatának adataiból kiszámítható, hogy a 90% feletti kategóriát képviselő falvak össznépessége a felvidéki magyarság mindössze 1%-át teszi ki (miközben a kategóriák egyenlő népességeloszlása esetén ez 10% lenne), vagyis az ott élők nem képesek érdemben befolyásolni a magyarság egészének részvételi arányát. A táblázatból kirajzolódó mintázat tehát nincs ellentmondásban a felvidéki magyarok alacsony választási hajlandóságát kimutató korábbi számításokkal.

Befejezésképpen tekintsük meg a nemzeti opciónak a teljes magyar szavazótáboron belüli támogatottságát mutató grafikonokat, figyelembe véve, hogy az itt vizsgált négy mutató közül egyedül erről rendelkezünk átfogó, mind az öt parlamenti választásra kiterjedő adatokkal.

12. ábra: Az MKP/MKÖ/Szövetség becsült százalékos támogatottsága a magyar szavazók körében a magyarok települési arányszáma szerint az utolsó öt szlovák parlamenti választáson

Forrás: SOSR alapján a szerző szerkesztése

Minél későbbi az adott választás, annál erősebb a hozzá tartozó vonal meredeksége és monotonitása, vagyis annál határozottabban érvényesül az itt tárgyalt szabályszerűség. Ennek következtében 2023-ban a Szövetség intraetnikai támogatottsága 60%-os magyar arány fölött a 70%-ot, 80%-os magyar arány fölött pedig a 80%-ot is meghaladta (lásd még 1. táblázat).

A monoton jelleg erősödése vélhetően azzal magyarázható, hogy a grafikonon ábrázolt dichotóm támogatottsági változó valójában sokáig trichotóm jellegű volt, vagyis az MKP/MKÖ/Szövetségen kívüli szegmens kettő másikat foglalt magába: a multietnikusokat és a szlovákokat. Feltételezhető, hogy amíg a magyar szavazók részéről a szlováktelepüléseken a Most–Hídnak, a „színmagyar” településeken pedig az MKP/MKÖ/Szövetségnek volt megkérdőjelezhetetlen a preferenciája, addig a vegyes lakosságú helyszíneken mindkét utódpart „csereszabatos” alternatívaként jelent meg egy részük számára, akik esetében a statisztikailag elvárható etnikai tudatosság nem a nemzeti opció, hanem az utódpartok bármelyikének a választásában jelentkezett. Ez a sajátos helyzet azonban a Most–Híd meggyengülésével megszűnt, s a 2010–2016 közötti trichotómiát a valós életben is az etnikaipárt-alternatívák dichotómiája váltotta fel, aminek következtében aztán az itt vizsgált kapcsolat is egyértelműbbé vált.

Általános következtetések

Tanulmányomban a felvidéki magyarság demográfiai helyzetének és a három etnopolitikai alternatíva (MKP/MKÖ/Szövetség, Most–Híd és a szlovák pártok) támogattságának a kapcsolatát vizsgáltam a 2010–2023 közötti időszak, vagyis az utolsó öt szlovákiai parlamenti választás vonatkozásában. Egyrészt választ kerestem arra, hogy a felvidéki magyarság fogyatkozása milyen szerepet játszhatott az ős-MKP két utódpártjának választási kudarcaiban, másrészt megvizsgáltam a magyarok települési számaránya és „nemzeti” választói attitűdjei közötti – 2010–2016 esetében már igazolt – kapcsolat 2020-as és 2023-as érvényességét.

Az MKP/MKÖ/Szövetség szavazótábora országosan 2016-ig, a déli magyarlakta sáv nagy részét adó intermediér régióban pedig egészen 2020-ig a felvidéki magyarságra jellemző népességváltozás arányában csökkent, amit aztán a támogatottság növekedése váltott fel, ellenkezve a potenciális bázisra jellemző demográfiai trenddel. Ezzel szemben a Most–Híd táborát a magyarlakta déli sávban a szavazók egyenletes, ám a magyarság apadását meghaladó lemorzsolódása jellemezte, így a párt erőzójában itt a magyarság fogyatkozása csak részlegesen játszhatott szerepet. Mivel a nagyvárosokban és a szórványban a Híd-szavazók száma lényegesen meghaladja a helybeli magyarokét, a demográfia és a szavazatszőkenés kapcsolata itt nem tanulmányozható, ugyanakkor (vagy éppen ezért) elmondható, hogy a sajátos, hektikus mintázatot is felmutató apadás mögött itt egyértelműen a választók eltávolodása állt. Az etnodemográfiai helyzet a két utódpart egymáshoz viszonyított pozícióját is meghatározta: a nemzeti opció támogatottsága a tömbvidéken már 2012-ben meghaladta a versenytársét, míg a nagyvárosokban és a szórványban, amíg csak tartott a rivalizálás, erre egyáltalán nem került sor.

A magyarok települési számaránya és a nemzeti opció támogatottsága közötti kapcsolat a 2020-as és 2023-as választás esetében is érvényesnek bizonyult. Szintén pozitív volt a kapcsolat 2020-ban a települési számarány és a magyar szavazók utódparti preferenciája (vagyis a szlovák pártok elutasíthatósága) között. Ugyanakkor a választási hajlandóság esetében már egy U alakú összefüggésre bukkanunk. Mivel azonban a 90-100%-ban magyar lakosságú települések a felvidéki nemzetrész elenyésző hányadát adják, az említett mintázat nem áll ellentmondásban a magyarok átlag alatti részvételi hajlandóságával kapcsolatos korábbi kimutatásokkal.

Megfigyelhető még, hogy a magyarok települési számaránya és nemzeti opció iránti elkötelezettsége közötti – összesen öt parlamenti választás alkalmával megfigyelt – kapcsolat választásról választásra erősebb és monotonabb lett. Ez minden bizonnyal a Most–Híd meggyengülésére vezethető vissza, hiszen a multietnikus alternatíva megszűnése etnikai értelemben polarizálttá tette Szlovákiában a politikai kínálatot, aminek következtében a nemzeti opció egyúttal „a” magyar opcióvá is vált, ez pedig az utolsó két választáson, de főleg a 2023-ason, erősítette a párt pozíciót.

Felhasznált irodalom

Gyurgyík László: *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2014.

Hangácsi István (2023): *A 2023-as szlovákiai parlamenti választások magyarországi tanulságai*. Méltányosság Politikaelemző Központ: Budapest. Letöltés helye: <https://meltanyossag.hu/a-2023-as-szlovakiai-parlamenti-valasztasok-magyarorszag-tanulsagai/>; letöltés ideje: 2026. 07. 26.

Harrach Gábor: Egy kudarc boncképe: a felvidéki magyar politika 2023-as bukásának választásstatistikája (2.). *Kisebbségi Szemle*, 2024. 9 (3). 7–39.

Harrach Gábor – Rákóczi Krisztián: *Külön utakon. Adalékok a felvidéki magyarság 2009 utáni politikatörténetéhez*. NPKE–L'Harmattan: Budapest, 2017.

Oriskó Norbert (2012): A magyar többségű községekben az MKP megelőzte a Most-Hidat. *Felvidék Ma*. Letöltés helye: <http://felvidek.ma/2012/03/a-magyarok-altal-tobbsegben-lakott-kozsegekben-az-mkp-tobb-szavazatot-kapott-mint-a-most-hid/>; letöltés ideje: 2026. 07. 26.

Rákóczi Krisztián: Választások Szlovákiában – A rendszerellenes pártok előretörése és a magyar szavazók távolmaradása. *Kisebbségi Szemle*, 2016. 1 (2). 7–28.

SOSR (2020) – a Szlovák Statisztikai Hivatal választási adatbázisa. Letöltés helye: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/en/data01.html>; letöltés ideje: 2026. 07. 26.

SODB (2021) – a Szlovák Statisztikai Hivatal népszámlálási adatbázisa. Letöltés helye: <https://www.scitanie.sk/en>; letöltés ideje: 2026. 07. 26.

SOSR (2023) – a Szlovák Statisztikai Hivatal választási adatbázisa. Letöltés helye: https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/en/suhrnne_vysledky.html; letöltés ideje: 2026. 07. 26.

Függelék

A1. táblázat: A teljes, illetve a 15 éven felüli felvidéki magyarság lélekszáma országosan és járásonként a három utolsó szlovákiai népszámlálás során

Járás	Magyarok					
	Teljes létszám			15 éves és idősebbek		
	2001	2011	2021	2001	2011(b)	2021
Pozsony	16 451	14 119	11 271	15 510	13 292	10 595
Szenci	10 553	9 134	8 700	9 264	8 165	7 917
Dunaszerdahelyi	93 660	87 349	85 504	77 661	74 597	75 145
Galántai	36 518	32 793	29 551	30 803	28 500	26 438
Komáromi	74 976	66 356	62 099	63 349	57 380	54 928
Lévai	33 524	28 085	23 342	29 130	25 023	21 312
Nyitrai	10 956	9 076	6 790	9 879	8 382	6 419
Érsekújvári	57 271	48 483	44 029	49 316	42 779	39 785
Vágsellyei	19 283	16 717	14 336	16 696	14 793	12 959
Losonci	20 072	17 338	16 530	17 007	14 785	14 186
Nagyrócei	8 994	7 738	7 308	7 574	6 518	6 158
Rimaszombati	34 323	30 516	31 804	27 737	24 490	25 345
Nagykürtösi	12 823	10 939	8 955	10 966	9 669	8 172
Kassa	8 940	6 382	5 620	8 337	5 949	5 237
Kassa-környéki	14 140	11 845	10 366	12 032	10 192	9 018
Nagymihályi	12 819	12 122	11 348	10 475	10 051	9 546
Rozsnyói	18 954	16 103	13 520	16 086	14 068	12 148
Töketerbesi	30 425	28 145	24 995	25 153	23 836	21 673
Szórványvidék	5 846	5 227	5 997	5 610	5 009	5 740
Országos	520 528	458 467	422 065	442 585	397 342	372 721

Forrás: SODB, 2021, Gyurgyík, 2014 alapján a szerző szerkesztése

A2–A4. táblázat: A 15 éves és idősebb felvidéki magyarok becsült létszáma országosan és járásonként 2001–2023 között

Járás	Magyarok							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Pozsony	15 510	15 288	15 066	14 845	14 623	14 401	14 179	13 957
Szenci	9 264	9 154	9 044	8 934	8 824	8 715	8 605	8 495
Dunaszerdahelyi	77 661	77 355	77 048	76 742	76 436	76 129	75 823	75 516
Galántai	30 803	30 573	30 342	30 112	29 882	29 651	29 421	29 191
Komáromi	63 349	62 752	62 155	61 558	60 961	60 364	59 767	59 170
Lévai	29 130	28 719	28 309	27 898	27 487	27 077	26 666	26 255
Nyitrai	9 879	9 729	9 580	9 430	9 280	9 130	8 981	8 831
Érsekújvári	49 316	48 662	48 009	47 355	46 701	46 048	45 394	44 740
Vágsellyei	16 696	16 506	16 315	16 125	15 935	15 744	15 554	15 364
Losonci	17 007	16 785	16 563	16 340	16 118	15 896	15 674	15 452
Nagyrócei	7 574	7 468	7 363	7 257	7 152	7 046	6 941	6 835
Rimaszombati	27 737	27 412	27 088	26 763	26 438	26 113	25 789	25 464
Nagykürtösi	10 966	10 836	10 707	10 577	10 447	10 317	10 188	10 058
Kassa	8 337	8 098	7 859	7 621	7 382	7 143	6 904	6 666
Kassa-környéki	12 032	11 848	11 664	11 480	11 296	11 112	10 928	10 744
Nagymihályi	10 475	10 433	10 390	10 348	10 306	10 263	10 221	10 178
Rozsnyói	16 086	15 884	15 682	15 480	15 279	15 077	14 875	14 673
Tólkerebesi	25 153	25 021	24 890	24 758	24 626	24 495	24 363	24 231
Szóránnyvidék	5 610	5 550	5 490	5 430	5 370	5 310	5 250	5 190
Országos	442 585	438 074	433 564	429 053	424 542	420 031	415 521	411 010

Járás	Magyarok							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Pozsony	13 735	13 514	13 292	13 022	12 752	12 483	12 213	11 943
Szenci	8 385	8 275	8 165	8 140	8 116	8 091	8 066	8 041
Dunaszerdahelyi	75 210	74 904	74 597	74 652	74 707	74 762	74 816	74 871
Galántai	28 960	28 730	28 500	28 294	28 087	27 881	27 675	27 469
Komáromi	58 573	57 977	57 380	57 134	56 889	56 644	56 399	56 154
Lévai	25 845	25 434	25 023	24 652	24 281	23 910	23 539	23 168
Nyitrai	8 681	8 532	8 382	8 186	7 989	7 793	7 597	7 400
Érsekújvári	44 087	43 433	42 779	42 480	42 180	41 881	41 582	41 282
Vágsellyei	15 173	14 983	14 793	14 609	14 426	14 243	14 059	13 876
Losonci	15 229	15 007	14 785	14 725	14 665	14 605	14 545	14 485
Nagyrócei	6 729	6 624	6 518	6 482	6 446	6 410	6 374	6 338
Rimaszombati	25 139	24 814	24 490	24 575	24 661	24 746	24 832	24 917
Nagykürtösi	9 928	9 798	9 669	9 519	9 369	9 220	9 070	8 920
Kassa	6 427	6 188	5 949	5 878	5 807	5 736	5 664	5 593
Kassa-környéki	10 560	10 376	10 192	10 075	9 957	9 840	9 722	9 605
Nagymihályi	10 136	10 094	10 051	10 001	9 950	9 900	9 849	9 799
Rozsnyói	14 471	14 269	14 068	13 876	13 684	13 492	13 300	13 108
Tótkerebesi	24 100	23 968	23 836	23 620	23 404	23 187	22 971	22 755
Szóránnyvidék	5 130	5 070	5 009	5 083	5 156	5 229	5 302	5 375
Országos	406 499	401 989	397 478	395 002	392 527	390 051	387 575	385 099

Járás	Magyarok					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Pozsony	11 674	11 404	11 134	10 865	10 595	10 325
Szenci	8 016	7 991	7 967	7 942	7 917	7 892
Dunaszerdahelyi	74 926	74 981	75 035	75 090	75 145	75 200
Galántai	27 263	27 057	26 850	26 644	26 438	26 232
Komáromi	55 909	55 663	55 418	55 173	54 928	54 683
Lévai	22 796	22 425	22 054	21 683	21 312	20 941
Nyitrai	7 204	7 008	6 812	6 615	6 419	6 223
Érsekújvári	40 983	40 683	40 384	40 084	39 785	39 486
Vágsellyei	13 693	13 509	13 326	13 142	12 959	12 776
Losonci	14 426	14 366	14 306	14 246	14 186	14 126
Nagyrócei	6 302	6 266	6 230	6 194	6 158	6 122
Rimaszombati	25 003	25 088	25 174	25 259	25 345	25 431
Nagykürtösi	8 771	8 621	8 471	8 322	8 172	8 022
Kassa	5 522	5 451	5 379	5 308	5 237	5 166
Kassa-környéki	9 488	9 370	9 253	9 135	9 018	8 901
Nagymihályi	9 748	9 698	9 647	9 597	9 546	9 495
Rozsnyói	12 916	12 724	12 532	12 340	12 148	11 956
Tótkerebesi	22 538	22 322	22 106	21 889	21 673	21 457
Szóránnyvidék	5 448	5 521	5 594	5 667	5 740	5 813
Országos	382 624	380 148	377 672	375 197	372 721	370 245
						367 770

Forrás: SODB, 2021; Gyurgyík, 2014 alapján a szerző szerkesztése

A5. táblázat: Az MKP/MKÖ/Szövetségre szavazók száma országosan és járásonként az utolsó öt szlovák parlamenti választáson

Járás	MKP/MKÖ/Szövetség				
	2010	2012	2016	2020	2023
Pozsony	1 606	1 557	1 554	1 431	1 462
Szenci	1 563	1 716	2 146	2 219	2 323
Dunaszerdahelyi	21 262	23 139	23 196	27 083	28 921
Galántai	6 621	6 947	8 183	8 273	10 331
Komáromi	17 817	18 694	16 108	18 082	22 255
Lévai	7 618	6 911	7 019	7 107	7 566
Nyitrai	1 693	1 467	1 776	1 645	1 709
Érsekújvári	13 364	12 716	11 430	12 534	13 647
Vágsellyei	3 952	4 121	3 734	4 037	4 722
Losonci	3 882	3 441	3 097	2 777	3 273
Nagyőrcei	1 897	1 841	1 673	1 574	1 826
Rimaszombati	6 911	7 008	6 505	5 780	8 106
Nagykürtösi	3 578	3 200	2 959	2 803	3 049
Kassa	1 553	1 573	1 474	1 387	1 431
Kassa-környéki	3 539	3 473	3 400	3 878	3 591
Nagymihályi	2 657	2 422	2 278	2 329	2 844
Rozsnyói	3 214	3 352	3 481	4 269	4 275
Tőketerebesi	6 275	5 404	4 925	4 741	7 585
Szórványvidék	636	501	557	682	993
Országos	109 638	109 483	105 495	112 631	129 909

Forrás: SOSR

A6. táblázat: A Most–Híd szavazók száma országosan és járásonként az utolsó öt szlovák parlamenti választáson

Járás	Most–Híd			
	2010	2012	2016	2020
Pozsony	20 291	18 614	23 099	2 804
Szenci	5 671	5 375	5 114	1 331
Dunaszerdahelyi	32 909	25 671	18 621	10 673
Galántai	13 730	12 089	8 800	3 865
Komáromi	19 409	13 947	11 558	5 565
Lévai	9 965	8 696	6 840	2 459
Nyitrai	5 218	5 293	4 989	1 372
Érsekújvári	17 531	15 412	11 860	4 460
Vágsellyei	6 660	5 413	4 397	1 712
Losonci	5 196	4 783	3 568	2 254
Nagyőrcei	2 214	1 691	1 482	978
Rimaszombati	7 059	6 456	5 578	4 971
Nagykürtösi	3 124	2 685	2 202	1 389
Kassa	8 897	7 687	7 536	1 144
Kassa-környéki	7 988	5 081	4 585	1 276
Nagymihályi	3 420	2 928	2 751	1 975
Rozsnyói	6 100	5 468	4 070	1 568
Tőketerebesi	5 301	4 901	4 498	3 433
Szórványvidék	24 855	23 898	38 045	5 931
Országos	205 538	176 088	169 593	59 160

Forrás: SOSR

A7. táblázat: A választásra jogosult és érvényesen szavazó magyarok, valamint a magyar utódpartok és a szlovák pártok magyar szavazóinak becsült járási száma a 2020-as választáson

Járás	Magyarok				
	2020				
	Választásra jogosult	Érvényesen szavazó	Választott párt		
			<i>MKÖ</i>	<i>Most–Híd</i>	<i>Szlovák p.</i>
Pozsony	10 646	7 576	1 431	2 804	3 341
Szenci	7 531	5 646	2 219	1 331	2 096
Dunaszerdahelyi	72 402	43 860	27 083	10 295	6 482
Galántai	25 360	16 282	8 273	3 862	4 146
Komáromi	52 904	27 323	18 082	5 490	3 751
Lévai	20 538	11 657	7 099	2 323	2 234
Nyitrai	6 159	4 212	1 644	1 305	1 263
Érsekújvári	38 347	21 998	12 533	4 400	5 065
Vágsellyei	12 456	7 426	4 037	1 699	1 691
Losonci	13 421	6 475	2 769	2 163	1 543
Nagyőrcei	5 857	2 840	1 556	886	398
Rimaszombati	24 069	12 430	5 772	4 422	2 236
Nagykürtösi	7 831	4 717	2 796	1 245	676
Kassa	5 122	3 277	1 372	1 118	787
Kassa-környéki	8 645	4 893	3 754	821	318
Nagymihályi	9 041	4 481	2 325	1 655	501
Rozsnyói	11 739	6 714	4 186	1 286	1 242
Tőketerebesi	20 732	9 659	4 738	3 347	1 574
Szórványvidék	4 483	3 008	460	1 967	581
Külföld	334	310	31	14	265
Országos	357 617	204 784	112 161	52 433	40 190

Forrás: SOSR, 2020; Harrach, 2024 alapján a szerző szerkesztése

A8. táblázat: A választásra jogosult és érvényesen szavazó magyarok, valamint a magyar utódpartok és a szlovák pártok magyar szavazóinak becsült járási száma a 2023-as választáson

Járás	Magyarok			
	2023			
	Választásra jogosult	Érvényes szavazó	Választott párt	
			Szövetség	Szlovák p.
Pozsony	9 946	7 227	1 462	5 765
Szenci	7 883	5 861	2 323	3 538
Dunaszerdahelyi	72 904	43 037	28 921	14 116
Galántai	25 342	15 920	10 331	5 589
Komáromi	51 550	28 515	22 255	6 260
Lévai	20 014	11 561	7 552	4 009
Nyitrai	6 121	4 326	1 709	2 617
Érsekújvári	37 250	21 785	13 647	8 138
Vágsellyei	12 205	7 345	4 722	2 623
Losonci	13 208	6 252	3 265	2 987
Nagyőrcei	5 757	2 812	1 805	1 007
Rimaszombati	23 957	11 834	7 963	3 871
Nagykürtösi	7 578	4 681	3 041	1 639
Kassa	4 915	3 186	1 430	1 756
Kassa-környéki	8 707	4 993	3 482	1 511
Nagymihályi	8 895	4 373	2 810	1 563
Rozsnyói	11 455	6 342	4 223	2 119
Töketerebesi	20 411	9 820	7 566	2 254
Szórványvidék	4 357	3 023	627	2 396
Külföld	4 844	4 692	274	4 418
Országos	357 299	207 585	129 407	78 176

Forrás: SOSR, 2023; Harrach, 2024 alapján a szerző szerkesztése

A9. táblázat: A választásra jogosult és érvényesen szavazó magyarok, valamint a magyar utódpartok és a szlovák pártok magyar szavazóinak becsült száma a magyarok települési arányszáma szerint a 2020-as választáson

2020						
Magyarok						
Települési arány (%)	Összes	Választásra jogosult	Érvényesen szavazó	Pártválasztó		
				<i>MKÖ</i>	<i>Most–Híd</i>	<i>Szlovák p.</i>
0–9	34 527	31 402	20 762	5 225	8 352	7 185
10–19	15 042	13 431	8 509	3 283	2 143	3 083
20–29	24 876	21 715	13 141	5 980	3 191	3 970
30–39	20 904	17 638	10 065	4 725	2 572	2 768
40–49	31 384	26 647	15 902	8 018	3 866	4 018
50–59	67 944	57 333	31 103	17 400	7 297	6 406
60–69	54 537	45 865	25 339	15 146	6 337	3 856
70–79	108 922	90 476	49 027	31 415	11 381	6 231
80–89	59 667	49 301	28 406	19 388	6 815	2 203
90–100	4 262	3 474	2 219	1 550	464	205

Forrás: SOSR, 2020; Harrach, 2024 alapján a szerző szerkesztése

A10. táblázat: A választásra jogosult és érvényesen szavazó magyarok, valamint a magyar utódpártok és a szlovák pártok magyar szavazóinak becsült száma a magyarok települési arányszáma szerint a 2023-as választáson

2023					
Magyarok					
Települési arány (%)	Összes	Választásra jogosult	Érvényesen szavazó	Pártválasztó	
				<i>MKÖ</i>	<i>Szlovák p.</i>
0–9	34 527	30 265	20 516	5 828	14 688
10–19	15 042	13 185	8 504	3 641	4 863
20–29	24 876	21 485	13 037	6 606	6 432
30–39	20 904	17 413	9 920	5 210	4 710
40–49	31 384	26 407	15 876	9 290	6 586
50–59	67 944	56 072	30 864	19 890	10 974
60–69	54 537	45 195	25 073	17 867	7 206
70–79	108 922	89 715	48 487	36 150	12 337
80–89	59 667	49 219	28 424	22 842	5 583
90–100	4 262	3 499	2 188	1 809	379

Forrás: SOSR, 2023; Harrach, 2024 alapján a szerző szerkesztése

HORVÁTH LÁSZLÓ

A NEMZETI KÖZÖSSÉGEK PARLAMENTI KÉPVISELETE ÉSZAK-MACEDÓNIÁBAN¹

E tanulmány célja, hogy rövid történeti háttér felvázolása mellett ismertesse a nemzeti közösségek² parlamenti képviselőinek alakulását Észak-Macedóniában az elmúlt három és fél évtizedben. A rendszerváltozást követő első demokratikus választásoktól egészen napjainkig. Ennek érdekében az írás az ország meghatározó bel- és külpolitikai kihívásainak tükrében mutatja be a választási rendszerben bekövetkezett változásokat, amelyek a vizsgált időszakban mindvégig nélkülözték a nemzeti kisebbségek parlamentbe jutását elősegítő, preferenciális elemeket. Feltárja továbbá, hogy a támogató feltételek hiánya milyen mértékben korlátozta, lehetetlenné tette el, vagy esetenként mégis miként tette lehetővé a nemzeti kisebbségek egésze vagy egy része számára a központi törvényhozásban való képviselői megvalósulását. Mindezt a parlamenti választási rendszer egyes elemeinek – így a választási listák típusainak, a választókerületek és a kiosztható mandátumok számának, az általános bejutási küszöbnek, valamint a mandátumelosztás során használt formuláknak – a felvázolásán keresztül valósítja meg. Mindemellett részleteiben mutatja be az eddigi parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző kisebbségi pártok eredményeit. Az átfogóbb és mélyebb betekintés nyújtása érdekében azoknak a nemzeti kisebbségi szervezetek teljesítményének elemzésére is vállalkozik, amelyek egy-egy rendes vagy előrehozott parlamenti választás alkalmával ugyan önállóan mérettették meg magukat, de nem szereztek elegendő szavazatot a parlamentbe jutáshoz. Végezetül a többségi koalíciók listáin induló kisebbségi pártok eredményeit is az olvasó elé tárja, hiszen politikai súlyuk és jelentőségük miatt ezeket sem szeretné figyelmen kívül hagyni.

-
- 1 Az írás a Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Választás és képviselői Kutatóműhely keretében, annak finanszírozásával valósult meg.
 - 2 Az írás a nemzeti közösség és a nemzeti kisebbség kifejezéseket a stilisztikai változatosság és a görbületesebb szövegalkotás érdekében szinonimaként használja. Fontos kiemelni, hogy Észak-Macedóniában és a Nyugat-Balkán más államaiban (különösen Montenegróban) a terminológiaválasztás komoly politikai és identitásbeli kérdés. A régió nagyobb lélekszámú közösségei – mint az észak-macedóniai albánok vagy a montenegrói szerbek – elutasítják a nemzeti kisebbség fogalmát, mivel magukra államalkotó tényezőként tekintenek. A politikai és jogi diskurzus ezért az inkluzívabb nemzeti közösség formulát részesíti előnyben. A kifejezések jelen szövegben való váltakoztatása nincs hatással a vizsgált csoportok közjogi státuszának értelmezésére.

Belpolitikai aspektusok

Észak-Macedónia mai formájában való létezését a második Jugoszlávia 1945-ös megalakulásának köszönheti, ahol a Vardar-Macedóniát lefedő területeken,³ tagköztársasági keretek között valósultak meg a nemzetfejlődés alapjai. Az 1974-es szövetségi alkotmány decentralizációt és önrendelkezési jogot biztosító rendelkezései tovább erősítették a független nemzetállammá válás feltételeit. A délszláv állam felbomlása során Észak-Macedónia – Montenegró mellett – az egyetlen olyan tagköztársaság volt, amely 1991-ben békés, erőszakmentes úton tudta kikiáltani függetlenségét, elkerülve a térséget sújtó véres polgárháborúkat. Az 1991. szeptember 8-ai függetlenségi népszavazást követően az állam november 20-án Macedón Köztársaság néven kiáltotta ki függetlenségét (amelyet Görögország egyet nem értése miatt a nemzetközi kapcsolatokban Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaságként használtak).⁴ Az új politikai entitás belpolitikai stabilitása az első pillanattól fogva törekeny volt, ami abból fakadt, hogy annak ellenére, hogy az albán kisebbség képviselői a kezdetektől jelen voltak a törvényhozásban és a kormánykoalíciókban, az 1991. november 17-én elfogadott alkotmány preambuluma kizárólag a macedón nép nemzetállamként definiálta Macedóniát.⁵ Ez a megfogalmazás a társadalom közel egynegyedét kitevő albánság körében mély elégedetlenséget szült, mivel megítélésük szerint ez formálisan másodrangú állampolgári státuszt eredményezett számukra. A halmozódó szocioökonómiai és jogi feszültségek, a korábbi elszakadási kísérletek (mint az 1992-es Illirida-koncepció vagy az 1993-as összeesküvés), valamint a koszovói válság nyomán érkező mintegy 360 ezer albán menekült jelentősen megváltoztatta a belső demográfiai és politikai viszonyokat.⁶ A feszültség végül 2001 elején fegyveres konfliktusba torkollott a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) mintájára megszerveződött macedóniai Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (UÇK) és a macedón állami erők között. Az elsősorban északi területekre (Tetovo, Kumanovo és Szkopje peremvidéke) korlátozódó, alacsony intenzitású harcokat a határozott nemzetközi (USA és EU) diplomáciai nyomás hatására aláírt Ohridi Keretmegállapodás (A továbbiakban: Keretmegállapodás)⁷ zárta le.⁸ A megállapodás alapvető rendszerszintű változásokat hozott, mivel megszüntette a korábbi nemzetállami koncepciót, amelynek helyébe egy multietnikus állammodellt állított, azzal, hogy az ország alkotmánya immáron egyenrangú államalkotó tényezőként ismerte el

3 Az egykori Pirini-Macedónia ma Bulgáriához, az egykori Égei-Macedónia pedig Görögországhoz tartozik.

4 Prieger Adrienn – Tokai Attila: Európa hátsó udvara? – A Nyugat–Balkán integrációs törekvései. *Valóság*, 2024. 67 (4). 79–92, itt: 86.

5 Macedónia 1991-ben elfogadott alkotmányának preambuluma.

6 Hány Szabolcs: Az albán kisebbség Macedóniában. In: Kitanics Máté – Pap Norbert (szerk.): *Albánok. Balkán Füzetek*. 9. szám. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja: Pécs, 2010. 97–106., itt: 99–100.

7 Hasonlóan a boszniai háborút lezáró daytoni megállapodáshoz, a keretmegállapodás sem a felek közötti hosszas, szerves tárgyalások vagy egy több évtizedes, esetleg évszázados közös gondolkodás eredménye. A dokumentumot a macedón és az albán fél is kifejezetten nemzetközi nyomás hatására fogadta el.

8 Framework Agreement – Concluded at Ohrid, Macedonia, Signed at Skopje Macedonia on 13 August 2001. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2026. 03. 28.

a nemzeti közösségeket. Az új szövegezés az ország különböző nemzetiségű állampolgárait a macedónokkal azonos, egyenlőbb⁹ szintre emelte (IV. módosítás). Ennek keretében vezették be a döntéshozatalban a kettős többséget megkövetelő Badinter-elvet,¹⁰ biztosították a 20% feletti kisebbségi nyelvek (de facto az albán nyelv) hivatalos használatát,¹¹ az arányos és méltányos képviseletet a közsférában, valamint az államilag támogatott anyanyelvi oktatás jogát. A 20% alatti kisebbségek (törökök, romák, szerbek, bosnyákok, vlachok) jogvédelmére 2008-ban külön törvényi garanciák születtek,¹² amelyek felügyelete és finanszírozása a Közösségi Jogérvényesítési Ügynökségen keresztül valósul meg.

Külpolitikai kihívások

Észak-Macedónia külpolitikáját a függetlenség elnyerése óta a szomszédos államokkal – Koszovót és Albániát leszámítva – összetett, identitásbeli¹³ és történelmi viták terhelték. Szerbiával a vitás kérdéseket sikerült rendezni,¹⁴ Görögországgal és Bulgáriával azonban elhúzódó diplomáciai konfliktusok alakultak ki. A Görögországgal fennálló feszültség az államnév körüli vitából, a területi igényektől való athéni félelmekből és az ókori macedón/görög szimbólumok használatából eredt. Bár az 1995-ös New York-i ideiglenes megállapodás feloldotta a Macedóniát sújtó görög gazdasági blokádot, a névvita közel három évtizeden át akadályozta az ország euroatlanti integrációját. A patthelyzetet a 2018-as preszpai megállapodás szüntette meg, amelyben az ország hivatalos nevét Észak-Macedóniára változtatták. Ez tette lehetővé, hogy az állam 2020 márciusában a NATO 30. tagállamává váljon,¹⁵ és 2022 júliusában hivatalosan is megkezdődhessenek az európai uniós csatlakozási tárgyalások. Az integrációs lendület azonban hamarosan megtorpant a Bulgáriával kirobbant újabb diplomáciai nézeteltérések miatt. Bár a felek 1999-ben közös miniszterelnöki nyilatkozatot, 2017-ben pedig barátsági, jószomszédi és együttműködési megállapodást írtak alá, Szófia történelmi és identitással kapcsolatos okokra hivatkozva 2020 novemberében megvétózta

9 Shikova, Natalija – Andeva, Marina: Analysis of the Systems for Representation of Minorities in Public Administration: The Case of the Republic of North Macedonia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)* 2023. 22 (1). Letöltés helye: www.ecmi.de; letöltés ideje: 2026. 02. 21.

10 A Keretmegállapodás 5. (Különleges parlamenti eljárások) pontja.

11 A Keretmegállapodás B. melléklete a nyelvhasználatról.

12 A Macedón Köztársaságban a népesség kevesebb mint 20%-át alkotó közösségek tagjai jogainak előmozdításáról és védelméről szóló törvény (2008).

13 Klein András: „Lenni vagy nem lenni”, avagy miért meghatározó a macedón nemzettudat hátterének ismerete. *Pro Minoritate*, 2025. tavasz. 29–60., itt: 47.

14 A macedón egyház 1967-ben egyoldalúan kiáltotta ki a függetlenségét a Szerb Pravoszláv Egyháztól (Srpska pravoslavna crkva, SPC). A kiválást mély egyházjogi és diplomáciai konfliktus követte, amelyet 2022 májusában sikerült lezárni, amikor az SPC hivatalosan is elismerte a Macedón Pravoszláv Egyház (Ohridi Érsekség) autokefál státuszát.

15 Manzinger, Krisztián: How Do You Want Me to Address You? – The Macedonian Name Dispute Resolved. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2020. 17 (1). 7–28., itt: 7.

az EU-csatlakozási tárgyalások érdemi megkezdését. A bolgár álláspont szerint a macedón nemzeti identitás és nyelv bolgár gyökerekkel rendelkezik, és a mai macedón nemzetfelfogás mögött a titói Jugoszlávia mesterséges, felülről vezérelt nemzetépítési projektje és a szisztematikus történelemátírás áll. A kialakult érdekellentét áthidalására az EU francia elnöksége kidolgozott egy keretjavaslatot („francia javaslat”), amelynek mindkét fél általi elfogadása végül lehetővé tette a csatlakozási tárgyalások 2022. július 19-ei formális megkezdését, azaz az első kormányközi konferencia megtartását.¹⁶ A javaslat egyik kulcseleme, hogy Észak-Macedónia alkotmányának preambuluma úgy kell módosítani, hogy az a nemzetiségek felsorolásánál a bolgárokat is beemlje az államalkotó népcsoportok közé. Mivel a szkopjei törvényhozásban eddig nem alakult ki az ehhez szükséges kétharmados többség, a csatlakozási tárgyalások megkezdése továbbra is várat magára.

A kétoldalú kapcsolatokra további árnyékot vet, hogy Észak-Macedóniában megsza-
porodtak a helyi bolgár közösség tagjaival és intézményeivel szemben elkövetett incidensek. Denitsa Sacheva bolgár parlamenti képviselő 2026. február 17-én hivatalos beadvánnyal fordult az Európa Tanácshoz az Észak-Macedón Köztársaságban tapasztalható, a bolgár közösséget célzó erőszak és gyűlöletbeszéd miatt. A bolgár politikus arra a kérdésre várt választ, hogy a Miniszteri Bizottság kész-e sürgetni az észak-macedón hatóságokat olyan átfogó intézkedések elfogadására, amelyek megfékezik a közösség elleni atrocitásokat, valamint aktív fellépést biztosítanak a gyűlöletbeszéd, valamint a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben. Sacheva emellett arra is rákérdezett, hogy a Miniszteri Bizottság milyen konkrét lépéseket tervez tenni az ügy megoldása érdekében.¹⁷

Az Európai Bizottság legutóbbi országjelentése szerint az észak-macedón fél részéről a háttérben meghúzódó feszültségek ellenére intenzív szakmai munka zajlik. Ezt igazolja, hogy 2023. december 7-én mind a hat tárgyalási klaszter esetében sikeresen lezárult az átvilágítási (screening) folyamat és a kapcsolódó jelentéseket be is nyújtották a Tanácsnak. Emellett az ország folyamatosan biztosította a stabilitási és társulási megállapodás végrehajtását, amelynek keretében több közös testület is ülésezett. Különösen pozitív értékelést kapott, hogy Észak-Macedónia továbbra is teljes mértékben igazodik az EU közös kül- és biztonságpolitikájához, beleértve az Oroszország Ukrajna elleni agressziójával kapcsolatos uniós álláspontot és szankciókat is.¹⁸

16 Radvánszki András: Győzelem után, kihívások előtt. *Pro Minoritate*, 2025. tavasz. 61–109., itt: 85.

17 Measures to restrain the violence against the members of the Bulgarian ethnic community in the Republic of North Macedonia, Written question No. 806 to the Committee of Ministers, Doc. 16343, 17 February 2026. Letöltés helye: www.pace.coe.int; Letöltés ideje: 2026. 05. 15.

18 European Commission: North Macedonia Report 2025. Letöltés helye: www.enlargement.ec.europa.eu; letöltés ideje: 2026. 05. 10.

1. táblázat: Észak-Macedónia lakosságának nemzetiségi megoszlása az 1981–2021 közötti időszakban
Forrás: Radvánszki, András: *The 2021 Census in North Macedonia: Debates and Tensions*

Etnikumok	Népszámlálás éve				
	1981	1991	1994 ¹⁹	2002	2021
	lélekszám				
macedón	1 281 195	1 328 187	1 295 964	1 297 981	1 073 299
albán	377 726	441 987	441 104	509 083	446 245
török	86 691	77 080	78 019	77 959	70 961
roma	42 223	52 103	43 707	53 879	46 433
szerb	44 613	42 775	40 228	35 939	23 847
bosnyák	39 555	31 356	6 829	17 018	16 042
muszlim			15 418	2 223	1 187
aromán/vlach	6 392	7 764	8 601	9 695	8 714
bolgár	1 984	1 370	1 682	1 417	3 504
horvát	3 349	2 878	2 248	2 686	2 145
montenegrói	3 940	3 225	2 318	2 003	1 023
Összesen	1 887 668	1 988 725	1 936 118	2 009 883	1 693 400

19 Az 1994 óta állandó jelleggel külföldön élő lakosokat már nem vették figyelembe.

Észak-Macedónia választási rendszerének fejlődése

2. táblázat: Észak-Macedónia választási rendszerének alakulása az 1990–2024 közötti időszakban

Választás éve	A parlament létszáma	A választási rendszer és lista típusa	Választókerületek száma	Kiosztható mandátumszám	Bejutási küszöb	A nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletét biztosító mechanizmus	Választási formula
1990	120	többségi	120	120	–	–	–
1994	120	többségi	120	120	–	–	–
1998	120	vegyes	1/85	35/85	5%	–	d'Hondt
2002	120	arányos, zárt listás	6	20	természetes küszöb	–	d'Hondt
2006	120	arányos, zárt listás	6	20	természetes küszöb	–	d'Hondt
2008	120	arányos, zárt listás	6	20	természetes küszöb	–	d'Hondt
2011	120 + 3 diaszpóra	arányos, zárt listás	6 + 3	20 + 1 + 1 + 1	természetes küszöb	–	d'Hondt
2014	120 + 3 diaszpóra	arányos, zárt listás	6 + 3	20 + 1 + 1 + 1	természetes küszöb	–	d'Hondt
2016	120 + 3 diaszpóra	arányos, zárt listás	6 + 1	20 + maximum 3	természetes küszöb	–	d'Hondt
2020	120 + 3 diaszpóra	arányos, zárt listás	6 + 1	20 + maximum 3	természetes küszöb	–	d'Hondt
2024	120 + 3 diaszpóra	arányos, zárt listás	6 + 1	20 + maximum 3	természetes küszöb	–	d'Hondt

Forrás: Horváth László: A parlamenti választási rendszerek nemzeti kisebbségi vonatkozásai a Nyugat-Balkánon – harminc éve a demokrácia árnyékában? Kisebbségi Szemle, 2020. 5 (2). 7–35, itt: 22–25.

A nemzeti kisebbségek parlamenti képviseletének alakulása

Macedóniában 1990. november 11-én tartották meg az első demokratikus többpárti parlamenti választások első, majd november 25-én a második fordulóját. Huszonöt választási lista indult (húsz többségi és öt nemzetiségi), amelyből kilenc jutott be a parlamentbe.

A választásokon önállóan induló nemzetiségi pártok közül az albán Demokratikus Prosperitás Pártja (Partija za Demokratski Prosperitet; a továbbiakban: PDP) és a szintén albán Nemzeti Demokrata Párt (Nacionalno Demokraska Partija; a továbbiakban: NDP) az első fordulót követően (165 388; 12,4% és 4597; 0,3%) bejutottak a második fordulóba (58 046; 5,4% és 4 105; 0,4%), ahol a PDP tizenhét (14,2%) az NDP pedig egy (0,8%) mandátumot szerzett.

A választások alkalmával az albán PDP és az NDP közös listát is indított, amely mindkét fordulóban eredményesen szerepelt (62 628; 4,7% és 13 326; 1,2%) és nyert öt mandátumot. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonhárom nemzetiségi mandátumot.)

A szintén önállóan induló roma érdekeket képviselni kívánó Párt a Macedóniai Romák Teljes Emancipációjáért (Partija za Celosna Emancipacija na Romite od Makedonija; a továbbiakban: PCERM) (2359; 0,2%), továbbá a Törökök Demokratikus Szövetsége (Demokratski Sojuz na Turcite; a továbbiakban: DST) (3384, 0,3%) nem jutottak be a választások második fordulójába.

A roma PCERM a többségi Macedón Szocialista Párttal (Socijalistička Partija na Makedonija; a továbbiakban: SPM) közös listán is indult, és szerzett egy (3757; 0,3% és 3961; 0,4%) mandátumot.²⁰

3. táblázat: Az 1990-es parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PDP (albán)	165 388	12,4	58 046	5,4	17
NDP (albán)	4 597	0,3	4 105	0,4	1
Összesen	169 985	12,7	62 151	5,8	18

Forrás: a szerző gyűjtése

20 Az Állami Választási Bizottság 1990-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2025. 12. 13.

4. táblázat: Az 1990-es parlamenti választásokon közös önálló nemzetiségi listaként induló és mandátumot szerző listák eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PDP–NDP (albán)	62 628	4,7	13 326	1,2	5
Összesen	62 628	4,7	13 326	1,2	5

Forrás: a szerző gyűjtése

5. táblázat: Az 1990-es parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PCERM (roma)	2 359	0,2	–	–	–
DST (török)	3 384	0,3	–	–	–
Összesen	5 743	0,5	–	–	–

Forrás: a szerző gyűjtése

Az 1994-ben megtartott parlamenti választások első fordulójára október 16-án, a második fordulóra pedig két héttel később, október 30-án került sor. E választásokon negyvennégy választási lista indult (harminchét többségi és hét nemzetiségi), amelyből tizenegy jutott be a parlamentbe.

A választásokon önállóan induló nemzetiségi pártok közül az albán PDP (87 103; 6,4%), a szintén albán NDP (29 361; 2,2%), valamint a roma PCERM (6530; 0,5%) azon túl, hogy bejutottak a második fordulóba (PDP 70 453, 5,2%; NDP 23 467, 1,7%; PCERM 4447, 0,3%), a PDP tíz (8,3%) az NDP négy (3,3%), a PCERM pedig egy (0,8%) mandátumot szerzett.

A Macedóniai Török Demokrata Párt (Demokratska Partija na Turcite na Makedonija; a továbbiakban: DPTM) és a muszlim Demokratikus Akció Párt – Iszlám út (Stranka na Demokratska Akcija na Makedonija – Islamski Pat; a továbbiakban: SDAM–IP) közös

listával is részt vett a választásokon, ahol mindkét fordulóban eredményesen szerepelve (3467; 0,3% és 4681; 0,3%) nyert egy mandátumot. (Négy önálló nemzetiségi lista szerzett összesen tizenhat nemzetiségi mandátumot.)²¹

A török DPTM (14 423; 1,1%), a muszlim SDAM–IP (6912, 0,5%) és a Macedóniai Szerb Demokrata Párt (Demokratska Partija na Srbite vo Makedonija; a továbbiakban: DPSM) (5290, 0,4%) önálló listával is indultak a választásokon, és annak ellenére, hogy bejutottak a választások második fordulójába (DPTM 3729, 0,3%; SDAM–IP 2155, 0,2%; DPSM 4003, 0,3%), mandátumot nem tudtak nyerni.

6. táblázat: Az 1994-es parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PDP (albán)	87 103	6,4	70 453	5,2	10
NDP (albán)	29 361	2,2	23 467	1,7	4
PCERM (roma)	6 530	0,5	4 447	0,3	1
Összesen	122 994	9,1	98 367	7,2	15

Forrás: a szerző gyűjtése

7. táblázat: Az 1994-es parlamenti választásokon közös önálló nemzetiségi listaként induló és mandátumot szerző listák eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
DPTM–SDAM–IP (török–muszlim)	3467	0,3	4681	0,3	1
Összesen	3467	0,3	4681	0,3	1

Forrás: a szerző gyűjtése

21 Az Állami Választási Bizottság 1994-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2025. 12. 14.

8. táblázat: Az 1994-es parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
DPTM (török)	14 423	1,1	3 279	0,3	–
SDAM–IP (muszlim)	6 912	0,5	2 155	0,2	–
DPSM (szerb)	5 290	0,4	4 003	0,3	–
Összesen	26 625	2	9 437	0,8	–

Forrás: a szerző gyűjtése

Az 1998-ben megtartott parlamenti választások annyiban különböztek a korábbi kétőtől, hogy ekkor már nem kizárólag többségi rendszerben választották meg a parlamenti képviselőket a 120 egyéni választókerületben. E választások alkalmával már csak 85 parlamenti képviselő szerezhette mandátumot ebben a formában, míg 35 fő arányos rendszerben nyerte el parlamenti megbízatását. A választások első fordulójára október 18-án, a második fordulóra november 1-jén került sor.

Az egyfordulós arányos választási rendszerben tizenhét választási lista indult (tizenöt többségi és két nemzetiségi), amelyből öt szerzett mandátumot.

Egyéniben külön és közös listán is, de az arányos rendszerben csak közös listán vett részt az albán PDP és az újonnan megalakult Albánok Demokrata Pártja (Demokratska Partija na Albancite; a továbbiakban: DPA) és nyert nyolc (214 360; 19,3) parlamenti helyet. (Arányos rendszerben egy önálló nemzetiségi lista szerzett összesen nyolc nemzetiségi mandátumot.)

A szerb DPSM mellett, hogy egyéni választókerületben is megmérette magát, arányos rendszerben is állított listát, sikertelenül (14 930; 1,3%).

A többségi SPM által vezetett listán számos nemzetiségi párt köztük a roma PCERM és a Romák Demokratikus Progresszív Pártja (Domokratska Progresivna Partija Rome Makedonije; a továbbiakban: DPPRM), a török DPTM, valamint a muszlim SDAM-IP indult, mandátumot azonban egyik párt sem szerzett.²²

²² Az Állami Választási Bizottság 1998-as parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2025. 12. 20.

9. táblázat: Az 1998-as parlamenti választásokon arányos rendszerben közös önálló listaként induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
PDP–DPA (albán)	8	19,3	214 360
Összesen	8	19,3	214 360

Forrás: a szerző gyűjtése

10. táblázat: Az 1998-as parlamenti választásokon arányos rendszerben önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DPSM (szerb)	–	1,3	14 930
Összesen	–	1,3	14 930

Forrás: a szerző gyűjtése

A kétfordulós egyéni listás választások alkalmával harmincegy választási lista indult (huszonhárom többségi és nyolc nemzetiségi), és hét jutott be a parlamentbe.

A többségi rendszerben önállóan induló nemzetiségi pártok közül az albán PDP (132 430; 11,8%), a szintén albán DPA (53 469; 4,8%), valamint a roma Macedóniai Roma Unió (Sojuz na Romite od Makedonija; a továbbiakban: SRM) (3577; 0,3%) azon túl, hogy bejutottak a második fordulóba (PDP 18 153, 2,3%; DPA 28 361, 3,6%; SRM 7294, 1%), a PDP tíz, a DPA hét, a SRM pedig egy mandátumot szerzett. (Többségi rendszerben három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen tizennyolc nemzetiségi mandátumot.)

A szintén önállóan induló és szerb érdekeket képviselni kívánó DPSM (11 841; 1,6%), a török DPTM (3933; 0,4%) és a roma DPPRM (426; 0,04) a többségi rendszerben megtartott választások első fordulójában tudtak elindulni, mandátumot azonban nem szereztek. A muszlim SDAM–IP habár mindkét fordulóban ott volt (5744; 0,5% és 4744; 0,6%), mandátumot nem tudott nyerni.

Az albán PDP és NDP többségi rendszerben is állított közös listát, amely csak az első fordulóban vett részt, mandátumot azonban nem szerzett (1653; 0,2%).

A többségi SPM két olyan listát is indított, amelyen nemzeti kisebbségek szerepeltek. Az egyik listán a török DPTM és a muszlim SDAM, a másikon pedig a roma PCERM és

DPPRM, továbbá a török DPTM volt jelen, mandátumot azonban egyik lista sem tudott szerezni.²³

11. táblázat: Az 1998-as parlamenti választásokon többségi rendszerben önálló nemzetiségi listaként induló és mandátumot szerző listák eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PDP (albán)	132 430	12	18 153	2,4	10
DPA (albán)	53 469	4,8	28 361	3,7	7
SRM (roma)	3 577	0,3	7 294	1	1
Összesen	189 476	17,1	58 808	7,1	18

Forrás: a szerző gyűjtése

12. táblázat: Az 1998-as parlamenti választásokon többségi rendszerben önálló nemzetiségi listaként induló, de mandátumot nem szerző listák eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
SDAM–IP (muszlim)	5 744	0,5	4 744	0,6	–
DPSM (szerb)	11 841	1,6	–	–	–
DPTM (török)	3 933	0,4	–	–	–
DPPRM (roma)	426	0,04	–	–	–
Összesen	21 944	2,54	4 744	0,6	–

Forrás: a szerző gyűjtése

23 Az Állami Választási Bizottság 1998-as parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2025. 12. 21.

13. táblázat: Az 1998-as parlamenti választásokon többségi rendszerben közös önálló nemzetiségi listaként induló, de mandátumot nem szerző listák eredményei

Párt	I. forduló		II. forduló		Mandátum
	szavazatszám	%	szavazatszám	%	
PDP–NDP (albán)	1 653	0,2	–	–	–
Összesen	1 653	0,2	–	–	–

Forrás: a szerző gyűjtése

A 2002. szeptember 15-én lebonyolított választásokat már teljes mértékben arányos rendszerben rendezték meg, oly módon, hogy az ország egész területét hat választókerületre osztották fel. A választások során összesen harmincnégy lista indult (huszonöt többségi és kilenc nemzetiségi), amelyből hét jutott be a parlamentbe.

Az albán pártok közül ezúttal az újonnan alakult Demokratikus Unió az Integrációért (Demokratska Unija za Integraciju; a továbbiakban: DUI) tizenhat (145 607; 12,1%), a DPA hét (64 025; 5,3%), a PDP kettő (27 253; 2,4%), az NDP pedig egy (26 392; 2,2%) mandátumot szerzett. A roma pártok közül önálló listával egyedül az SRM volt eredményes, azzal, hogy szintén egy (7044; 0,6%) mandátumot nyert el. (Öt önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonhét nemzetiségi mandátumot.)

Az önállóan induló Macedóniai Szerbek Demokratikus Szövetsége (Demokratski Sojuz na Srbite vo Makedonija; a továbbiakban: DSSM) (1715; 0,2%), a roma PCERM (1706; 0,2%), a Macedóniai Roma Egységért Párt (Partija za Jedinstvo za Rome u Makedoniji; a továbbiakban: PJRM) (239; 0%), valamint a Macedón Bosnyák Párt (Bošnjačka Partija Makedonija; a továbbiakban: BPM) (45; 0%) nem szereztek mandátumot.

A Liga a Demokráciáért (Liga za Demokratija; továbbiakban: LD) párttal számos nemzetiségi párt, többek között a Macedóniai Vlachok Pártja (Partija na Vlasite od Makedonija; a továbbiakban: PVM), a szerb DSSM, a Demokratikus Muszlim Párt (Demokratska Muslimanska Partija; a továbbiakban: DMS), a Macedóniai Egyiptomiak Demokratikus Mozgalmának Pártja (Partija za Demokratsko Dviženje na Egipkanite vo Makedonija; a továbbiakban: PDDEM) és a muszlim SDAM indult közös listán, mandátumot azonban ez a formáció nem nyert (4418; 0,4%).

A többségi Macedón Szociáldemokrata Unió (Socialdemokratski Sojuz na Makedonija; a továbbiakban: SDSM) által vezetett „Együtt Macedóniáért” (Za Makedonija Zaedno; a továbbiakban: ZMZ) elnevezésű listán indult a Bosnyák Demokratikus Liga a Macedón Köztársaságban (Demokratska Liga na Bošnjacite vo Republika Makedonija; a továbbiakban: DLBRM), a roma Macedóniai Romák Egyesült Pártja (Obedineta Partija na Romite

od Makedonija; a továbbiakban: OPRM), a szerb DPSM, a török DPTM és a vlach Macedónia Vlachok Demokratikus Uniója (Demokratski Sojuz na Vlasite od Makedonija; a továbbiakban: DSVM). A választási lista összesen hatvan helyet szerzett, amelyből a török DPTM-et kettő, a roma OPRM-et, a bosnyák DLBRM-et, valamint a szerb DPSM-et pedig egy-egy hely illette meg.²⁴

14. táblázat: A 2002-es parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	16	12,1	145 607
DPA (albán)	7	5,3	64 025
PDP (albán)	2	2,4	27 253
NDP (albán)	1	2,2	26 392
SRM (roma)	1	0,6	7 044
Összesen	27	22,6	270 321

Forrás: a szerző gyűjtése

15. táblázat: A 2002-es parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DSSM (szerb)	–	0,2	1715
PCERM (roma)	–	0,2	1706
PJRM (roma)	–	0	239
BPM (bosnyák)	–	0	45
Összesen	–	0,4	3705

Forrás: a szerző gyűjtése

24 Az Állami Választási Bizottság 2002-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2025. 12. 22.

A 2006. július 5-én megrendezett parlamenti választások alkalmával harminchárom lista indult (huszonhat többségi és hét nemzetiségi), amelyek közül nyolc jutott be a központi törvényhozásba.

Az önállóan induló nemzetiségi pártok közül az albán DUI és PDP, valamint a bosnyák DLBRM (a párt csupán a harmadik választókerületen képezte a koalíció részét) által alkotott koalíciós vegyes, de tulajdonképpen albán nemzetiségi lista tizenhat mandátumot szerzett, amelyből tizenhárom a DUI-t, három pedig a PDP-t illette meg (113 522; 12,1%). Az egyedül induló albán DPA ezúttal tizenegy (70 261; 7,5%), a Macedóniában élő muszlimokat képviselni kívánó Párt az Európai Jövőért (Partija za Evropska Idnina; a továbbiakban: PEI) nevet viselő formáció pedig egy (11 255; 1,2%) mandátumot szerzett. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonnyolc nemzetiségi mandátumot.)

Az önállóan induló albán listák közül az NDP (4325; 0,5%), valamint az Új Demokratikus Erők (Novi Demokratski Sili; a továbbiakban: NDS) és az Albánok Demokratikus Szövetsége (Demokratska Alijansa na Albancite; a továbbiakban: DAA) koalíciós lista (4117; 0,4%) eredménytelenül indultak. A Szerb Radikális Párt Macedóniában (Radikalna Stranka na Srbite vo Makedonija; a továbbiakban: RSSM) (1413; 0,2%) és a Mozgalom a Törökök Nemzeti Egységéért (Dviženje za Nacionalno Edinstvo na Turcite vo Makedonija; a továbbiakban: DNETM) (620; 0,1) szintén nem tudtak elegendő szavazatot gyűjteni az egy mandátum megszerzéséhez.

A jobboldal legnagyobb politikai entitása, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet – Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija – Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo; a továbbiakban: VMRO–DPMNE) által vezetett „Egy jobb Macedóniáért” (Za Podobra Makedonija; a továbbiakban: ZPM) elnevezésű listán, valamint a baloldal legmeghatározóbb pártja, az SDSM által indított, ismét az „Együtt Macedóniáért” elnevezésű választási listán egyaránt számos nemzetiségi párt kapott helyet.²⁵

A VMRO–DPMNE választási listáján a roma pártok közül az SRM, a Macedóniai Romák Demokratikus Erőinek Pártja (Partija na Demokratski Sili Romite na Makedonija; a továbbiakban: PDSRM) és a Roma Integrációért Párt (Partija za Integracija na Romite; a továbbiakban: PIR) indult. E választási listán szerepelt még a Macedóniai Törökök Mozgalmának Pártja (Partija za Dviženje na Turcite vo Makedonija; a továbbiakban: PDTM), a muszlim SDAM és a Bosnyák Demokrata Párt (Bošnjačka Demokratska Partija; a továbbiakban: BDP), valamint a vlach PVM is. E nemzetiségi pártok közül egyedül a roma SRM nyert egy mandátumot.

25 Az Állami Választási Bizottság 2006-os parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 03.

Az SDSM által indított listán a török DPTM kettő, a roma OPRM és a szerb DPSM egy-egy mandátumot nyertek. A vlach DSVM is e listán szerepelt, mandátumot azonban nem szerzett.²⁶

16. táblázat: A 2006-os parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI/PDP/DLBRM (albán–bosnyák)	16	12,1	113 522
DPA (albán)	11	7,5	70 261
PEI (muszlim)	1	1,2	11 255
Összesen	28	20,8	195 038

Forrás: a szerző gyűjtése

17. táblázat: A 2006-os parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzeti kisebbségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
NDP (albán)	–	0,5	4 325
NDS/DAA (albán)	–	0,4	4 117
RSSM (szerb)	–	0,2	1 413
DNETM (török)	–	0,1	620
Összesen	–	1,2	10 475

Forrás: a szerző gyűjtése

A 2008. június 1-jén lebonyolított előrehozott parlamenti választások során tizenhat választási lista indult (nyolc többségi és nyolc nemzetiségi), amelyek közül öt jutott be a macedón parlamentbe.

26 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 04.

E választások alkalmával is számos nemzetiség vett részt önálló listával, közülük ketőnek sikerült mandátumot szereznie. Az albán nemzetiség pártjai közül a DUI ezúttal tizenhatsz (125 997; 12,8%), a DPA pedig ismét tizenegy (84 128; 8,6%) mandátumot²⁷ nyert el. A muszlim PEI ezúttal is egy (14 473, 1,5%) képviselői helyet szerzett. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen harminc nemzetiségi mandátumot.)

Az önállóan induló albán listák közül az Albánok Demokratikus Uniója (Demokratska Unija na Albancite; a továbbiakban: DUA) (6513; 0,7%), a PDP (5209; 0,5%) és a Nemzeti Demokratikus Unió (Nacionalna Demokratska Unija; a továbbiakban: NDU) (1654; 0,2%) nem jutottak be a parlamentbe. A szerb RSSM (4323; 0,4%) és a török DNETM (3782; 0,4) szintén mandátum nélkül maradtak.

A többségi VMRO listája ezúttal is számos nemzeti közösség listájával együtt indult. A török DPTM, a szerb DPSM, a roma pártok közül a Romák Demokratikus Uniója (Demokratska Unija na Romite; a továbbiakban: DUR) az SRM, a PIR, a PCERM, a muszlim SDAM, a bosnyák BDP, valamint a vlach PVM is e nemzetiségi pártok között található. E pártok közül a török DPTM, a szerb DPSM, a roma SRM és a muszlim SDAM volt eredményes és nyert egy-egy mandátumot.²⁸

A szintén többségi SDSM által indított listán a nemzetiségi pártok közül a vlach DSVM vett részt, mandátumot azonban ezúttal sem szerzett.²⁹

18. táblázat: A 2008-as előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	18	12,8	125 997
DPA (albán)	11 ³⁰	8,6	84 128
PEI (muszlim)	1	1,5	14 473
Összesen	30	22,9	224 598

Forrás: a szerző gyűjtése

27 Imer Selmani, a DPA képviselője, miután a választásokat követően megalapította az Új Demokrácia (Nova Demokratija; a továbbiakban: ND) elnevezésű pártját, további három képviselőtársával együtt kivált a DPA 11 fős frakciójából.

28 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 06.

29 Az Állami Választási Bizottság 2008-as parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 05.

30 Pártszakadást követően a DPA 7, az ND pedig 4 mandátummal rendelkezett.

19. táblázat: A 2008-as előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUA (albán)	–	0,7	6 513
PDP (albán)	–	0,5	5 209
RSSM (szerb)	–	0,4	4 323
DNETM (török)	–	0,4	3 782
NDU (albán)	–	0,2	1 654
Összesen	–	2,2	21 481

Forrás: a szerző gyűjtése

A 2011. június 5-én megtartott előrehozott parlamenti választásokon tizenhét választási lista indult (tizenegy többségi és hét nemzetiségi), amelyek közül öt jutott be a központi törvényhozásba.

Az önállóan induló nemzetiségi pártok közül ezúttal csak az albán pártok voltak eredményesek. Közülük a DUI tizenöt (115 092; 10,2%), a DPA nyolc (66 315; 5,9%), a Nemzeti Demokratikus Újjászületés (Nacionalna Demokratska Prerodba; a továbbiakban: NADP) pedig két (29 996; 2,7%) mandátumhoz jutott. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonöt nemzetiségi mandátumot.)

További önállóan induló listák között találjuk az ND-t (19 958; 1,8%), a DUA-t (4517; 0,4%), az NDU-t (470; 0,04%), valamint a PDP-t (277; 0,02%), de ezek az albán pártok ezúttal nem tudtak parlamenti helyet szerezni.

A VMRO által indított listán való részvétel mellett e választások alkalmával is számos nemzeti közösség döntött. Ezúttal a török DPTM, a szerb DPSM, a roma pártok közül az SRM, a PIR és a Roma Demokratikus Erők (Demokratski Sili na Romite; a továbbiakban: DSR), a muszlim SDAM, a bosnyák BDP, valamint a vlach PVM határozott a VMRO-val való közös indulás mellett. E pártok közül ismét a török DPTM, a szerb DPSM, a roma SRM, valamint a muszlim SDAM volt eredményes és nyert egy-egy mandátumot.³¹

Az SDSM által indított listán a muszlim PEI, a török DNETM és PDTM, a szerb DSSM és a Szerb Haladó Párt Macedóniában (Srpska Napredna Stranka vo Makedonija:

31 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 10.

a továbbiakban: SNSM), a roma PCERM, a vlach DSVM, valamint a bosnyák DLBRM indult, és e pártok közül a PEI három, a DNETM, az SNSM, a PCERM és a DLBRM pedig egy-egy parlamenti mandátumot nyertek.³²

A három, a diaszpórában megszerezhető mandátumért a nemzetiségi pártok közül a hetes választókerületben az ND (34 szavazat), a DUI (426 szavazat) és a DPA (59 szavazat), a nyolcas választókerületben pedig a DUI (6 szavazat) és a PDP (1 szavazat) indult önálló listával, mandátumot azonban egyik választókerületben sem sikerült szerezniük. A kilences választókerületben nem indult önálló nemzetiségi lista.³³

20. táblázat: A 2011-es előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	15	10,2	115 092
DPA (albán)	8	5,9	66 315
NAPD (albán)	2	2,7	29 996
Összesen	25	18,8	211 403

Forrás: a szerző gyűjtése

21. táblázat: A 2011-es előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
ND (albán)	–	1,8	19 958
DUA (albán)	–	0,4	4 517
NDU (albán)	–	0,04	470
PDP (albán)	–	0,02	277
Összesen	–	2,3	25 222

Forrás: a szerző gyűjtése

³² Uo.

³³ Az Állami Választási Bizottság 2011-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 10.

A 2014. április 27-én megtartott előrehozott parlamenti választásokon tizennégy választási lista indult (kilenc többségi és öt nemzetiségi), amelyek közül hat jutott be a parlamentbe.

Az előző alkalomhoz hasonlóan ezen az előrehozott parlamenti választáson is az önállóan indulók és mandátumot szerzők között kizárólag albán pártokat találunk. Ekkor a DUI tizenkilenc (153 638; 14,2%), a DPA hét (66 393; 6,1%), a NADP pedig egy (17 783; 1,6%) mandátumot nyert. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonhét nemzetiségi mandátumot.)

A muszlim érdekek mentén szerveződött PEI (3194; 0,3%) és az albán PDP (385; 0,04%) szintén önállóan indultak, mandátumszerzési kísérletük azonban nem járt sikerrel.

A VMRO listáján ezúttal is számos nemzetiségi párt indult, köztük a török DPTM, a szerb DPSM, a roma SRM, a PIR, a DSR, a Roma Demokrata Párt (Demokratska Partija na Romite; a továbbiakban: DPR), a Macedóniai Egyesült Romák (Romi Obedineti od Makedonija; a továbbiakban: ROM) a Roma Egyenlőségért Egyesített Párt (Obedineta Partija za Ednakvost na Romite; OPER) a muszlim SDAM és a bosnyák BDP, továbbá a vlach PVM. A felsorolt pártok közül ezúttal is a török DPTM, a szerb DPSM, a roma SRM, valamint a muszlim SDAM nyert egy-egy parlamenti helyet.³⁴

Az SDSM által indított listán a török PDTM, a Szerb Párt Macedóniában (Srpska Stranka vo Makedonija; a továbbiakban: SSM) a roma PCERM, a bosnyák Szandzsák Liga (Sandžačka Liga; a továbbiakban: SL), valamint a vlach DSVM indult, közülük a PDTM nyert egy mandátumot.³⁵

A diaszpórában elérhető helyekért a nemzeti kisebbségi pártok színeiben a hetes választókerületben a DUI (2822 szavazat), a NADP (428 szavazat) és a DPA (104 szavazat), nyolcasban a DUI (475 szavazat) és a DPA (5 szavazat), a kilencesben pedig csak a DUI indult önálló listával (4 szavazat), nemzetiségi mandátum azonban egyik választókerületben sem született.³⁶

34 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 17.

35 Uo.

36 Az Állami Választási Bizottság 2014-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 18.

22. táblázat: A 2014-es előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	19	14,2	153 638
DPA (albán)	7	6,1	66 393
NAPD (albán)	1	1,6	17 783
Összesen	27	21,9	237 814

Forrás: a szerző gyűjtése

23. táblázat: A 2014-es előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
PEI (muszlim)	–	0,3	3194
PDP (albán)	–	0,04	385
Összesen	–	0,3	3579

Forrás: a szerző gyűjtése

A 2016. december 11-én megtartott előrehozott parlamenti választások során tizenegy választási lista indult (hat többségi és öt nemzetiségi), amelyek közül hat jutott be a parlamentbe.

Az önállóan induló és mandátumot szerző albán nemzetiségi pártok közül a DUI ezúttal tíz (86 796; 7,7%), a Besa Mozgalom (Dviženje Besa; a továbbiakban: Besa) pedig öt (57 868; 5%) mandátumot nyert el. A három albán párt, a Reformmozgalom az Albán Demokrata Pártban (Dviženjeto za Reformi vo Demokratskata Partija na Albancite; a továbbiakban: DRDPA), az Egység (Edinstvo; a továbbiakban: Edinstvo), továbbá a Demokratikus Nemzeti Reneszánsz (Demokratska Nacionalna Renesansa; a továbbiakban: DNR) elnevezésű pártok koalíciójából álló Szövetség az Albánokért (Alijansa za Albancite; a továbbiakban: AA) három (35 121; 3%) képviselői helyett szerzett. A szintén albán DPA két (30 964; 2,7%) mandátummal volt eredményes. (Négy önálló nemzetiségi lista szerzett összesen húsz nemzetiségi mandátumot.)

A szintén albán PDP (1143; 0,1%) ezúttal is önállóan indult, mandátumot azonban nem szerzett.

A VMRO listáján ekkor a török pártok közül DPTM és a DNETM, a szerb DPSM, a roma pártok közül az SRM, a PIR, a DSR, a DPR, a ROM és az OPER, a muszlim SDAM és a bosnyák BDP, valamint a vlach PVM szerepelt. A listán részt vevők közül a török DPTM, a szerb DPSM és a roma SRM nyertek egy-egy mandátumot.³⁷

Az SDSM által indított listán a török PDTM, a szerb SSM és SNSM, a roma PCERM, a vlach DSVM és a muszlim PEI indultak. E pártok közül a PDTM, az SSM, a PEI és a PCERM szerzett egy-egy mandátumot.³⁸

A diaszpóra mandátumait korábban három választókerületben osztották ki, amelyek száma ezúttal az összevonás következtében egyre módosult. E hetes számú választókerületben a nemzetiségi pártok közül egyedül a DUI indult (886 szavazat), mandátumhoz azonban nem jutott.³⁹

24. táblázat: A 2016-os előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	10	7,7	86 796
Besa (albán)	5	5	57 868
AA (DRDPA/Edinstvo/DNR) (albán)	3	3	35 121
DPA (albán)	2	2,7	30 964
Összesen	20	18,4	210 749

Forrás: a szerző gyűjtése

25. táblázat: A 2016-os előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
PDP (albán)	–	0,1	1143
Összesen	–	0,1	1143

Forrás: a szerző gyűjtése

37 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 24.

38 Uo.

39 Az Állami Választási Bizottság 2016-os parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 25.

A 2020. július 15-én megtartott előrehozott parlamenti választások során tizenöt választási lista indult (tizenegy többségi és négy nemzetiségi), amelyek közül hat jutott be a parlamentbe.

Ez a választás több szempontból is rendhagyónak minősült a korábbiakhoz képest. Egyrészt az albán pártok mellett először indult önállóan egy más nemzetiségi, egy roma párt is, másrészt pedig arra sem volt korábban példa, hogy egy többségi párttal közösen induljon egy albán párt.

A nemzetiségi pártok közül önállóan ismét az albán pártok voltak eredményesek. A DUI tizenöt (104 699; 11,5%), az AA és a választások előtti évben létrejött Alternativa (Alternativa; a továbbiakban: AAA) koalíciója tizenkettő (81 620; 9%), a DPA pedig egy (13 930; 9%) mandátumot szerzett. (Három önálló nemzetiségi lista szerzett összesen huszonnyolc nemzetiségi mandátumot.)

A Roma Néppárt (Narodna Partija na Romite; a továbbiakban: NPR) egyedül indult a parlamenti választásokon, mandátumot azonban nem sikerült szereznie (1225; 0,1%).⁴⁰

A VMRO listáján a török DNETM, a szerb DPSM és az SNSM, a roma pártok közül a DSR, a DPR és az OPRM, a vlach PVM, valamint a muszlim SDAM indult, közülük egyedül a szerb DPSM nyert egy mandátumot.⁴¹

Az SDSM által indított listán indulás mellett döntött az albán Besa párt, a török PDTM és a DPTM, a szerb SSM, a muszlim PEI, a Bosnyák Demokratikus Szövetség (Bošnjački Demokratski Sojuz; a továbbiakban: BDS), valamint a vlach DSVM. A roma pártok közül az OPER, az SRM, a Romák Demokratikus Jólétéért Párt (Partija za Demokratski Prosperitet na Romite; a továbbiakban: PDPR), továbbá az Észak-Macedón Köztársaság Romáinak Teljes Emancipációjáért Párt (Partija za Celosna Emancipacija na Romite od Republika Severna Makedonija; a továbbiakban: CER od RSM) található meg e formációban. E nemzetiségi pártok közül a Besa négy, a PDTM, a DPTM és az SSM pedig egy-egy mandátumhoz jutottak.⁴²

40 Az Állami Választási Bizottság 2020-as parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 26.

41 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 27.

42 Uo.

26. táblázat: A 2020-as előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti közösségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
DUI (albán)	15	11,5	104 699
AA és AAA koalíció (albán)	12	9	81 620
DPA (albán)	1	1,5	13 930
Összesen	28	22	200 249

Forrás: a szerző gyűjtése

27. táblázat: A 2020-as előrehozott parlamenti választásokon önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
NPR (roma)	–	0,1	1225
Összesen	–	0,1	1225

Forrás: a szerző gyűjtése

A 2024. május 8-án lebonyolított előrehozott parlamenti választások során tizenhét választási lista indult (tizenöt többségi és két nemzeti közösségi), amelyek közül hat jutott be a parlamentbe.

A nemzetiségi pártok önállóan, tisztán nemzetiségi listával e választások alkalmával két választási koalícióba tömörülve indultak. Az albán DUI által vezetett Európai Front (Evropski front; a továbbiakban: EF) nevű listán az albán pártok közül az AA,⁴³ a DPA, a Népi Mozgalom (Narodno Dviženje; a továbbiakban: NDE), valamint az Európai Demokrata Párt (Evropskata Demokratska Partija; a továbbiakban: EDP) szerepeltek. E listán vettek részt továbbá a DPTM és a Macedóniai Törökök Igazságosságért és Demokráciáért Mozgalma (Dviženjeto na Turcite na Makedonija za Pravda i Demokratija; a továbbiakban: DTMPD), a roma SRM, bosnyák részről pedig a BDP. A lista összesen tizennyolc parlamenti helyet szerzett (137 561; 14,1%), amelyből az albán pártok közül a DUI tíz, az AA négy, a DPA és az ND pedig egy-egy mandátumot nyertek. A két török párt, a DPTM és a DTMPD szintén egy-egy mandátumhoz jutott, míg az albán EDP, a roma SRM és a bosnyák BDP nem kerültek be a parlamentbe.

43 A párt Zijadin Sela vezette szárnya indult a DUI-val közösen.

A kizárólag albán pártok által létrehozott VLEN pártkoalíciónak a Besa, a DUI-ból kivált Demokratikus Mozgalom (Demokratsko Dviženje; a továbbiakban: DD), az AAA, az AA további két szárnya,⁴⁴ illetve Albin Kurti koszovói miniszterelnök egyik macedón állampolgársággal is rendelkező, Bekim Qoku nevű főtanácsadóján keresztül az Önrendelkezés Mozgalom (Lëvizja Vetëvendosje; a továbbiakban: LVV)⁴⁵ voltak a tagjai. A pártkoalíció tizennégy mandátumot nyert (107 090; 11%), amelyből a Besa, a DD, az AAA, valamint az AA Arben Taravari vezette frakciója egyaránt három-három, míg az LVV és az AA Arben Fetai által irányított szárnya egy-egy mandátumot szereztek. (Két önálló nemzetiségi lista szerzett összesen harminckettő nemzetiségi mandátumot.)⁴⁶

A VMRO listáján ezúttal a török DNETM, a szerb DPSM és SNSM, a roma pártok közül a DSR, a DPR, a ROM és az OPER, a vlach PVM, valamint a Bosnyák Néppárt (Bošnjačka Narodna Partija; a továbbiakban: BNP) indultak, közülük ismét csak a szerb DPSM nyert egy mandátumot.⁴⁷

Az SDSM által indított pártlistán a török PDTM, a szerb SSM, a vlach DSVM, a muszlim SDAM, a roma pártok közül pedig az SRM és a PDPR szerepeltek, ezúttal egyik sem jutott be a parlamentbe.⁴⁸

28. táblázat: A 2024-es parlamenti választásokon önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártok eredményei

Párt	Mandátum	%	Szavazatszám
EF (DUI/AA/DPA/ND/DPTM/DTMPD/EDP/SRM/BDP (vegyes)	18	14,1	137 561
VLEN (Besa/DD/AAA/AA/LVV (albán)	14	11	107 090
Összesen	32	25,1	244 651

Forrás: a szerző gyűjtése

44 A párt Arben Taravari és Arben Fetai által vezetett tömörülései. A Taravari-féle szárny 2025. május 13-án bejelentette, hogy elhagyja a VLENT és a kormánykoalíciót, és ellenzékbe vonul.

45 Németh Ferenc: *Észak-Macedónia kül- és belpolitikája a 2024-es választások után – választási értékelés*. MKI választási értékelő. Letöltés helye: www.hiia.hu; letöltés ideje: 2026. 01. 28.

46 Az Állami Választási Bizottság 2024-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 02. 01.

47 Észak-Macedónia parlamentjének elektronikus honlapja alapján. Letöltés helye: www.sobranie.mk; letöltés ideje: 2026. 02. 01.

48 Az Állami Választási Bizottság 2024-es parlamenti választásokra vonatkozó adatközlése alapján. Letöltés helye: www.sec.mk; letöltés ideje: 2026. 01. 31.

29. táblázat: Az önállóan induló és mandátumot szerző és az önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártokra leadott szavazatszámok összesítése

Választás éve	Önállóan induló és mandátumot szerző nemzetiségi pártokra leadott szavazatszám	%	Önállóan induló, de mandátumot nem szerző nemzetiségi pártokra leadott szavazatszám	%	Összesen	%
1990	308 090	24,4	5 743	0,5	313 833	24,9
1994	229 509	16,9	36 062	2,8	265 571	19,7
1998	214 360 ⁴⁹	19,3	14 930	1,3	229 290	20,6
	248, 284 ⁵⁰	24,2	28 341	3,3	276 625	27,5
2002	270 321	22,6	3 705	0,4	274 026	23
2006	195 038	20,8	10 475	1,2	205 513	22
2008	224 598	22,9	21 481	2,2	246 079	25,1
2011	211 403	18,8	25 222	2,3	236 625	21,1
2014	237 814	21,9	3 579	0,3	241 393	22,2
2016	210 749	18,4	1 143	0,1	211 892	18,5
2020	200 249	22	1 225	0,1	201 474	22,1
2024	244 651	25,1	–	–	244 651	25,1

Forrás: a szerző gyűjtése

⁴⁹ Az arányos rendszerben önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi listák eredményei.

⁵⁰ A többségi rendszerben önállóan induló és mandátumot szerző nemzeti kisebbségi listák eredményei.

30. táblázat: A parlamenti választásokon önállóan induló nemzetiségi pártok által szerzett mandátumok

Önálló nemzetiségi listán szerzett mandátum										
Választás éve	albán	török	roma	szerb	bosnyák	muszlim	vlach	vegyes	összesen	
1990	17 (PDP)1 (NDP)5 (PDP/NDP)	–	–	–	–	–	–	–	23	
1994	10 (PDP)4 (NDP)	–	1 (PCERM)	–	–	–	–	1 (DPTM/SDAM-IP)	16	
1998	8 (PDP/DPA)10 (PDP)7 (DPA)	–	1 (SRM)	–	–	–	–	–	26	
2002	16 (DUI)7 (DPA)2 (PDP)1 (NDP)	–	1 (SRM)	–	–	–	–	–	27	
2006	11 (DPA)	–	–	–	–	1 (PEI)	–	16 (DUI/PDP/DLBRM)	28	
2008	18 DUI)11 (DPA)	–	–	–	–	1 (PEI)	–	–	30	
2011	15 (DUI)8 (DPA)2 (NAPD)	–	–	–	–	–	–	–	25	
2014	19 (DUI) (DPA)1 (NAPD)	–	–	–	–	–	–	–	27	
2016	10 (DUI)5 (Besa)3 (AA) (DRDPA/Edinstvo/DNR)2 (DPA)	–	–	–	–	–	–	–	20	
2020	15 (DUI)12 (AA/AAA)1 (DPA)	–	–	–	–	–	–	–	28	
2024	14 (VLEN) (Besa/DD/AA/AAA/LVV)	–	–	–	–	–	–	18 (EF)(DUI/AA/DPA/NDE/DPTM/DTMPD/EDP/SRM/BDP)	32	

Forrás: a szerző gyűjtése

31. táblázat: A parlamenti választásokon nem önállóan induló nemzetiségi pártok által szerzett mandátumok

Nem önálló nemzetiségi listán szerzett mandátum									
Választás éve	albán	török	roma	szerb	bosnyák	muszlim	vlach	vegyes	összesen
1990	–	–	1 PCERM) (SPM listán)	–	–	–	–	–	1
1994	–	–	–	–	–	–	–	–	0
1998	–	–	–	–	–	–	–	–	0
2002	–	2 (DPTM) (SDSM listán)	1 (OPRM) (SDSM listán)	1 (DPSM) (SDSM listán)	1 (DLBRM) (SDSM listán)	–	–	–	5
2006	–	2 (DPTM) (SDSM listán)	1 (SRM) (VMRO listán) 1 (OPRM) (SDSM listán)	1 (DPSM) (SDSM listán)	–	–	–	–	5
2008	–	1 (DPTM) (VMRO listán)	1 (SRM) (VMRO listán)	1 (DPSM) (VMRO listán)	–	1 (SDAM) (VMRO listán)	–	–	4

Nem önálló nemzetiségi listán szerzett mandátum									
Választás éve	albán	török	roma	szerb	bosnyák	muszlim	vlach	vegyes	összesen
2011	–	1 (DPTM) (VMRO listán) 1 (DNETM) (SDSM listán)	1 (SRM) (VMRO listán) 1 (PCERM) (SDSM listán)	1 (DPSM) (VMRO listán) 1 (SNSM) (SDSM listán)	1 (BLDRM) (SDSM listán)	1 (SDAM) (VMRO listán) 3 (PEI) (SDSM listán)	–	–	11
2014	–	1 (DPTM) (VMRO listán) 1 (PDTM) (SDSM listán)	1 (SRM) (VMRO listán)	1 (DPSM) (VMRO listán)	–	1 (SDAM) (VMRO listán)	–	–	5
2016	–	1 (DPTM) (VMRO listán) 1 (PDTM) (SDSM listán)	1 (SRM) (VMRO listán) 1 (PCERM) (SDSM listán)	1 (DPSM) (VMRO listán) 1 (SSM) (SDSM listán)	–	1 (PEI) (SDSM listán)	–	–	7
2020	4 (Besa) (SDSM listán)	1 (PDTM) 1 (DPTM) (SDSM listán)	–	1 (DPSM) (VMRO listán) 1 (SSM) (SDSM listán)	–	–	–	–	8
2024	–	–	–	1 (DPSM) (VMRO listán)	–	–	–	–	1

Forrás: a szerző gyűjtése

A választási rendszer és a nemzetiségi mandátumok összefüggései

Az Észak-Macedóniában élő nemzeti közösségek közül a legnépesebb – a társadalom közel egyharmadát kitevő – albán közösség az, amelynek érdekképviselői szervei és pártjai az első demokratikus parlamenti választásoktól kezdve folyamatosan és eredményesen vettek részt a politikai életben, megszerezve a legtöbb önálló mandátumot. A kezdeti időszakban, az első három parlamenti választás alkalmával a PDP dominanciája volt jellemző. Mögötte a második helyen az NDP állt, amelyet 1998-tól a DPA váltott fel. 2002-től, a DUI megjelenésével azonban gyökeresen átrajzolódott a korábbi erőviszonyok. Ekkortól egészen napjainkig a DUI a legerősebb albán nemzetiségi párt, amelyet 2014-ig a DPA követett a második helyen. A DUI dominanciáját jól mutatja, hogy 2006-ban és 2024-ben egyaránt vegyes összetételű, de önálló nemzetiségi koalícióban szerezte meg a legtöbb (13, illetve 10) nemzetiségi mandátumot. 2014 után ugyanakkor a további albán pártok parlamentbe jutása (Besa, AA, AAA, NDE, DD) vagy ottani létrejötte (ND) az albán politikai tér további széttagolódásához vezetett.

A 2024-es parlamenti választások sajátossága, hogy ekkor már nem indult teljesen önállóan albán párt. A formációik egy része a Besa párttal összefogva alkotott önálló nemzetiségi listát, míg a másik részük a DUI köré szerveződve, egy szélesebb vegyes kisebbségi listával vett részt a megmérettetésen. A vizsgált időszakban lebonyolított választásokon az önállóan induló albán pártok száma kettő és kilenc között alakult, míg mandátumainak száma a kezdeti 14-ről (1994) egészen harmincig (2024) emelkedett.⁵¹ Annak ellenére, hogy 2016-tól egyre több albán formáció jelent meg, e közösség a szétforgácsolt politikai tér ellenére is meg tudta tartani pozícióit, és stabilan birtokolja a megszerezhető parlamenti helyek közel egynegyedét. Ebben a folyamatban a 2020-as választás rendhagyónak számított, mivel a Besa párt ekkor az SDSM listáján indulva megtörte azt a három évtizedes gyakorlatot, amely szerint az albán pártok korábban szigorúan elzárkóztak a többségi macedón pártok listáin való szerepléstől.

Az ország roma közössége a második helyen áll az önálló parlamenti mandátumok megszerzése tekintetében. Ez a második pozíció a politikai entitásai létszámára is igaz, mivel a vizsgált időszakban összesen 15 pártjuk vett részt a parlamenti választásokon, amelyek közül csupán három bizonyult eredményesnek.⁵² Bár a roma pártok eddig minden parlamenti választáson részt vettek, mindössze három egymást követő alkalommal (1994, 1998, 2002)

51 1990-ben 23, 1994-ben 14, 1998-ban 25, 2002-ben 26, 2006-ban 27, 2008-ban 29, 2011-ben 25, 2014-ben 27, 2016-ban 20, 2020-ban 28, 2024-ben pedig 30 mandátumot szerzett az albán közösség.

52 Az albánok esetében összesen 17, a romák esetében 15, a bosnyákok esetében 6, a törökök és a szerbek esetében 5, a muszlimok esetében 3, a vlachok esetében 2, az egyiptomiak esetében pedig 1 választáson részt vevő entitással találkozhatunk az 1990 és 2024 közötti időszakban (34 év alatt 8 nemzetiség összesen 54 pártja vett részt a választásokon, amelyből együttesen 24 volt eredményes: 11 albán, 4 török, 3 roma, 3 szerb, 2 muszlim és 1 bosnyák). Módszertani megjegyzés: Az AA formációt a parlamentben és a választások során betöltött egységes szerepe miatt egyetlen választási entitásként kezelem, nem bontva azt az alapító pártokra (DRDPA, Edinstvo, DNR). Az AA a 2016-os koalíciós indulást követően, 2018 márciusában tartott alapító kongresszusán formálisan is egységes párttá alakult Ziadín Sela vezetésével.

tudtak önállóan mandátumhoz jutni. (A PCERM és az SRM révén.) Ezzel szemben az első, 1990-es választáson, valamint a 2006 és 2016 közötti időszakban kizárólag többségi listákon voltak sikeresek.

A roma pártok többségi listákon indulásának vizsgálata során a PCERM-et kizárólag baloldali pártok oldalán láthatjuk, hiszen az első parlamenti választások alkalmával az SPM, 2011-ben és 2016-ban pedig egyaránt az SDSM listáján indulva volt eredményes. (A párt 1998-as SPM listán való indulása eredménytelenül zárult.) Az OPRM két alkalommal, 2002-ben és 2006-ban volt sikeres, szintén az SDSM által vezetett koalícióban. 2020-ban a párt a jobboldali VMRO-DPMNE-vel való együttműködés mellett döntött, ezen a listán azonban nem szerzett mandátumot. Az SRM – miután 1998-ban és 2002-ben még önállóan jutott be a törvényhozásba – a 2006 és 2016 közötti választásokon már rendre a VMRO-val szövetségben volt eredményes, egy mandátummal. Ugyanez a párt 2024-ben az albán DUI által vezetett EF önálló nemzetiségi vegyes listán indult, ám ott nem járt sikerrel. A roma pártoknak tehát – vagy önállóan, vagy a nagy macedón gyűjtőpártok listáin – a 2016-os választásokig minden alkalommal sikerült parlamenti képviselőhöz jutniuk. A legutóbbi két voksolás (2020 és 2024) alkalmával azonban a számos roma induló ellenére mandátum nélkül maradt a közösség.

A török nemzeti kisebbség önálló listával egyetlen parlamenti választás alkalmával sem bizonyult eredményesnek. Tisztán saját listát állítva a DST 1990-ben, a DPTM 1994-ben és 1998-ban, míg a DNETM 2006-ban és 2008-ban maradt ki a parlamentből. Az 1994-es év után – amikor a DPTM önálló, de vegyes nemzetiségi listával sikertelenül próbálkozott⁵³ – a török formációk egy része stratégiát váltott, és a többségi listákon való indulás mellett döntött. A vegyes nemzetiségi listás sikerre harminc évet kellett várni, amikor a 2024-es parlamenti választásokon a DPTM és a DTMPD az albán DUI által vezetett EF többnemzetiségű vegyes listájához csatlakozva egy-egy mandátumot szerzett. A nagy macedón többségi pártok listáin indulással kapcsolatban elmondható, hogy a török pártok pragmatikusan ingáztak a két nagy tömb között. Amíg a DPTM 2002-ben, 2006-ban és 2020-ban a baloldali SDSM-mel indult sikeresen, addig 2008-ban, 2011-ben, 2014-ben és 2016-ban a jobboldali VMRO-DPMNE oldalán került be a parlamentbe. Hasonlóan az SDSM szövetségeseiként szerzett mandátumot a DNETM (2011-ben), majd a PDTM is három egymást követő alkalommal (2014, 2016, 2020). A török közösség pártjai tehát minden egyes választás alkalmával az indulók között szerepeltek, önálló listával azonban soha nem tudtak mandátumot szerezni. A parlamenti jelenlétüket kizárólag a macedón gyűjtőpártokkal kötött szövetség, vagy legutóbb, 2024-ben, az albán dominanciájú kisebbségi koalíció biztosította.

53 A DPTM-SDAM-IP vegyes lista ugyan egy mandátumot nyert, azt azonban a szövetség muszlim partnere (SDAM-IP) kapta meg, így török nemzetiségű képviselő nem jutott be a törvényhozásba.

A kutatás a szerb közösség vonatkozásban rávilágított arra, hogy – bár 1994 óta minden parlamenti választáson részt vett – egyetlen alkalommal sem tudott önálló listával mandátumot szerezni. Az 1994-es és 1998-as választásokon a DPSM egyedüli szerb szervezetként önálló listával kísérelte meg a bejutást, eredménytelenül. Ezt követően a párt taktikát váltott, és ez beigazolódott. Többségi listákon indulva már minden egyes későbbi parlamenti választáson mandátumhoz jutott. 2002-ben és 2006-ban az SDSM, majd azt követően mindegyik alkalommal a VMRO listáján szerepelt sikeresen. A többi szerb párt közül a csatlakozás a többségi koalícióhoz 2011-ben az SNSM-nek, míg 2016-ban és 2020-ban az SSM-nek hozott sikert, ugyanis mindkét formáció az SDSM listáján szerzett egy-egy mandátumot. Ezzel szemben az SNSM 2016-os próbálkozása az SDSM, valamint 2020-as és 2024-es kísérlete a VMRO listáján eredménytelenül zárult. A DSSM 2002-ben önállóan és az LD listáján is megmérettette magát, 2011-ben pedig az SDSM listáján vett részt a választásokon, mandátumot azonban nem tudott szerezni. Az RSSM 2006-ban és 2008-ban szintén önállóan indult, de egyik alkalommal sem járt sikerrel.

A vizsgált időszakban a bosnyákok egyetlen alkalommal indultak önálló nemzetiégi listával, 2002-ben a BPM-vel, mandátumot azonban nem sikerült szerezniük. 2006-ban a DLBRM, 2024-ben pedig a BDP indult önálló, de vegyes nemzetiégi listán, e pártok azonban ebben a formában sem tudtak parlamenti mandátumhoz jutni. Közösségük csupán többségi listán tudott sikeres lenni, a DLBRM ugyanis 2002-ben és 2011-ben is szerzett egy-egy mandátumot az SDSM-mel közösen indulva. A további bosnyák pártok részéről mind a VMRO (a BDP 2006-ban, 2008-ban, 2011-ben, 2014-ben, 2016-ban, valamint a BNP 2024-ben), mind pedig az SDSM (a SL 2014-ben és a BDS 2020-ban) listáin láthatóak bejutási kísérletek, ezek azonban nem bizonyultak eredményesnek.

A muszlim pártokat – az első parlamenti választást leszámítva – szintén folyamatosan ott találjuk a résztvevők között. Első szervezetük, a SDAM-IP a török DPTM-el közös, önálló vegyes nemzetiégi listán szerzett egy mandátumot 1994-ben. Ezt követően a SDAM-IP önállóan már csak egy alkalommal mérettette meg magát. Az 1998-as választásokon arányos és többségi rendszerben is önállóan indult, valamint a többségi SPM listáján is láthattuk, mandátumot azonban nem sikerült szereznie. Bár a párt ezt követően valamilyen választáson részt vett valamely többségi párt oldalán, parlamenti mandátumot csak 2008-ban, 2011-ben és 2014-ben tudott szerezni a VMRO listáján. A muszlim közösség másik mandátumszerzésre képes pártja a PEI, amely 2006-ban és 2008-ban is önállóan indulva volt eredményes egy-egy mandátummal. A párt később, 2011-ben az SDSM listáján három, míg 2016-ban egy képviselői hellyel tudott bekerülni a parlamentbe.

Az aromán (vlach) közösséget illetően azt láthatjuk, hogy két pártjuk, a PVM és a DSVM első alkalommal a 2002-es parlamenti választásokon indult két különböző többségi listán. A PVM ekkor az LD-t, majd ezt követően minden egyes parlamenti megmérettetés alkalmával a VMRO-t támogatva indult, mandátumot azonban egyetlen alkalommal sem szerzett. A DSVM ezzel ellentétben mindvégig az SDSM-hez volt hűséges, noha ez a

szervezet is rendre sikertelenül zárta a választásokat. Az egyiptomiaknak – ezt a nemzeti közösséget az utolsó két népszámlálás alkalmával tüntették fel – egyszer, 2002-ben indult pártja, a PDDEM, a többségi LD listáján, mandátumot azonban nem sikerült szereznie.

1990-től egészen 2024 májusáig részleteiben áttekintve a nemzeti közösségek parlamenti mandátumszerzésére vonatkozó adatokat, megállapítható, hogy az önállóan induló listáik száma az elmúlt bő három évtizedben kettő és kilenc, míg a mandátumot szerző szervezeteiké kettő és öt között alakult. A vizsgált időszakban mindvégig adottak voltak a nemzeti kisebbségi pártok létrehozására és választási részvételére vonatkozó feltételek. Egyetlen olyan alkalom sem azonosítható, amikor ne indult volna pártjuk, szervezetük. Ennek ellenére az alkotmány preambulumban nevesített közösségek közül a török, a szerb, a bosnyák és a vlach kisebbség egyetlen alkalommal sem jutott önálló parlamenti képviselőhöz, nem szólva az országban nyilvántartott, alacsonyabb létszámú nemzeti közösségekről, amelyeket az ország alkotmánya az „egyéb” jelzővel illet.

Az önálló nemzetiségi pártokra leadott voksok tekintetében kiemelendő az 1990-es esztendő, az első demokratikus választások megtartásának éve, mivel a listáikra érkező szavazatok száma ekkor volt a legmagasabb: 313 833 (24,9%). Hasonlóan kimagasló eredményt e közösségeknek azóta sem sikerült egyetlen parlamenti választás alkalmával sem elérniük. Ennek oka részben a politikai stratégiaváltásban keresendő, hiszen az 1990-es parlamenti választásokat követően a nemzeti kisebbségek felismerték, hogy a macedóniai választási rendszerben (különösen a későbbi arányos rendszer és a választókerületi határok mellett) sokkal hatékonyabb, ha koalícióra lépnek a nagy macedón pártokkal. Ennek következtében voksaikat már nem önálló listákra adták le, hanem a kormányváltó vagy a kormányzó blokkokra. Szintén meghatározó okot jelentenek a demográfiai folyamatok és a kivándorlás, amely a népszámlálási adatok tükrében arányaiban egyaránt sújtja az albánokat, a törököket, a romákat, a szerbeket, valamint a többségi társadalom tagjait. A nemzeti közösségek pártjaira leadott szavazatok száma az említett első kimagasló részvételi alkalmat követően 276 ezer (19,7%) és 201 ezer (22,1%) közötti tartományban mozgott.

A közösségeiken belüli eredményességet erőteljesen befolyásolja a belső megosztottság is, amelyet kiválóan leképez a kisebbségi politikai tér fragmentációja. E folyamat következtében a szavazatok megoszlanak egy-egy adott etnikumon belül, emiatt a leadott voksok egy része elvész, a mégoly alacsony választási küszöb vagy a választókerületi sajátosságok ellenére is. 2016 és 2020 között emellett jelentős szerepet játszott a nem etnikai alapú szavazás is, amely a 2024-es választásokra szinte teljes mértékben megszűnt. Az SDSM vezette koalíció első alkalommal 2016-ban próbált aktívan albán szavazatokat szerezni, többek között albán jelölteket állítva választási listájának előkelő helyeire, valamint a számukra is vonzó választási programjával igyekezett megszólítani az e közösségre szavazókat.⁵⁴

54 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): Former Yugoslav Republic of Macedonia, Early Parliamentary Elections 11 December 2016, Final Report, February 28, 2017. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2026. 02. 14.

A program az „egy állam, egy társadalom” koncepcióra tett javaslatot, amely az etnikai szegregáció felszámolását irányozta elő, és az albán nyelv intézményes használatának kiterjesztését ígérte,⁵⁵ ami jelentős mértékben hozzájárult az etnikumközi szavazáshoz. A következő, 2020-as parlamenti választások alkalmával az albán Besa párt már az SDSM-mel közös listán indult.

32. táblázat: A parlamenti választásokon 1990 és 2024 között induló pártok nemzetiségek szerinti bontásban. A kiemeléssel szereplő pártok azok, amelyek mandátumot is szereztek

Nemzetiségek	Pártok
Albán	PDP, NDP, DUI, DPA, NADP, Besa, AA (DRDPA, Edinstvo, DNR), AAA, LVV, ND, DD, NDE, NDS, DAA, DUA, NDU, NDP
Roma	PCERM, SRM, OPRM, DPPRM, PJRM, PDSRM, PIR, DUR, DSR, DPR, ROM, OPER, NPR, PDPR, CER od RSM
Török	DPTM, DNETM, PDTM, DTMPD, DST
Szerb	DPSM, SNSM, SSM, DSSM, RSSM
Bosnyák	DLBRM, SL, BPM, BDP, BDS, BNP
Muszlim	SDAM-IP, PEI, DMS
Vlach	PVM, DSVM
Egyiptomi	PDDEM ⁵⁶

Forrás: a szerző gyűjtése

55 Staletović, Branimir: Elections in Macedonia: Intensification of Nationalists and Authoritarian Tendencies. *Contemporary Southeastern Europe*, 2016. 4 (1). 1–11., itt: 3.

56 A PDDEM a muszlim SDAM-IP-pel indult közös listán a 2002-es választások alkalmával, mandátumot azonban nem szerzett.

Összegzés

A hatalommegosztásról szóló Keretmegállapodás – amely egyúttal az interetnikus feszültségek feloldását is eredményezte – a belső viszonyok tartópillérévé válva sikeresen stabilizálta az országot, és hozzájárult a Jugoszlávia szétesésekor tapasztalt véres forgatókönyv elkerüléséhez. A 2001-es fegyveres konfliktust lezáró dokumentum azonban nem csupán egy békeszerződés volt, hanem a nemzeti kisebbségek helyzetét javítani szándékozó átfogó reformterv is. Első számú célként az albán és a többi nemzeti kisebbség jogait kívánta garantálni a legmagasabb nemzetközi normáknak megfelelően, ami egyúttal az ország stabilitásának zálogát is jelentette. Olyan jogszabályokat és intézményeket hívott életre, amelyek egyszerre mozdítják elő és felügyelik a közösségi jogok érvényesülését, a valóságban azonban az ország kétnemzetiségűvé válását segítették elő, illetve betonozták be.

Észak-Macedóniában az 1991-ben elfogadott alkotmány VI. módosítása (2001) rendelkezik az összes közösséghez tartozó személy méltányos képviseléséről a köztisztviselőkben, a közelet minden szintjén. A választási törvény azonban nem tartalmaz további, e rendelkezést kibontó vagy pontosító elemeket. 2007 nyarán a macedón kormány előterjesztette a nemzeti kisebbségek számára fenntartott, garantált parlamenti helyekre vonatkozó javaslatát (négy helyet a török, két-két helyet a szerb és a roma, egy-egy helyet pedig a bosnyák és a vlach nemzeti közösség számára).⁵⁷ Ezt a kezdeményezést az alkotmány preambulumban szereplő, kisebb nemzeti közösségek jogainak szavatolása mellett az a pragmatikus cél vezérelte, hogy könnyebb legyen az alkotmány és az egyes törvények módosításához szükséges Badinter-többség biztosítása a parlamentben.⁵⁸ A tervezet azonban nem nyerte el sem a VMRO, sem pedig az albán közösség (elsősorban a DUI) támogatását, mivel a vezető albán párt szerint a tervezet értelmében megszűnt volna a nemzeti közösségeken belüli – addigi és azóta is fennálló – domináns pozíciója.⁵⁹ Igaz, a 2002-es választási reform alkalmával bevezetett arányos választókerületi rendszer a korábbinál valamivel kedvezőbb feltételeket biztosít a nem albán nemzeti közösségek részére, ténylegesen azonban semmilyen formában nem segíti elő az alkotmányban rögzített méltányos képviselésüket. Az albán közösség létszámánál és politikai szervezettségénél fogva országos szinten továbbra is dominálja a politikai teret, míg a többi nemzeti közösség egyedi stratégiák mentén igyekszik érvényesülni.

57 Macedonia to Reserve Minority Seats in Parliament. *Balkan Insight*, 2007. augusztus 30. Letöltés helye: www.balkaninsight.com; letöltés ideje: 2026. 06. 07.

58 Taleski, Dane: Minorities and Political Parties in Macedonia. In: Florian Bieber: *Political Parties and Minority Participation*. Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 2008. 127–151., itt: 135.

59 Az országban az albán közösség olyan erős (létszámban és politikailag is), hogy államalkotó társnemzetként tekint magára, nem pedig klasszikus nemzeti közösségként. Ennek tükrében érthető, hogy nem támogatta tíz olyan kisebbségi képviselő parlamentbe jutását, akik gyengítették volna az alkupozícióját, megkérdőjelezve a nemzeti közösségek közötti egyeduralmát.

Az elmúlt négy évtizedben megtartott öt népszámlálás alkalmával némileg több nemzeti közösséget regisztráltak, mint amennyit az ország alkotmányának preambuluma név szerint megemlít. (2001-ig az albán, török, vlach és roma, majd az alkotmánymódosítást követően a szerb és a bosnyák közösség.) Az alkotmányban nevesített nemzeti közösségek eltérő mértékben és formában váltak az országos szintű politikai tér részévé. Közülük ötnek sikerült a vizsgált időszakban – önállóan vagy a nagyobb gyűjtőpártok koalíciós listáin – parlamenti mandátumot szereznie. Egyedül a vlach közösség nem jutott egyszer sem képviselői helyhez. A parlamenti ciklusokon átívelő, önálló mandátumszerzés létszámánál fogva főként az albán közösségre jellemző. Rajtuk kívül csupán a roma, valamint az alkotmányos felsorolásból kimaradó muszlim közösség volt képes önállóan bejutni a törvényhozásba. A további nemzeti közösségek kizárólag a többségi pártok listáján voltak eredményesek. Ezzel szemben más, az alkotmányban nem nevesített kisebbségek (bolgárok, horvátok, montenegróiak) csekély lélekszámuknál és politikai szervezetlenségükönél fogva továbbra is láthatatlanok a képviseleti rendszernek ezen a szintjén.

Annak ellenére, hogy az EU bővítéspolitikája a koppenhágai kritériumok révén elvben megköveteli a teljes körű kisebbségvédelmet, ez Észak-Macedóniában – az ország csatlakozás iránti elkötelezettsége dacára – eddig nem eredményezte a nemzeti közösségek érdekeit szolgáló választási rendszer kialakítását. (Szemben például Montenegróval, ahol a választási rendszer kisebbségbarát átalakítása követelményként fogalmazódott meg.) Mivel a meglévő struktúrában az albánon túl a többi kisebbség képtelen önálló és stabil parlamenti tényezővé válni, a jelenlegi politikai status quo mellett a valódi integráció egyetlen hatékony eszközt a garantált parlamenti kvóták intézményesítése jelentené. A kisebb nemzeti közösségek végső célja továbbra is az, hogy a választási rendszer – a jelenlegi hat választókerület egységes eggyé történő összevonása mellett – garantált helyeket biztosítson számukra, lehetővé téve, hogy önállóan indulva szerezhessenek saját mandátumot.⁶⁰ A kialakult patthelyzetet tükrözi az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezménye Tanácsadó Bizottságának 2022. május 18-án elfogadott, Észak-Macedóniával kapcsolatos ötödik véleménye is, amely rögzítette, hogy nem történt jelentős jogi előrelépés a nemzeti kisebbségek választott testületekben való részvételét illetően.⁶¹

A nemzeti közösségek parlamenti jelenléte a korábban részletezett Badinter-elv miatt is alapvető fontosságú. Létezik azonban egy másik, a Keretmegállapodás, majd a későbbi vonatkozó jogalkotás által létrehozott intézmény, amelynek a nemzeti közösségek abban az esetben is a tagjaivá válhatnak, amennyiben nem rendelkeznek parlamenti mandátummal. A nemzeti közösségek jogainak védelméért felelős Közösségek Közötti Kapcsolatok Bizott-

60 Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE ODIHR): The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Parliamentary Elections 11 December 2016, Final Report, February 28, 2017. Letöltés helye: www.osce.org; letöltés ideje: 2020. 05. 05.

61 Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities – Fifth Opinion on North Macedonia, Adopted on 18 May 2022. Letöltés helye: www.rm.coe.int; letöltés ideje: 2026. 05. 25.

ságának tagjait – ez a bizottság az 1991-es alkotmánnyal létrehozott Etnikumok Közötti Kapcsolatok Tanácsát váltotta fel⁶² – a törvényhozás választja meg.⁶³ A testület feladata, hogy megvizsgálja a köztársaságon belüli közösségek kapcsolatrendszerét érintő kérdéseket,⁶⁴ valamint hogy véleményeket és javaslatokat fogalmazzon meg azok rendezésére, a parlament pedig köteles ezeket megvitatni és határozatot hozni róluk. Amennyiben egy adott, az alkotmány preambulumban szereplő közösség nem szerez parlamenti mandátumot, az állampolgári jogok biztosa (ombudsman) a parlamenten kívüli közösségi szervezeteikkel és vezetőikkel konzultálva tesz javaslatot a bizottság érintett nemzeti közösségi tagjaira.⁶⁵

Az alkotmány 78. szakasza, valamint a Közösségek Közötti Kapcsolatok Bizottságáról szóló törvény (3. szakasz 2. és 3. bekezdése) értelmében e parlamenti testület 19 tagból áll. A paritásos és arányos elv mentén működő bizottságban a macedón és az albán közösséget egyaránt hét-hét képviselő képviseli, míg a preambulumban nevesített többi nemzeti közösség (török, vlach, roma, szerb és bosnyák) egy-egy állandó hellyel rendelkezik.⁶⁶ A bolgár kisebbség azon elszánt törekvését, hogy bekerüljön az alkotmány preambulumba, a háttérben egyértelműen az a szándék motiválja, hogy a nevesítéssel az ő közösségük is alanyi jogon váljon e bizottság állandó tagjává.⁶⁷ Szófia ennek a követelésnek eddig számos alkalommal hangot adott, és az úgynevezett francia javaslatban hivatalosan is ezt szabta meg Észak-Macedónia EU-csatlakozási tárgyalásai megkezdésének alapfeltételeként. A színpalak mögött, a kétoldalú találkozók alkalmával Zágráb és Podgorica is jelzi hasonló ambícióit az észak-macedón félnek, ám az ő fellépésük jóval mérsékeltebb.

62 Szabó, Zsolt: *Constitution and Government at the Western Balkans*. Berliner Wissenschafts-Verlag: Berlin, 2023.

63 Megjegyzendő, hogy a helyi önkormányzatokról szóló törvény 55. szakasza értelmében a Bizottságot olyan helyi önkormányzatok esetében is létre kell hozni, ahol a lakosság 20%-a nem a többségi közösséghez tartozik.

64 Ez magában foglalja az alkotmányban és a törvényben előírt jogok biztosítását, a nyelv- és íráshasználattal, valamint a saját nyelven történő oktatás érvényesülését. Kiterjed továbbá a kulturális identitás és önkifejezés szabadságára a tájékoztatás és a könyvkiadás terén, valamint a méltányos és arányos kisebbségi képviselő elvének ellenőrzésére az államhatalmi szervekben és a közigazgatás minden szintjén.

65 A Közösségek Közötti Kapcsolatok Bizottságáról szóló törvény 4. szakasz.

66 A valóságban a Badinter-féle kettős többségi szavazás és a Közösségek Közötti Kapcsolatok Bizottsága is a belső létszámviszonyai miatt elsősorban a számszerűen legnagyobb nemzeti közösségnek, az albánoknak kedvez, mivel mindkét esetben ők alkotják e közösségeken belül a többséget. A kisebb közösségek a csekély számú tagjuk miatt önállóan képtelenek élni a vétójoggal, így kiszorulnak az ezen intézmények nyújtotta valódi érdekérvényesítésből. Az albán közösségen kívüli többi nemzeti közösség jogainak tényleges érvényesítése érdekében indokolt lenne a jelenlegi keretrendszer módosítása. Kétséget kizáróan érdemi előrelépést jelentett volna a 10 garantált parlamenti hely bevezetése, mivel a macedón–albán kétpólusú dominanciát egy valódi, multietnikus demokrácia irányába mozdítaná el.

67 Az észak-macedón fél érthető okokból rendkívül óvatos ezzel a kezdeményezéssel kapcsolatosan, amely évek óta gátolja a csatlakozási tárgyalások tényleges megkezdését. Amennyiben ugyanis a bolgár közösség a bizottság részévé válik, fennáll a veszélye annak, hogy e fórumra is becsatornázza a két állam közötti kényes kétoldalú vitákat, amit a macedón fél minden bizonnyal szeretne elkerülni, mivel ez lassíthatná vagy akár teljes mértékben megakadályozhatná a testület munkáját.

Felhasznált irodalom

Háry Szabolcs: Az albán kisebbség Macedóniában. In: Kitanics Máté – Pap Norbert (szerk.): *Albánok*. Balkán Füzetek. 9. szám, PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, 2010. 97–106.

Horváth László: A parlamenti választási rendszerek nemzeti kisebbségi vonatkozásai a Nyugat-Balkánon – harminc éve a demokrácia árnyékában? *Kisebbségi Szemle*, 2020. 5 (2). 7–35.

Klein András: „Lenni vagy nem lenni”, avagy miért meghatározó a macedón nemzettudat hátterének ismerete. *Pro Minoritate*, 2025. tavasz. 29–60.

Manzinger, Krisztián: How Do You Want Me to Address You? – The Macedonian Name Dispute Resolved. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2020. 17 (1). 7–28. DOI: <https://doi.org/10.2478/auseur-2020-0001>

Németh Ferenc: *Észak-Macedónia kül- és belpolitikája a 2024-es választások után – választási értékelés*. MKI választási értékelő (2024. 07. 15.). Letöltés helye: www.hia.hu; letöltés ideje: 2026. 01. 28.

Prieger Adrienn – Tokai Attila: Európa hátsó udvara? – A Nyugat-Balkán integrációs törekvései. *Valóság*, 2024. 67 (4). 79–92.

Radvánszki, András: *The 2021 Census in North Macedonia: Debates and Tensions*. KKI Policy Brief, KE-2022/31. DOI: <https://doi.org/10.47683/kkielemzesek.ke-2022.31>

Radvánszki András: Győzelem után, kihívások előtt. *Pro Minoritate*, 2025. tavasz. 61–109.

Shikova, Natalija – Andeva, Marina: Analysis of the Systems for Representation of Minorities in Public Administration: The Case of the Republic of North Macedonia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)* 2023. 22 (1). DOI: <https://doi.org/10.53779/xpls2777>

Staletović, Branimir: Elections in Macedonia: Intensification of Nationalists and Authoritarian Tendencies. *Contemporary Southeastern Europe*, 2016. 4 (1). 1–11.

Szabó, Zsolt: Constitution and Government at the Western Balkans. Berliner Wissenschafts-Verlag: Berlin, 2023. DOI: <https://doi.org/10.35998/9783830555629>

Taleski, Dane: Minorities and Political Parties in Macedonia. In: Florian Bieber: *Political Parties and Minority Participation*. Friedrich Ebert Stiftung, Skopje, 2008. 127–151.

OKTATÁS

ÓVÁRI KRISTIÁN

A NEMZETISÉG GENERÁCIÓK KÖZÖTTI ÁTÖRÖKÍTÉSE ÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA OKTATÁSI NYELVE A SZLOVÁKIAI MAGYAR NEMZETISÉGŰ GYERMEKEK KÖRÉBEN

A szlovák–magyar együttélés Dél-Szlovákiában történelmileg adott jelenség, amely a Szlovák Köztársaság lakosságának társadalmi életében különféle módokon nyilvánul meg. Térbeli szempontból a települések tipizálhatók nemzetiségi homogenitásuk vagy heterogenitásuk alapján, ahogyan szlovák, magyar vagy más nemzetiségű lakosok élnek és alkotják a helyi közösséget. Mikroszinten, jelen esetben a háztartások szintjén az együttélés egy további formája, a vegyes családok megjelenése is megfigyelhető. Számos korábbi tanulmány igazolta, hogy ezek a formák időben és térben igen változékonyak, és az azokat befolyásoló folyamatok és tényezők gyakran nehezen azonosíthatók.¹ Jelen tanulmány adatforrását az állampolgárok nemzetiségére vonatkozó hivatalos statisztika képezi, amely egy teljes körű statisztikai adatfelvételből, a tízévenkénti népszámlálásból származik. A népszámlálásban megadott nemzetiség önbevalláson alapul. Így a lakosság nemzetiségi összetételének változását széles körű tényezők befolyásolhatják, nemcsak természetes demográfiai folyamatok, hanem az egyéni döntések és a társadalmi környezet hatása is,² amelyek végső soron az asszimiláció folyamatában csapódnak le.

A tanulmány fő célja két, eddig nehezen vagy csak részben hozzáférhető megközelítés elemzése, amelyeket a szlovákiai magyar nemzetiségű kisebbség létszámának változását befolyásoló folyamatok vizsgálatára használnak. Az elemzés célcsoportja a 2021-es népszámlálás családi háztartásaiban élő gyermekek, akiknek legalább az egyik szülője magyar nemzetiségű. A kitűzött kutatási célok a következők:

-
- 1 Majo, Juraj: Niekoľko poznámok k fenoménu ethnicity v súčasnej slovenskej humánnej geografii. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2014. 58 (2). 149–172.
 - 2 Kapitány Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 2013. 56 (1). 25–64.; Giles, Howard et al.: Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Giles, H. (ed.): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press: London, 1977. 306–348.

- Rövid áttekintést nyújtani azokról az eddigi megközelítésekről, amelyekkel az egyes szerzők vizsgálták a nemzetiség generációk közötti átörökítését és a magyar nemzetiségű kisebbség asszimilációját Szlovákiában.
- Megvizsgálni azokat az adatokat, amelyek a nemzetiség generációk közötti átörökítésére vonatkoznak azokban a családokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű.
- Megvizsgálni azokat az adatokat, amelyek az általános iskola tanítási nyelve szerinti kiválasztására vonatkoznak azon gyermekek esetében, ahol a családban legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű.

Adatfeldolgozási módszertan és fogalomhasználat

Az elméleti rész és az eredmények bemutatása előtt szükséges több olyan módszertani sajátosság tisztázása, amelyek a tanulmány teljes módszertani-értelmezési keretét meghatározzák. Az elemzés eredményei a 2021-es népszámlálás keretében nyert adatokon, valamint a Szlovák Köztársaság Tudományos és Műszaki Információs Központja³ (Slovak Centre of Scientific and Technical Information – a továbbiakban: SZKTMK) által rendelkezésre bocsátott adatokon alapulnak. A 2021-es népszámlálás volt Szlovákiában az első olyan népszámlálás, amely integrált és teljes mértékben elektronikus formában valósult meg. Több mint húsz adminisztratív adatforrást integráltak, a lakosok által kitöltött elektronikus kérdőívekkel kiegészítve. A népszámlálásból származó adatok a 2021. január 1-jei referencia-időpontra vonatkoznak, míg a SZKTMK által szolgáltatott adatok a 2020/2021-es tanévre terjednek ki.

A 2021-es népszámlálás eredményeinek feldolgozási fázisában az egyik kulcsfontosságú folyamatot a lakóegységek (dwelling households) és a népszámlálási háztartások (census households) kialakítása jelentette. Első lépésben a lakosságot lakóegységekbe sorolták. Ezt követően jött létre a legalacsonyabb szintet képviselő, tovább már nem osztott egység, a népszámlálási háztartás. A népszámlálási háztartásokon belül a családi és rokonsági kapcsolatok kiértékelése a személyi nyilvántartásból (Register of Natural Persons of the Ministry of Interior of the Slovak Republic) származó adatokon, valamint a népszámlálási kérdőívek lakásháztartás tagjai közötti kapcsolatokra vonatkozó információin alapult. Mivel a vizsgált egységek (családi háztartások) a legszorosabb rokoni, azaz szülő–gyermek kapcsolaton alapulnak, a továbbiakban a népszámlálási háztartás és a család fogalmát szinonimaként használom.

3 A SZKTMK a Szlovák Köztársaság Oktatási, Kutatási, Fejlesztési és Ifjúsági Minisztériumának közvetlen irányítása alá tartozó szervezet.

Egy további, tisztázásra szoruló fogalom a lakóhely típusa. A 2021-es népszámlálás során a lakosok állandó lakóhelye mellett a jelenlegi tartózkodási helyüket is felmérték. Ennek definíciója a népszámlálási kérdőív kitöltésére vonatkozó módszertani útmutatóban a következőképpen szerepelt: „*A jelenlegi tartózkodási hely az Ön tartós lakóhelye, amelyen nem kell, hogy bejelentett lakcímmel rendelkezzen.*” A lakosok az adatokat a népszámlálás referenciadátumára adták meg, és a lakás- és népszámlálási háztartások kialakítása a jelenlegi tartózkodási helyre vonatkozó információk alapján történt. Ebből következően jelen tanulmány minden változó és mutató (például az adott területi egység magyar lakosságának arányánál is) esetében a jelenlegi lakóhely fogalmát alkalmazza.

A 2021-es népszámlálás során összegyűjtött adminisztratív források alapján ismert az az oktatási intézmény, amelyet az adott gyermek látogat. A SZKTMK által rendelkezésre bocsátott iskolai és oktatási intézményi lista alapján meghatározható volt az egyes intézmények konkrét oktatási nyelve. Mivel a népszámlálási adatbázis eredetileg nem tartalmazta az intézmény oktatási nyelvét, a két adatbázis összevetésére (2021-es népszámlálás és SZKTMK) kifejezetten e tanulmány elkészítése céljából került sor. Ezt követően kiválasztották azokat az általános iskolás gyermekeket, akik olyan háztartásban élnek, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű. Az általános iskolákat az oktatás nyelve szerint négy típusba lehet besorolni: magyar tannyelvű, szlovák tannyelvű, a magyar és a szlovák oktatási nyelv egyaránt jelen van, valamint azok az általános iskolák, ahol az oktatás nyelve nem magyar, és nem szlovák. Azokban az intézményekben, amelyekben egyszerre van jelen a magyar és szlovák oktatási nyelv, a tanítás az egyes osztályokban külön tannyelven folyik. A rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik annak meghatározását, hogy a gyermek milyen oktatási nyelvű intézményt látogat, de azt nem, hogy az adott intézményen belül a gyermek mely tannyelvű osztályba jár.

Szükséges továbbá a tanulmányban használt egyéb kifejezések definiálása is. Ilyenek a háztartásban élő / háztartáson kívüli gyermek, a nemzetiség / nemzeti identitás, a homogám / heterogám párok, valamint az intergenerációs / generációk közötti nemzeti-ségátadás. A tanulmányban a gyermek vagy a háztartásban élő gyermek olyan személyt jelöl, aki szüleivel vagy egyik szülőjével egy közös lakóegységben él, életkorától és családi állapotától függetlenül. A háztartáson kívüli gyermek pedig azt a személyt jelenti, aki nem él egy háztartásban szüleivel, miközben szülei a 2021. január 1-jei referencia-időpont szerint egy közös népszámlálási háztartást alkotnak. A szlovák hivatalos statisztikában először a 2021-es népszámlálás során jelent meg a kettős nemzetiségű lakos fogalma („további nemzetiség”). E tanulmányban azonban a megadott nemzetiségeket nem kombináltuk: a gyermek vagy a szülő nemzetisége alatt mindig kizárólag az elsőként megadott, a 2021-es népszámlálásban deklarált nemzetiséget értjük.⁴ A nemzeti identitás a történelmi, nyelvi

4 A lakosok kettős nemzetiségének figyelembevétele oly mértékű kombinációs lehetőséget eredményez, amely ellehetlenítené az adatok áttekinthető prezentálását (különös tekintettel a szülők és gyermekek közötti kapcsolatokra az egy- vagy több különböző nemzetiségű háztartásokban).

és kulturális azonosságtudatot jelenti, amely nem veleszületett, hanem az egyén életútja során fokozatosan alakul ki.⁵ Mivel a tanulmány olyan családokra fókuszál, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű, a homogám pár fogalma itt a magyar nemzetiség szerinti homogámiára utal, vagyis olyan párkapcsolatra, ahol mindkét fél magyar nemzetiségű. Heterogám pár alatt pedig olyan kapcsolatot értünk, amelyben az egyik fél magyar, a másik pedig szlovák nemzetiségű. Az intergenerációs nemzetiségátadás megegyezik a generációk közötti nemzetiségátadás fogalmával. Míg az idézett szerzők rendszerint az „intergenerációs” terminust használják, a tanulmány szerzője a generációk közötti nemzetiségátadás kifejezést alkalmazza, amely a szülők és gyermekek közötti nemzeti viszonyt írja le a szlovákiai családok kontextusában. A generációk közötti nemzetiségátadás mértéke alatt az adott nemzetiségű gyermekek arányát értjük az érintett családok összes gyermekéhez viszonyítva.

Elméleti kiindulópontok és az asszimilációs folyamatok mérésének lehetőségei

A hazai szakirodalom áttekintése alapján a szlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség elemzése során a leggyakrabban előforduló témák közé a nemzeti identitás, a magyar nemzetiségűek létszámának változása, az asszimiláció, valamint a magyar tanítási nyelvű oktatási intézmények kérdése tartozik⁶. Az elsődleges mutatót a magyar nemzetiségű lakosság létszámának idősorai jelentik a népszámlálási adatok alapján, amelyeknél az előző népszámlálások során magukat magyar nemzetiségűnek vallók számának folyamatos csökkenése azonosítható. Természetesen e csökkenés mögött több tényező áll. Gyurgyík⁷ szerint a 2011-es népszámlálást követően a következő okokat azonosíthattuk: természetes fogyás,

5 Lampl Zsuzsanna: *Sociológia Maďarov na Slovensku: 1. Zväzok slovenský a Maďar*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2013.

6 Gyurgyík László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. In: *Regio: kisebbség, politika, társadalom*, 2004. 13 (1) 121–150.; Gyurgyík László: Egy csökkenés anatómiája – A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. In: Tóth K. (szerk.): *Nyelvi jogok I.* Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2013. 137–149. Lampl, 2013. *Sociológia Maďarov na Slovensku: 1.*, Majo, Juraj: *Slováci a Maďari v zmiešaných rodinách. Niekoľko postrehov o reprodukcií etnicít v kontaktnom priestore*. In: Majo, J. (szerk.): *Časovo-priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR*. G-print: Bratislava, 2011. 69–74.; Martonyik Juraj: Az etnikai identitás összefüggései a szlovákok és a magyarok kölcsönös felfogásában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2019. 21 (4). 49–60.; Morvai Tünde – Szarka László: A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 536–567.; Rákóczi Krisztián – Tamás Kinga: Szülői motivációk a szlovákiai magyar óvodaválasztásban. *Kisebbségi Szemle*, 2018. 3 (2). 31–56.; Šprocha, Branislav: Ethnic Differences in Family Formation and Patterns of Exogamy in Slovakia. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2019. 3 (1). 59–104.; Tátrai Patrik: A demográfiai asszimiláció számszerűsítésének lehetőségei a szlovákiai magyarok 2021-es népszámlálási adatai példáján. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (3). 35–70.

7 Gyurgyík, 2013. Egy csökkenés anatómiája, i. m.

migráció, asszimiláció, valamint a nem ismert nemzetiség kategóriájának növekedése (a 2011-es népszámláláshoz a nemzetiségüket nem megjelölők aránya magasabb volt, mint az előző két népszámláláshoz). Amint azt a fejezet további részei részletesen tárgyalják, a nemzetiségátadás mértéke és a gyermek oktatási nyelve két olyan mutató, amelyekkel az adott nemzetiség asszimilációs folyamatai vizsgálhatók. Az asszimiláció egésze ugyanakkor rendkívül nehezen mérhető jelenség. Balizs⁸ szerint összetett szociológiai folyamat, amely közvetlenül alig mérhető, és a rendelkezésre álló adatok gyakran legfeljebb annak a népességcsoportnak a nagyságát és jellemzőit teszik elemezhetővé, amely valamilyen módon elindult az asszimiláció felé vezető úton. Ahogy a korábbiakban kifejtettük, e tanulmány célja két olyan megközelítés bemutatása és értelmezése, amelyek révén betekintést nyerhetünk az asszimiláció egyes folyamataiba.

Mindenekelőtt szükséges különbséget tenni az asszimiláció különböző formái és az egyéb kapcsolódó folyamatok között. Abban az esetben, ha különböző embercsoportok tartós és közvetlen kapcsolatba kerülnek egymással, az egyik vagy mindkét csoport bizonyos kulturális és pszichológiai jellemzői fokozatosan megváltozhatnak. Csoportszinten ez a szociális struktúrák és kulturális normák változásában, egyéni szinten pedig a kulturális viselkedés módosulásában nyilvánul meg.⁹ Ezt a jelenséget a szakirodalom akkulturációnak nevezi. A hosszan tartó akkulturációs folyamatok eredménye e csoportok etnikai sajátosságait meghatározó tényezők gyengülése és megváltozása is.¹⁰ A terület egyik áttörő tanulmányát Gordon¹¹ készítette, aki az akkulturációt az asszimiláció egyik részfolyamataként értelmezi. Hét olyan részfolyamatot vagy fázist különböztet meg, amelyek önállóan is végbemehetnek, illetve egymásba fonódhatnak. Idesorolja többek között az akkulturációt, a strukturális asszimilációt (integrációs folyamatokat), az amalgamációt (különböző etnikai csoportok közötti biológiai keveredést), az identifikációs asszimilációt (az etnikai vagy kulturális identitás gyengülését vagy elvesztését), valamint az előítéletek, a diszkrimináció és a konfliktusok megszűnését. Ezzel szemben Teske és Nelson¹² eltérő megközelítést kínáltak: ők az akkulturációt és az asszimilációt két önálló és elkülönült folyamatként kezelték. Az akkulturációt kétirányú és kölcsönös folyamatként határozták meg, amely független

8 Balizs Dániel: Mérhető asszimiláció? – Módszerek az etnikai hasonulás nyomon követésére. *Földrajzi Közlemények*, 2016. 104 (2). 135–151.

9 Berry, John W.: Acculturation and Adaptation in a New Society. *International Migration*, 1992. 30 (1). 69–85.; Berry, John W.: Theories and models of acculturation. In: Schwartz, Seth J. – Unger, Jennifer B. (eds.): *The Oxford Handbook of Acculturation and Health*. Oxford University Press: Oxford, 2017. 15–28.; Botík, Ján: *Enkláva a diaspora ako zvláštna forma spoločnosti ľudí*. Slovenský národopis, 1973. 21 (4). 495–509.; David, L. Sam: Acculturation: Conceptual Background and Core Components. In: Sam, David L. – Berry, John W. (eds.): *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge University Press: Cambridge, 2006. 11–26.

10 Botík, 1973. *Enkláva a diaspora*, i. m.

11 Gordon, Milton M.: *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. Oxford University Press: New York, 1964.

12 Teske, Raymond H. C. – Nelson, Barbara H.: Acculturation and assimilation: a clarification. *American Ethnologist*, 1974. 1 (2). 351–367.

az asszimilációtól, és amelyben az egyes csoportok kölcsönösen hatnak egymás kultúrájára. Ezzel szemben az asszimilációt olyan folyamatként értelmezik, amely során a többségi csoport egyoldalúan gyakorolja hatását a kisebbségi csoportra. A szakirodalomban egy másik gyakran idézett szerző Yinger,¹³ aki az asszimilációt olyan jelenségként írja le, amely során csökkennek a kulturális különbségek. Állítása szerint az asszimilációra többdimenziós és többirányú folyamatként is tekinthetünk. Elméletében bevezette a disszimiláció fogalmát is, amellyel a kisebbségi identitás megőrzését, megerősítését vagy újjáéledését jelöli. Gordonnal ellentétben hét helyett csak az első négy részfolyamatot nevezte meg: az akkulturációt, a strukturális asszimilációt, a pszichológiai (identifikációs) asszimilációt és a biológiai asszimilációt (amalgamáció). Ugyanakkor úgy véli, hogy az előítéletek, a diszkrimináció vagy a konfliktusok hiánya inkább az asszimiláció okaként vagy következményeként értelmezhető, semmint annak részfolyamataként. A nemzetközi szakirodalomban fellelhető számtalan definíció és megközelítés bár sok szempontból releváns, többnyire a szlovákiaiától eltérő történelmi-társadalmi háttérre épül.¹⁴ Az elmúlt évtizedekben számos szlovákiai¹⁵ és külföldi – túlnyomórészt magyarországi¹⁶ – szakértő járult hozzá a szlovákiai magyar nemzetiségi kisebbség asszimilációs folyamatainak vizsgálatához. Lampl Zsuzsanna¹⁷ szociológus, aki az asszimilációt elsősorban szociológiai kutatásokon és felméréseken keresztül vizsgálta, azt olyan hosszú távú folyamatként definiálja, amelynek során egy bizonyos csoport nemzeti identitása a többségi nemzethez igazodik és hasonul, gyakran több generáción és fázison keresztül. Ebben az összefüggésben ez a magyar nemzeti identitás szlovák nemzeti identitással való felváltását jelenti. Szlovákiában a fent említett nemzetközi megközelítésekből indult ki például Gyurgyík¹⁸ is, aki Gordon és Yinger modelljét alkalmazva, felméréseiben a szlovákiai magyarok asszimilációjának öt dimenzióját vizsgálta: kulturális asszimiláció (a magyar és a szlovák nyelv ismerete), strukturális asszimiláció (az oktatás nyelve), intergenerációs amalgamáció (a szülők nemzetisége), intragenerációs amalgamáció (a házastárs nemzetisége), identifikációs asszimiláció (a nemzetiség önbevallása).

13 Yinger, Milton J.: *Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?* State University of New York Press: Albany, 1994.

14 Lampl Zsuzsanna: Príčiny úbytku Maďarov na Slovensku v období 1991–2011. *Humanum*, 2016. 8 (2). 123–127.

15 Gyurgyík, 2004. Asszimilációs folyamatok, i. m.; Lampl, 2013. Sociológia Maďarov na Slovensku: 1. i. m.; Majo, 2011. Slováci a Maďari, i. m.

16 Árendás Zsuzsanna: Az iskolaválasztás elbeszélései. *Társadalmi Együttélés*, 2012. (1). 14–15.; Séra Magdolna: Motivations Influencing the Choice of School in the Hungarian Language Public Educational Institutions in Zoborálja. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2014. (6). 79–102.; Szilágyi N. Sándor: *Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. Magyar Kisebbség*, 2002. 7 (4). 64–96.; Tátrai, 2023. A demográfiai asszimiláció, i. m.

17 Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyarok nemzeti identitásának néhány vetülete korcsoportos megközelítésben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015. 17 (3). 3–23.

18 Gyurgyík, 2004. Asszimilációs folyamatok, i. m.

Az asszimiláció mérésének azon lehetőségei, amelyeket a szerzők Szlovákiában alkalmaztak, az adatforrás jellegétől függően két alapvető típusba sorolhatók:

- Hivatalos statisztika¹⁹ vagy egyéb, különböző nyilvántartásokon alapuló, adminisztratív adatforrásokból származó statisztikák.
- Reprezentatív népességmintán alapuló felmérések, kutatások vagy vizsgálatok.

A két típus közötti különbség elsősorban abban rejlik, hogy míg az első típus teljeskörűen lefedi a vizsgált csoportot (ugyanakkor a rendelkezésre álló változók száma korlátozott), addig a második típus adatai a népesség egy kiválasztott, szűkebb szeletéből származnak (viszont a problémakör vizsgálatának lehetőségei jóval gazdagabbak, és lehetőség nyílik a válaszadók véleményének és egyéb olyan információknak a nyomon követésére, amelyeket a hivatalos források és az egyes adminisztratív adatbázisok nem tartalmaznak).

A következő részben áttekintést kapunk néhány olyan korábban alkalmazott megközelítésről, amelyek segítségével a kiválasztott szerzők a generációk közötti nemzetiségátadást vagy az asszimiláció egyes aspektusait vizsgálták. Mivel ez a tanulmány hivatalos forrásból származó adatokat használ fel, olyan tanulmányokon alapul, amelyek szintén a Szlovákiában rendelkezésre álló hivatalos adatok vagy adminisztratív adatforrások felhasználásával elemezték az adott problémakört. Ezek az alábbi hat csoportba sorolhatók:

- A népszámlálási háztartásokra vonatkozó adatok a tagok nemzetisége szerint;
- A nemzetiségileg homogám vagy heterogám házasságkötések alakulása;
- A demográfiai és az etnikai reprodukció összehasonlítása;
- Két népszámlálás korcsoportjainak elemzése (kohorszanalízis);
- A nemzetiségi hovatartozásra utaló egyéb népszámlálási kérdések;
- Az oktatási intézményekben tanuló diákok létszámának alakulása a tanítás nyelve szerint.

A népszámlálási háztartásokra vonatkozó adatok a tagok nemzetisége szerint: az asszimiláció intenzitásának mérésére egy lehetséges megközelítés a nemzetiségileg vegyes családok vizsgálata és az etnikai identitás generációkon átívelő átadásának elemzése. Majo²⁰ a 2001-es népszámlálás adatait felhasználva foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az adatok alapján megállapítható, hogy míg a szlovák etnikai identitás a nemzetiségileg vegyes családokban jellemzően reprodukálódik, addig a magyar etnikai identitásra a generációk közötti csökkenés

19 Ez alatt a népszámlálás és a demográfiai teljes körű adatfelvételek értendők.

20 Majo, 2011. Slováci a Maďari v zmiešaných, i. m.

jellemző. A generációk közötti nemzetiségátadás másik példáját Šprocha²¹ tanulmányában találjuk, aki a 2011-es népszámlálás adatai alapján vizsgálta a gyermek etnikai szocializációjának különböző mintázatait vegyes nemzetiségű házasságokban.

A nemzetiségileg homogám vagy heterogám házasságkötések alakulása: az asszimilációs folyamatok mérésének egyik mutatója a nemzetiségileg homogám vagy vegyes házasságkötések alakulása a házasságkötési jelentésekből (OBYV 1-12)²² származó hivatalos demográfiai statisztikai adatok alapján. Majo²³ szerint a 2003–2012 közötti időszakban a homogám házasságkötések aránya a szlovákok körében 86%, míg a szlovákiai magyarok körében 71% volt. A nemzetiségileg homogám házasságok aránya ebben az időszakban mindkét nemzetiségi csoportnál csökkent, bár a szlovákiai magyarok esetében ez a visszaesés valamivel nagyobb volt. Gyurgyík²⁴ az 1930 és 2011 közötti időszakban a vegyes házasságra lépő magyar nemzetiségű lakosok arányának fokozatos növekedését azonosította Szlovákiában (ez alól kivételt képez az 1990-es évek első fele, amikor csökkenés volt tapasztalható).

A demográfiai és az etnikai reprodukció összehasonlítása: az asszimiláció egy másik jele, amellyel Gyurgyík²⁵ foglalkozott, a magyar nemzetiségű kisebbség demográfiai és etnikai reprodukciójának összevetése. A demográfiai reprodukció alatt a magyar nemzetiségű anyáktól született gyermekek számát értjük egy adott időszakban (az OBYV 2-12²⁶ alapján). Az etnikai reprodukció fogalma alatt a magyar nemzetiségű anyáktól született gyermekek száma, valamint a népszámlálás során ténylegesen magyar nemzetiségűként bejegyzett gyermekek száma közötti különbség értendő. Ezen értékek különbsége jelzi az intergenerációs asszimiláció mértékét, amelyet Gyurgyík 15,7% és 21,2% közé becsült (2001-es adatok alapján).

Két népszámlálás korcsoportjainak elemzése (kohorszanalízis): az egyes nemzetiségi csoportok korszerkezetének elemzése rámutathat a csoportok közötti korspecifikus különbségekre, és előrejelezhet későbbi folyamatokat.²⁷ Az adott nemzetiség öt éves korcsoportjainak vizsgálatával két népszámlálás között (az ugyanazon kohorsz létszámának összehasonlítása a korábbi és a későbbi népszámlálásban) újabb megközelítést kapunk az asszimiláció intenzitásának becslésére. Gyurgyík tanulmányában három tényezőre hívja

21 Šprocha, 2019. Ethnic Differences in Family, i. m.

22 Házassági jelentések.

23 Majo, 2014. Niekoľko poznámok, i. m.

24 Gyurgyík László: A vegyes házasságok (házasságkötések) alakulása Szlovákiában, különös tekintettel a magyar lakosságra. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2014. 16 (2). 21–38.

25 Gyurgyík, 2014. A vegyes házasságok, i. m.

26 Születési jelentések.

27 Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre. In: Tóth K. (szerk.): *Hatékony érdekérvényesítést. A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai dokumentumai*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2009. 31–40.

fel a figyelmet, amelyek ezeket a változásokat befolyásolják: a halálozás mértékére, a nemzetközi migrációra és az asszimilációra. Megállapította, hogy a magyar nemzetiségű lakosok népszámlálások közötti fogyása a 40–45 évnél fiatalabb kohorszokban legalább kétszer nagyobb, mint az országos szintű fogyás, míg az idősebb kategóriákban ez az érték közelít az országos átlaghoz.

A nemzetiségi hovatartozásra utaló egyéb népszámlálási kérdések: amennyiben a népszámlálás során a standard nemzetiségi kérdés mellett egyéb, a hovatartozásra utaló kérdésekre (anyanyelv, beszélt nyelvek, második nemzetiség stb.) is válaszolni lehetett, az elemzési lehetőségek jelentősen bővültek. Az anyanyelv és a nemzetiség szerinti csoportok összehasonlítása²⁸ vagy a kettős nemzetiségűek aránya az adott kisebbségen belül módot ad a csoport asszimilációs hajlamának becslésére.²⁹

Az oktatási intézményekben tanuló diákok létszámának alakulása a tanítás nyelve szerint: ez egy további olyan statisztikai mutató,³⁰ amelyet több szerző is alkalmazott³¹ a strukturális asszimiláció becslésére. Mivel ezek az adatok önmagukban gyakran nem elegendők, többnyire kiegészítésre szorulnak egyéb adatokkal is (például a nemzetiség szerinti születésszámmal, a szülők iskolaválasztási preferenciáival stb.).

Számos kvalitatív és kvantitatív adat, amely az asszimilációval, a nemzeti identitással vagy az oktatás nyelve szerinti iskolalátogatással kapcsolatos, kizárólag felmérésekre, kutatásokra vagy különféle mintavételes vizsgálatokra támaszkodva tárható fel. Szlovákiában ilyenek például Lampl Zsuzsanna tanulmányai, amelyek többek között a nemzeti identitást és a magyar nemzetiségű lakosok tanítási nyelv szerinti iskolaválasztását vizsgálták. Lampl többek között összehasonlította az egyes korcsoportokat, azok értékeit és preferenciáit a magyar identitással összefüggő több dimenzió mentén. Megállapította például, hogy a fiatalabb korcsoportok az idősebbekhez képest nemcsak gyengébb kötődést mutatnak nemzeti identitásukhoz, de tartózkodóbbak az olyan kulcsfontosságú döntésekben és kérdésekben is, mint a magyar nemzetiség megtartása, a magyar nyelv használata vagy a gyermek magyar nyelven történő taníttatása.

Az elmúlt évtizedekben számos további, a szlovákiai magyar nemzetiségű lakosság létszámváltozásának egy-egy konkrét aspektusát vizsgáló publikáció látott napvilágot. A fenti módszertani lista nem feltétlenül teljes körű, azonban rövid áttekintést nyújt a magyar nemzetiségű kisebbség létszámcsökkenésével kapcsolatos egyes tényezők értékelési lehetőségeiről.

28 Tátrai, 2023. A demográfiai asszimiláció, i. m.

29 Balizs, 2016. Mérhető asszimiláció?, i. m.

30 Az adatokat az SZKTMK teszi közzé.

31 Morvai Tünde: „Duplán teljesít”. Iskolaválasztás Zoborvidéken. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 60–73.; Morvai–Szarka, 2012. A magyar tannyelvű iskolák, i. m. 536–567; Rákóczi–Tamás, 2018. Szülői motivációk, i. m.; Séra, 2014. Motivations Influencing, i. m

A Szlovák Statisztikai Hivatal hivatalos adatainak keretein belül (népszámlálós és demográfiai adatgyűjtések) eddig nem nyílt lehetőség e témák bizonyos kulcsfontosságú aspektusainak kiértékelésére – például egyes jellemzők generációk közötti átörökítésének elemzésére. A 2021-es népszámlálást követően a lakosság családi kapcsolataira vonatkozó adatok széles spektruma áll rendelkezésre. Ezen adatok optimális feldolgozásával lehetőség nyílik eddig nem hozzáférhető információk feltárására, többek között a szlovákiai családokban lezajló nemzetiségátadási folyamatokról.³²

A nemzetiség generációk közötti átörökítése azokban a családokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű

A népszámlálás hivatalos statisztikai adatainak elemzésekor alapvetően két módot különböztethetünk meg, amellyel az egyén a kérdőív kitöltésével hozzájárul Szlovákia hivatalos nemzetiségi összetételének változásához. Az első mód az egyén saját nemzetiségére vonatkozó döntése, amelyet a népszámláláskor megjelölt. Szilágyi³³ szerint az intragenerációs asszimilációnak két típusa különíthető el: az önazonosítás (autoidentifikáció) megváltozása (a lakos más nemzetiséget jelöl meg, mint tíz évvel korábban) és a korábbi heteroidentifikáció megváltozása (a lakos, akinek szülei korábban meghatároztak egy bizonyos nemzetiséget, de a következő népszámláláskor az önbevallás során már a szülei választásától eltérő nemzetiséget jelöl meg). A második mód az, amikor a szülők töltik ki a népszámlálási kérdőívet gyermekük helyett, és eközben nem történik meg a szülő által bevallott nemzetiség átörökítése.

A tanulmány ezen része kizárólag a nemzetiség generációk közötti átadásának aspektusára összpontosít, tehát arra, hogy milyen különbségek figyelhetők meg szülő és gyermek között nemzetiségi szempontból. A nemzetiség generációk közötti átadásának vizsgálatakor az első elemezhető adat a gyermekek nemzetiségi aránya az egyes családtípusokban (a család típusa és a szülők nemzetisége szerint). Az alábbi, 1. táblázat több fontos következtetés levonását teszi lehetővé, amelyeket e fejezet további részei részletesen ismertetnek. Az eredmények tényleges értelmezése előtt két fontos szempontot szükséges szem előtt tartani:

- A 21. században a kohabitáció³⁴ vagy élettársi kapcsolat egyre elterjedtebb együttélési forma. Az ilyen kapcsolatok gyakran korábbi házasságok vagy együttélések

32 Ivančíková, Ludmila – Podmanická, Zuzana et al.: *Štatistika v súvislostiach: Rodinné správanie populácie Slovenska*. Štatistický úrad SR: Bratislava, 2023.

33 Szilágyi N., *Észrevételek*, i. m.; Szilágyi N. Sándor: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion: Kolozsvár, 2004. 157–234.

34 Kohabitáció alatt a partnerek házasságkötés nélküli családi együttélését értjük.

felbomlásának következményeként jönnek létre. Ebből a szempontból a házasságon alapuló családok tekinthetők szorosabban kötődő egységeknek. Míg a házasságon alapuló családok körében az ún. rekonstruált családok aránya (azok a családok, ahol legalább egy gyermek csak az egyik szülővel áll közvetlen rokoni kapcsolatban) 4,7%, addig az élettársi kapcsolaton alapuló családok esetében ez a forma már lényegesen gyakoribb, 26,0%.³⁵

- A 2021-es népszámlálás során a lakosok kötelesek voltak a népszámlálási kérdőívet a kiskorú gyermekek nevében is kitölteni. Egy bizonyos életkor alatt a gyermek nemzetiségéről a szülő dönt. Ez az életkori határ gyermekekenként eltérő, és pontos meghatározása nem lehetséges. Az elemzés céljából a háztartásban élő gyermekek két korcsoportba sorolhatók: 0–14 évesek és 15 éves és afeletti.

A homogám párokat a magyar nemzetiségű gyermekek magas aránya jellemzi, mind a házas, mind az élettársi kapcsolatban élő párok esetében, függetlenül attól, hogy a gyermekek a 0–14 vagy a 15 éves és afeletti korosztályba tartoznak. A magyar nemzetiségű gyermekek legmagasabb aránya a házasságon alapuló családokban figyelhető meg a 0–14 éves korosztálynál: ezekben a családokban a 20 062 gyermek 95,2%-a magyar nemzetiségű, míg a szlovák nemzetiségűek aránya csupán 1,9%. A házasságon alapuló családokhoz képest az élettársi kapcsolatban élő családoknál alacsonyabb a magyar nemzetiségű gyermekek aránya. Emellett általánosságban elmondható, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek aránya mindkét családtípusban alacsonyabb a 15 éves és afeletti korosztályban a 0–14 évesekhez képest. A pontos okok nehezen azonosíthatók, de az élettársi kapcsolatoknál kulcsszerepet játszhatnak például a rekonstruált családok (a gyermek homogám pártól eltérő nemzetisége magyarázható lehet a háztartáson kívül élő szlovák nemzetiségű szülővel). Továbbá megállapítható, hogy a szüleikkel egy háztartásban élő idősebb gyermekek körében valamivel kevesebb a magyar nemzetiségű gyermek, mint a 0–14 évesek körében. Ezt a különbséget a már említett tények tükrében kell értelmezni: a 0–14 éves gyermekek esetében gyakrabban töltik ki a szülők a kérdőívet, mint a 15 éves és attól idősebbek esetében; az idősebb gyermekek identitására egyre inkább hatnak a családon kívüli külső tényezők; a szüleikkel élő 15 éves és afeletti gyermekek körében magasabb a rekonstruált családok aránya. A 15 éves és afeletti gyermekek körében tehát magasabb a szlovák nemzetiségű gyermekek aránya, mint a 0–14 éves gyermekek között, a házasságon alapuló családokban ez az arány 4,9% az 1,9%-kal szemben, az élettársi kapcsolatoknál pedig 6,6% a 2,4%-hoz képest.

A fent említett tényezők a heterogám párok családjaira is hatással vannak, ezekben azonban a magyar nemzetiségű gyermekek aránya lényegesen alacsonyabb. A házasságon alapuló családokban a magyar nemzetiségű gyermekek aránya mindkét korosztályban

35 Ivančíková–Podmanická 2023. *Štatistika v súvislostiach*, i. m.

23% alatt marad, miközben a szlovák nemzetiségűeké 73% (0–14 évesek) és 75% (15 éves és afeletti). Ezen adatok alapján megerősíthető az a következtetés,³⁶ miszerint a magyar nemzetiség generációk közötti átörökítésének elmaradása leginkább a heterogám párok családjaiban mutatkozik meg. Érdekes tény ugyanakkor, hogy a heterogám párok élettársi kapcsolatában magasabb a magyar nemzetiségű gyermekek aránya, mint a házasságokban (ellentétben a homogám párokkal). Az élettársi kapcsolatokban ez több mint 29%-ot jelent, míg a házasságokban 23% alatti az érték.

A családok típusa szerinti következő csoportot az egyedülálló szülők alkotják. E családtípusok esetében a háztartási adatok alapján nem ismerjük a gyermek másik szülőjét, ami megnehezíti az adatok értelmezését. A homogám párokhoz hasonlóan itt is megfigyelhető egy negatív irányú elmozdulás a 0–14 éves és a 15 éves és afeletti korosztály között a magyar nemzetiségű gyermekek arányát tekintve. A magyar nemzetiségű gyermekek legmagasabb aránya az egyedülálló anyák háztartásaiban látható a 0–14 éves korosztályban (81,6%), míg az egyedülálló apák háztartásaiban a magyar nemzetiségű gyermekek aránya ugyanebben a korcsoportban 74,1%.

36 Gyurgyík, 2004. Asszimilációs folyamatok, i. m.; Lampl, 2013. Sociológia Maďarov na Slovensku: 1. i. m.

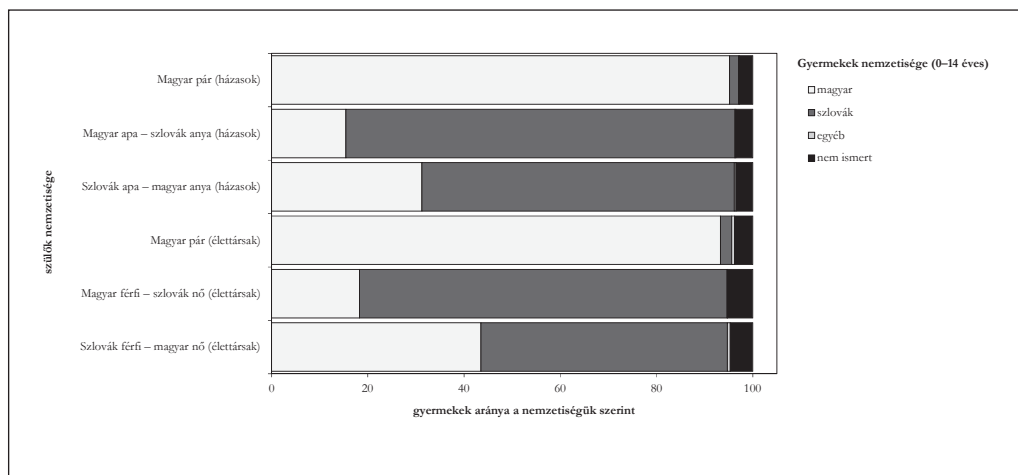
1. táblázat: A gyermekek nemzetisége életkor, a család típusa és a szülők nemzetisége szerint azokban a háztartásokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű, 2021

Szülők nemzetisége	Család típusa	Gyermekek korcsoportja	Gyermekek nemzetisége (%)				Összesen (%)	Összesen (absz.)
			magyar	szlovák	egyéb	nem ismert		
Homogám párok	házaspár	0–14	95,2	1,9	0,1	2,8	100,0	20 062
		15 és idősebb	92,8	4,9	0,2	2,0	100,0	33 514
	élettrácsi kapcsolat	0–14	93,3	2,4	0,6	3,8	100,0	6 440
		15 és idősebb	89,0	6,6	1,0	3,3	100,0	2 995
Heterogám párok	házaspár	0–14	22,9	73,3	0,3	3,5	100,0	13 056
		15 és idősebb	22,3	75,0	0,3	2,4	100,0	15 646
	élettrácsi kapcsolat	0–14	29,1	65,6	0,3	5,0	100,0	4 360
		15 és idősebb	29,6	65,3	0,4	4,7	100,0	1 947
Egyedülálló szülő (magyar nemzetiség)	egyedülálló anya	0–14	81,6	11,0	1,1	6,3	100,0	13 655
		15 és idősebb	79,6	16,2	0,7	3,5	100,0	23 702
	egyedülálló apa	0–14	74,1	15,5	1,2	9,2	100,0	1 294
		15 és idősebb	72,0	21,2	0,9	5,9	100,0	4 789

Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021

Bár a hagyományos családmodell a modern társadalomban gyors átalakuláson megy keresztül,³⁷ továbbra is feltételezhetjük, hogy kisgyermekkorban (0–6 év) az anya átlagosan több időt tölt a gyermekkel, mint az apa. Ahogy a mindennapi tapasztalat, úgy számos szociológiai kutatás³⁸ is rámutat arra, hogy általánosságban az anya és a gyermek kapcsolata szorosabb a gyermeknevelés szempontjából. Ami például az anyasági szabadságot illeti, a 2021-es népszámlálási adatok szerint a 20 102 igénybe vevő 86,7%-a nő volt, míg a férfiak aránya csupán 13,3%-ot tett ki. Ez a jelenség egyértelműen megmutatkozik a nemzetiség generációk közötti átöröklésében is, a szülő neme szerinti bontásban (1. ábra). A heterogám párok családjaiban a gyermekek nemzetisége nagyobb arányban megegyezik az anyáéval, mint az apáéval; azaz a szülők a kérdőívben gyakrabban jelölték meg az anya nemzetiségét. A heterogám házasságokban a magyar nemzetiségű gyermekek aránya 31,2%, ha az anya magyar, és 15,4%, ha az apa magyar. Az élettársi kapcsolatban élőknel ezek az arányok magasabbak. Ha az anya magyar, a gyermekek 43,5%-a magyar nemzetiségű, míg ha az apa magyar, ez az arány 18,2%.

1. ábra: A 0–14 éves gyermekek nemzetisége a szülők nemzetisége szerint azon párok háztartásaiban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű, 2021

Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021

37 Ivančíková–Podmanická, 2023. Štatistika v súvislostiach, i. m. 3. fejezet: Hlavné trendy vývoja rodinných domácností.

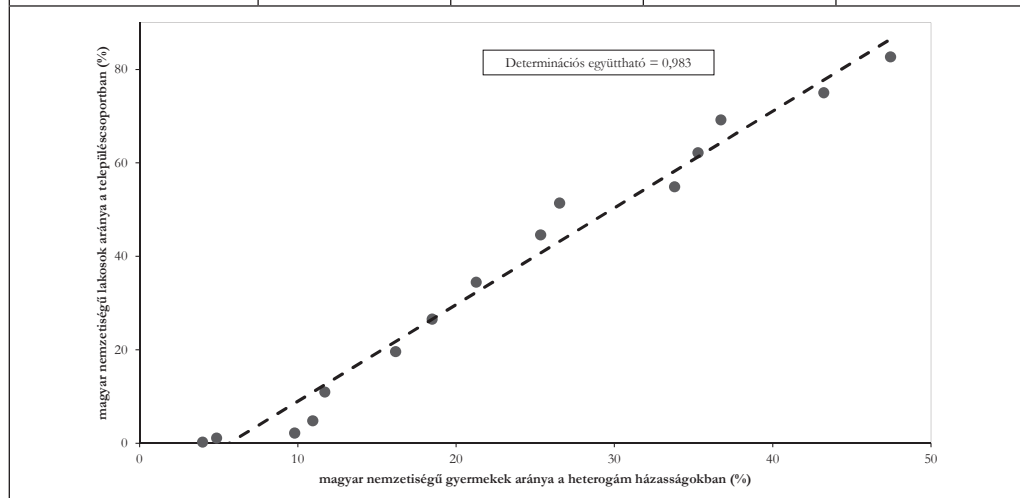
38 Hudecová, Anna: Rola otca a rola matky v súčasnej rodine v ére postmodernej spoločnosti. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2019. 18 (3). 9–16.; Potočárová, Mária: Teória vzťahovej väzby a rodinná výchova. In: *Paedagogica*. Univerzita Komenského: Bratislava, 2013. 85–105.

Területi szempontból általánosságban azoknál a heterogám pároknál, akik magasabb magyar lakosságszámú környezetben élnek, a magyar nemzetiség generációk közötti átörökítésének mértéke is magasabb. A 2. számú ábrán az egyes településeket aszerint csoportosítottuk (intervallumokba sorolva), hogy mekkora a magyar nemzetiségű lakosok aránya az adott faluban vagy városban. A települések besorolása az egyes csoportokba egy optimalizációs algoritmus alapján történt, amelynek célja az volt, hogy a heterogám házaspárok gyermekeinek létszáma alapján minél összehasonlíthatóbb településcsoportokat hozzon létre. Ahogy az várható volt, a vizsgált mutatók között erős pozitív korreláció áll fenn (determinációs együttható = 98,3%). Minél magasabb a magyarok aránya azon a településen, ahol a heterogám házaspár él, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a családban született gyermekek magyar nemzetiségűek lesznek. Meglepő megállapítás azonban, hogy még a legmagasabb magyar arányú településcsoportban sem (78,70%–93,60% közötti sáv) haladja meg a magyar nemzetiség generációk közötti átörökítése az 50%-ot. Azokban a településcsoportokban, ahol a magyar lakosság aránya 54% és 94% között mozog, a magyar nemzetiségátadás mértéke (a magyar nemzetiségű gyermekek aránya a heterogám házasságokban) átlagosan 34% és 47% között ingadozik. Ez egy általános szemlélet, amely a többségi lakosság kisebbségre gyakorolt hatását tükrözi. Természetesen számos olyan település is létezik, ahol a magyar lakosság aránya többségi, és ahol a heterogám házaspárok gyermekei esetében a magyar nemzetiség generációk közötti átadásának aránya meghaladja az 50%-ot. Ezek azonban jellemzően kisebb települések, illetve olyan települések, ahol alacsony a heterogám házasságok száma. Ezt leszámítva egy nemzetiségi kisebbség (jelen esetben a magyar) vitalitása szintén függ az adott régiót jellemző földrajzi és társadalmi-gazdasági sajátosságaitól is.³⁹

39 Giles et al. (eds.), 1977. Towards a theory of language, i. m. 306–348.; Očovský, Štefan: Faktory zmien etnickej štruktúry obyvateľstva na Slovensku v 20. storočí. *Geographia Slovaca*, 1992. (1). 47–54.

2. ábra: A magyar nemzetiségű lakosok aránya és a magyar nemzetiségű gyermekek aránya heterogám házasságokban az egyes településcsoportokban, 2021

Településcsoportok a magyar nemzetiségű lakosok aránya szerint (%)	Települések száma az intervallumban (absz.)	Magyar nemzetiségű gyermekek száma heterogám házasságokban (absz.)	Az összes gyermek száma heterogám házasságokban (absz.)	Magyar nemzetiségű gyermekek aránya heterogám házasságokban (%)
<0,02–0,56>	492	77	1 929	4,0
(0,56–1,67>	185	93	1 909	4,9
(1,67–2,64>	48	190	1 938	9,8
(2,64–8,57>	54	231	2 109	11,0
(8,57–13,88>	34	220	1 878	11,7
(13,88–21,90>	29	337	2 082	16,2
(21,90–31,51>	38	353	1 909	18,5
(31,51–38,81>	31	406	1 909	21,3
(38,81–48,35>	41	522	2 060	25,3
(48,35–54,30>	32	482	1 816	26,5
(54,30–75,67>	23	643	1 902	33,8
(57,67–65,64>	41	683	1 936	35,3
(65,64–71,72>	57	703	1 914	36,7
(71,72–78,70>	69	805	1 862	43,2
(78,70–93,60>	112	735	1 549	47,4
Összesen	1286	6 480	28 702	22,6

Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021

Az általános iskola választása az oktatás nyelve szerint azokban a családokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű

A magyar oktatási nyelvű kisebbségi iskolahálózat a mai Szlovákia területén Csehszlovákia megalakulása óta létezik, leszámítva néhány olyan időszakot, amikor a magyar tannyelvű iskolákat megszüntették, illetve működésüket korlátozták.⁴⁰ Napjainkban már szinte senki sem vonja kétségbe a kisebbségi oktatás szükségességét. Létezése a jogállamiság demokratikus elvein alapul. A nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogainak jogi kereteit a Szlovák Köztársaság alkotmánya rögzíti, a kisebbségi oktatás működésének egyéb sajátosságait pedig az iskolatörvény szabályozza.⁴¹ Az iskolatörvény (12. cikk, 3. bekezdés) szerint Szlovákiában az egyes nemzetiségi nyelvek (köztük a magyar nyelv is) iskolákban, osztályokban és iskolai intézményekben is oktathatók. A magyar oktatási nyelvű intézményekben vagy osztályokban (a szlovák nyelv és az idegen nyelvek kivételével) minden tantárgyat magyar nyelven oktatnak, emellett kötelező tantárgy a magyar nyelv és irodalom is. A szlovák nyelv és szlovák irodalom oktatása kötelező tantárgy keretében heti öt alkalommal történik.

A társadalomban különböző vélemények uralkodnak arról, hogy melyik oktatási forma lenne hasznosabb a gyermek számára. Számos szlovákiai családban (különösen a nemzetiségileg heterogám szülők esetében) a gyermek iskolájának kiválasztása a tanítás nyelve szerint gyakran komoly dilemmát jelent. Különböző okokból kifolyólag a gyermekek nem mindig az anyanyelvükön tanulnak, és ez többnyire a szülők döntésén alapul. Lampl⁴² felmérésének eredményei szerint a magyar nemzetiségű szülők leggyakoribb indoka és elvárása a magyar tannyelvű iskola választásakor az anyanyelven történő oktatás (az anyanyelvnek köszönhetően a gyermek hatékonyabban tanul, és könnyebben megérti a tanulmányanyagot), valamint a gyermek magyar identitásának megerősítése. Ezzel szemben a magyar nemzetiségű szülők leggyakrabban azért hajlanak a szlovák tannyelvű iskola választására, hogy gyermekük jól megtanuljon szlovákul, mivel ebben látják a jövőbeni érvényesülésének alapfeltételét.

Az oktatás nyelvének asszimilációs hatásait (vagyis azt, hogy pontosan hány lakos esetében gyengül meg a nemzeti identitás, ha nem az anyanyelven tanult) csak kérdőíves felmérések és kutatások alapján lehet megbecsülni. Az e fejezethez felhasznált, rendelkezésre álló adatokból nem vonhatók le átfogóbb következtetések az asszimilációról, azt azonban tudjuk, hogy a gyermek anyanyelvétől eltérő nyelven folytatott tanulmányai a nemzeti

40 Gažovičová, Tina: *Maďarský jazyk a základné školy na Slovensku – národnostné jazykové politiky nepripúšťajú strednú cestu*. In: *Varii sunt colores: štúdie o otázkach mnohojazyčnosti, identity a kultúrnej mnohotvárnosti*. Univerzita Komenského: Bratislava, 2017. 13–15.

41 Zákon č. 245/2008 Z. z. Zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (szlovák iskolatörvény).

42 Lampl, 2013. Sociológia Maďarov na Slovensku: 1., i. m.

identitásának gyengülését okozhatják.⁴³ Számos egyéb tanulmányban a gyermek oktatásának nyelvét az asszimilációs hatások becslésére szolgáló több dimenzió egyikének tekintik.⁴⁴

Az oktatás nyelve (elsősorban az általános iskolában) nemcsak az egyén nemzeti identitásának alakulása szempontjából kulcsfontosságú, hanem utódai nemzeti identitásának formálódása szempontjából is.⁴⁵ Árendás felmérése⁴⁶ arra utal, hogy éppen a szlovák tannyelvű általános iskola választása és a szlovák iskolai környezet az egyik katalizátora a magyar identitás elvesztésének. Lampl kutatása szerint⁴⁷ azok a nemzetiségileg homogám magyar házaspárok, akik maguk is szlovák általános iskolába jártak, mindössze az esetek 20%-ában írták gyermekeiket magyar tannyelvű iskolába. Ezzel szemben azok a szülők, akik magyar általános iskolát végeztek, több mint 90%-ban választottak magyar iskolát gyermekeiknek. Ami a magyar nemzetiségű házaspárok otthoni nyelvhasználatát illeti: azok körében, akik szlovák iskolába jártak, a házaspárok körülbelül egyötöde szlovákul beszél egymás között, és egynegyedük a gyermekeivel is szlovákul kommunikál. Azoknál a házaspároknál, ahol a felek magyar iskolába jártak, a szlováknyelv-használat a háztartáson belül elenyésző (a házastársak között 1%, a gyermekekkel 2%).

Az általános iskola oktatási nyelv szerinti megválasztása szorosan összefügg több tényezővel. Egyes kutatások szerint⁴⁸ Szlovákiában a szlovák vagy magyar tannyelvű iskola választásában nem az objektív tényezők (például az iskola felszereltsége) dominálnak, hanem elsősorban a nemzetiségi szempont. A szülők iskolájának oktatási nyelvén kívül ide sorolható a szülők gyengébb nemzeti identitása, egyéni véleményei, illetve meggyőződése a szlovák nyelvű oktatás szükségességéről.⁴⁹ Morvai⁵⁰ további releváns tényezőként említi a magyar tannyelvű óvoda hiányát, valamint a magyar lakosság alacsonyabb arányát az adott településen. A többségi nyelvi környezetben kialakuló szociális kapcsolatok (és a többségi nyelv gyakoribb használata) szintén kulcsfontosságúak az általános iskola oktatási nyelvének megválasztásában. Jelentős tényező továbbá a családban használt nyelv.⁵¹ Emellett az

43 Árendás 2012. *Az iskolaválasztás elbeszélései*, i. m. 14–15.; Lampl Zsuzsanna: Fontos-e a szlovákiai magyar fiataloknak magyarnak lenni és annak maradni? In: *Külhoni magyar ifjúságkutatás: Metszetek II.* Nemzetstratégiai Kutatóintézet: Budapest, 2014. 78–92.

44 Gordon, 1964. *Assimilation in American Life*, i. m.; Gyurgyík 2004. *Asszimilációs folyamatok*, i. m.; Yinger, 1994. *Ethnicity*, i. m.

45 Lampl Zsuzsanna: A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése. In: Tóth K. (szerk.): *Hatékony érdekvédelem: A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai és dokumentumai*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2009. 41–50.

46 Árendás, 2012. *Az iskolaválasztás elbeszélése*, i. m.

47 Lampl, 2009. *A nemzeti identitás*, i. m.

48 Bálint Annamária – Vincze László: Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez. *Educatio*, 2009. 18 (1). 126–129.; Lampl Zsuzsanna: *A saját útját járó gyermek – Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*. Madách-Posonium: Pozsony. 1999.

49 Lampl, 2013. *Sociológia Maďarov na Slovensku*: 1. i. m.

50 Morvai Tünde: „Duplán teljesít”. *Iskolaválasztás Zoborvidéken. Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 60–73.

51 Lampl, 2013. *Sociológia Maďarov na Slovensku*: 1. i. m.; Morvai, 2013. „Duplán teljesít”, i. m.; Bálint–Vincze, 2009. *Adalékok*, i. m.

iskola közelsége, a tanítás minősége, az intézmény felszereltsége vagy jó hírneve ugyancsak olyan további tényezők, amelyek szintén befolyásolják a szülők döntését.⁵²

Ha a magyar homogám házaspárok családjaira fókuszálunk, akkor a 12 603 általános iskolás gyermek közül mintegy 77% magyar tannyelvű általános iskolába jár, és 4,6% olyan iskolába, ahol nem egyértelmű, hogy a gyermek magyar vagy szlovák nyelven tanul. A homogám magyar párok esetében csak ritkán találunk szlovák nemzetiségű gyermekeket, ugyanakkor a szlovák tannyelvű általános iskolákba a gyermekek közel 18%-a jár. Nagyon hasonló a helyzet az élettársi kapcsolatban élő magyar párok esetében is, ahol 3506 általános iskolás gyermek él (lásd 2. táblázat).

A heterogám házas- vagy élettársi kapcsolatban élő párok esetében a szlovák tannyelvű általános iskolát választó gyermekek aránya hasonlóan magas, mint a szlovák nemzetiség generációk közötti átörökítésének mértéke ezekben a családokban. Az eredmények értelmezését ebben az esetben is nehezítik azok az általános iskolák, amelyeknél nem ismert az adott gyermekek oktatási nyelve. Egyértelmű azonban, hogy azoknál a heterogám pároknál, ahol az anya magyar, a gyermekeket nagyobb arányban íratják magyar tannyelvű általános iskolába, mint abban az esetben, ha az apa magyar. Házasságban élő párok esetében ez 24%, szemben 14%-kal, míg az élettársi kapcsolatban élő pároknál 38%, szemben 24%-kal. Összességében a heterogám házasságban élő 7813 általános iskolás gyermek 18,5%-a tanul magyar tannyelvű általános iskolában, míg a heterogám élettársi kapcsolatban élő 2172 gyermek 30,2%-a tanul magyar nyelven.

Összehasonlítva az egyes csoportokat a család típusa és a szülők nemzetisége szerint, a második legmagasabb általános iskolás létszámot a magyar nemzetiségű egyedülálló anyák háztartásaiban élő gyermekek alkotják (7603 gyermek). Közülük 68% látogat magyar tannyelvű általános iskolát, és 26% tanul szlovák nyelven. Közel 6% esetében nem állapítható meg egyértelműen, hogy magyar vagy szlovák tannyelvű osztályba járnak-e. A magyar nemzetiségű egyedülálló apák háztartásaiban lényegesen kevesebb általános iskolás gyermek él, összesen 997. Az apával élő gyermekek kisebb arányban, 63%-ban tanulnak magyar tannyelvű általános iskolában.

52 Rákóczi–Tamás, 2018. Szülői motivációk, i. m.

2. táblázat: A gyermek oktatási nyelve az általános iskolákban a szülők nemzetisége és a család típusa szerint azokban a háztartásokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű, 2021

Család típusa	Szülők nemzetisége	Gyermekek az általános iskola tannyelve szerint (%)				Összesen (%)	Összesen (abs.)
		magyar	szlovák	magyar és szlovák	egyéb		
Házaspár	magyar pár	77,4	17,9	4,6	0,1	100,0	12 603
	magyar apa, szlovák anya	13,7	82,8	3,3	0,2	100,0	4 178
	szlovák apa, magyar anya	24,1	71,6	4,0	0,4	100,0	3 635
Élettársi kapcsolat	magyar pár	77,4	15,1	7,4	0,0	100,0	3 506
	magyar apa, szlovák anya	24,4	71,9	3,5	0,2	100,0	1 233
	szlovák apa, magyar anya	37,8	56,1	6,1	0,0	100,0	939
Egyedülálló szülő	egyedülálló anya	68,1	25,8	6,0	0,1	100,0	7 603
	egyedülálló apa	63,5	29,4	6,8	0,3	100,0	997

Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021, SZKTMK 2020/2021

Kiemelendő, hogy a Szlovákiában élő magyar nemzetiségű lakosság jellemzői régióként eltérnek. Ez igaz az általános iskola oktatási nyelve szerinti iskolaválasztásra is, akár homogám, akár heterogám párokról van szó.⁵³ Teljesen más helyzet és preferenciarendszer jellemzi például a Dunaszerdahelyi járás magyar lakosságát, ahol a magyarok kompakt tömbben és többségben élnek, mint a Nyitrai járásban, ahol a magyar lakosság szórványosan helyezkedik el, és a településeken belül alacsonyabb arányban él. Az oktatási nyelv szerinti iskolaválasztás járási szintű elemzéséhez 16 déli járást választottunk ki, amelyekben a jelenlegi tartózkodási hely alapján a magyar nemzetiségű lakosok aránya a legmagasabb (4% és 66% között). Ehhez a listához hozzákerültek még Pozsony és Kassa városi járásai, amelyek önálló egységként szerepelnek (Pozsony és Kassa városa), és ahol a magyar lakosság aránya 2,4%, illetve 2,5%. Az elemzés tárgyát tehát 18 területi egység képezi. A többi járásban a magyar nemzetiségi kisebbség aránya 1% alatt van.

A 3. ábra az általános iskolás tanulók megoszlását mutatja az iskola tanítási nyelve szerint a homogám házaspárok családjában, járási bontásban. A magyar homogám házaspárok családjában élő 12 603 általános iskolás gyermek fele mindössze három dél-szlovákiai járásban koncentrálódik: Dunaszerdahelyen (3250 gyermek), Komáromban (1992 gyermek) és Érsekújváron (1139 gyermek). A legkevesebb ilyen gyermek Kassa városában (97 gyermek), Pozsonyban (117 gyermek) és a Nyitrai járásban (158 gyermek) él. Ami a homogám magyar házaspárok gyermekeinek iskolai oktatási nyelvét illeti, a legtöbben magyar tannyelvű általános iskolában azokban a járásokban tanulnak, ahol a magyar nemzetiségű lakosság aránya a legmagasabb: Komáromi (87,5%), Rimaszombati (87,1%) és Dunaszerdahelyi járás (87,1%). Bár a Rimaszombati járás a második helyen áll, az olyan iskolák aránya, ahol magyar és szlovák tagozat is működik, 4,7% (így ebben a járásban tanulhat arányaiban a legtöbb homogám családból származó gyermek magyarul). A többi, alacsonyabb magyar lakosság számú járásban a homogám házasságon alapuló családban élő általános iskolások magyar iskoláztatási aránya lényegesen alacsonyabb. A feltüntetett regionális különbségekre hatással van tehát, hogy a magyar lakosság kompakt tömbben vagy szórványban él-e.⁵⁴ A legalacsonyabb arányt a Nyitrai járás mutatja, ahol a homogám magyar házaspárok gyermekeinek mindössze 8,2%-a jár magyar tannyelvű iskolába. További 57,6% olyan általános iskolába jár, ahol van lehetőség magyar tannyelvű osztályok látogatására is. Fontos tény, hogy ebben a járásban él Szlovákia legnagyobb magyar diaszpórája,⁵⁵ és éppen itt figyelhető meg a legjelentősebb hosszú távú visszaesés a magyar tannyelvű általános iskolák tanulólétszámában. Ez a folyamat a magyar tannyelvű általános iskolák működőképességére és fennmaradására is hatással volt.⁵⁶ Továbbá alacsony a magyar tannyelvű általános iskolába járó gyerme-

53 Lampl, 2009. A nemzeti identitás, i. m.; Morvai–Szarka 2012. A magyar tannyelvű iskolák, i. m.

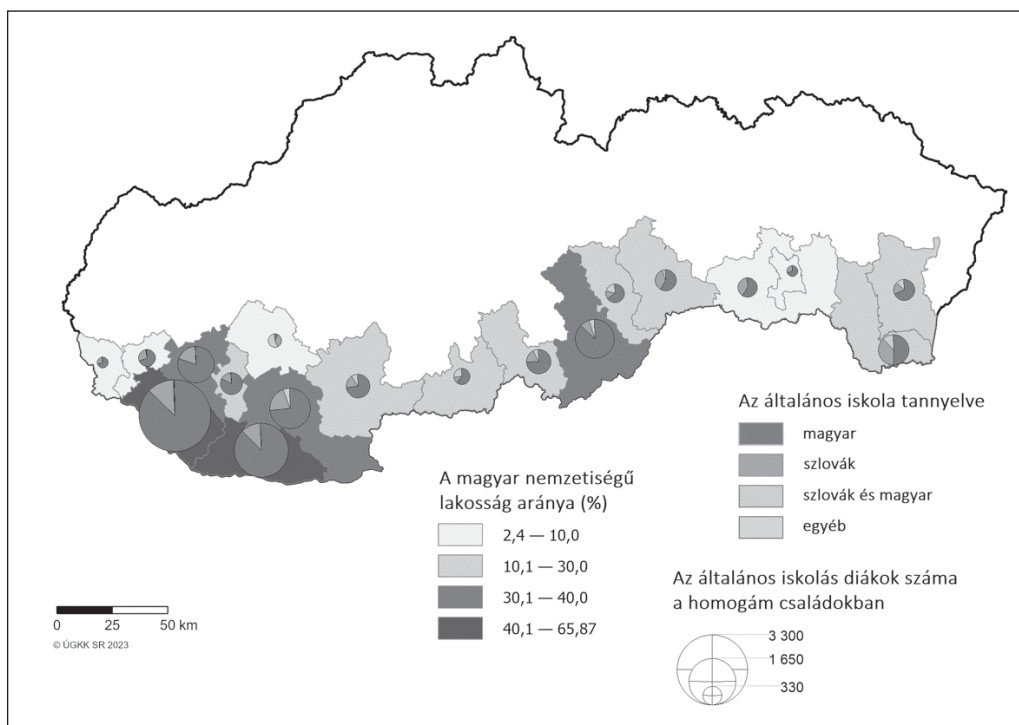
54 Lampl, 2009. A nemzeti identitás, i. m.

55 Bodó Barna: Internal Diaspora – Assimilation – Formation of the Internal Diaspora. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2010. 1 (1). 59–82.; Séra, 2014. Motivations Influencing, i. m.

56 Morvai–Szarka 2012. A magyar tannyelvű iskolák, i. m.

kek aránya a homogám magyar házaspárok körében a Töketeremesi (49,6%), a Rozsnyói (57,3%) és Kassa-környéki járásban (57,8%) is.⁵⁷

3. ábra: Az általános iskolás tanulók az iskola tanítási nyelve szerint a homogám házaspárok háztartásaiban, 2021

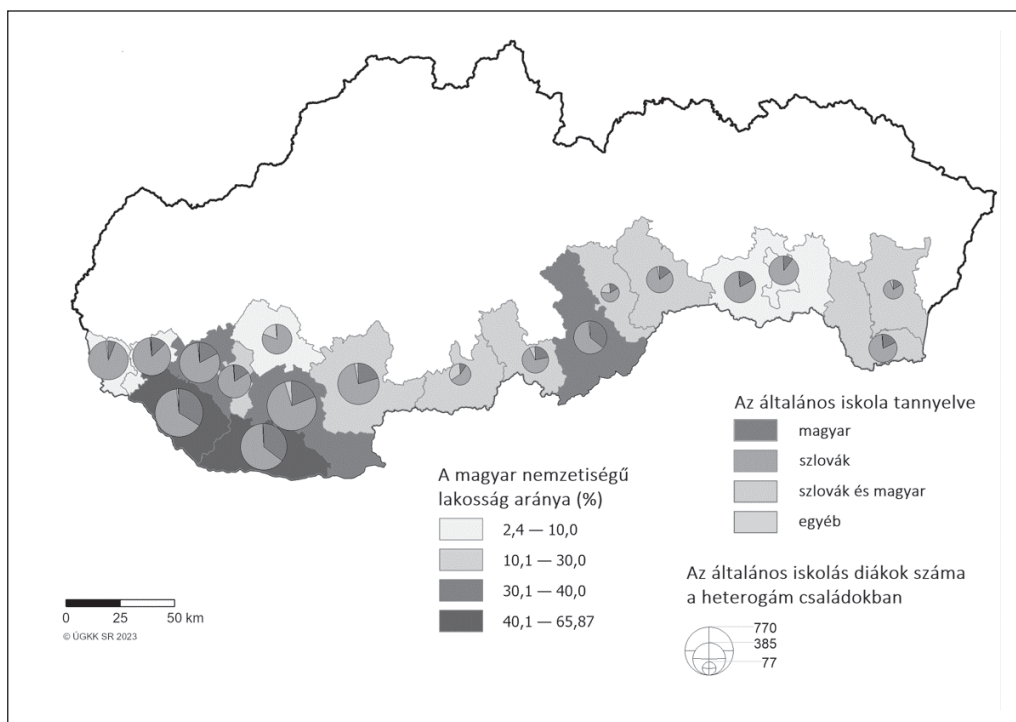
Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021, SZKTMK 2020/2021

A 4. ábra a heterogám házaspárok családjaiban élő általános iskolai tanulók oktatási nyelvét tárja fel, járási szintű összehasonlításban. A heterogám házaspárok családjaiban 7813 általános iskolás gyermek él. A legtöbb ilyen gyermek az Érsekújvári (762), a Dunaszerdahelyi (732) és a Komáromi járásban (697) lakik. Ahogy a homogám párok esetében, itt is világos regionális különbségek figyelhetők meg az általános iskola tanítási nyelvének kiválasztásakor. A heterogám házasságokból származó általános iskolások közül a legtöbben a Rimaszombati (35,8%), a Komáromi (35,4%) és a Dunaszerdahelyi járásban (34,0%) látogatnak magyar tannyelvű általános iskolát. Mindhárom járásban 2% alatti a vegyes (szlovák és magyar) tannyelvű iskolákba járó tanulók aránya. A Nyitrai járásban élő 304 heterogám házasságból származó általános iskolás közül egyetlen gyermeket sem írtattak

⁵⁷ Lásd a táblázatot az 1. mellékletben.

magyar tannyelvű általános iskolába (ilyen intézmény az egész járásban csak egy van, Kolonban).⁵⁸ Azokba az iskolákba, amelyekben szlovák és magyar nyelven is folyik tanítás, a gyermekek 19,1%-át írárták be, miközben 80,3%-uk szlovák nyelven tanul. További járások, ahol a heterogám házaspárok gyermekeinek kevesebb mint 15%-a tanul magyar tannyelvű általános iskolában: Pozsony városa (6,6%), Nagykürtösi járás (10,5%; ugyanakkor 35,1% tanul magyar és szlovák tannyelvű osztályokkal is rendelkező iskolában), Kassa városa (11,3%) és a Szenci járás (13,2%).⁵⁹

4. ábra: Az általános iskolás tanulók az iskola tanítási nyelve szerint a heterogám házaspárok háztartásaiban, 2021

Forrás: a szerző szerkesztése, népszámlálás 2021, SZKTMK 2020/2021

58 A SZKTMK (2021) szerint.

59 Lásd a táblázatot a 2. mellékletben.

Nemzetiségre vonatkozó adatok a népszámlálásban – jövőkép a 2031-es népszámlálásról

Mielőtt előre tekintenénk a 2031-es népszámlálásra, fontos összegezni, milyen típusú adatok láttak napvilágot az utolsó két népszámlálás során (2011 és 2021). Míg a nemzetiiségre és az anyanyelvre vonatkozó adatok megtalálhatók mind a két népszámlálásban, a beszélt nyelv (háztartásban vagy a nyilvánosságban) csak a 2011-es adathalmaz részét képezi. A 2021-es népszámlálásba viszont bekerült egy Szlovákiában újdonságnak számító változó, a „további nemzetiség” (a „második nemzetiség” kifejezés fogalmát szándékosan elkerülték, mivel ez a nemzetiségi változó nem minősíthető másodrangúnak). A 2021-es népszámlálás előtt a Szlovák Statisztikai Hivatal a Szlovák Köztársaság Kormányhivatalának Kisebbségi Kormánybiztosi Hivatala kezdeményezésével munkacsoportot hozott létre, ami ennek a változónak a bevonásával és módszertani előkészítésével foglalkozott. E változó bevezetése közvetlenül a népszámlálás megkezdése előtt élénk szakmai és politikai vitákat váltott ki. Az egyik tábor előnyöket (egyes nemzeti kisebbségek létszámának emelése, pontosabb kép a nemzeti identitás összetettségéről), míg a másik inkább kockázatokat látott a kettős nemzetiség lehetőségének bevezetésében (adatok értelmezésének torzítása, többféle értelmezési keret, nemzetiségek közötti határok elmosódása). A gyakorlatban a kapott adatokból valóban problematikus összehasonlítható adatsorokat képezni, és bizonyos elemzések elvégzését is megnehezíti az új változó jelenléte. Pozitívumként pedig az emelhető ki, hogy Szlovákiában a kisebbségi nyelvhasználati jogosultságok meghatározásánál (ahol az önkormányzati szinten a lakosság arányában számított 15%-os nemzetiségi küszöb az irányadó) a „további nemzetiségre” vonatkozó adatokat is figyelembe veszik, ami egyes közösségek számára (főleg a roma és ruszin) kedvezőbb jogérvényesítési pozíciót teremt.

A 2031-es népszámlálás lebonyolításának módja jelenleg még nyitott kérdés. Amennyiben megbízható nemzetiségi statisztikák előállítása a cél, elengedhetetlen, hogy a népszámlálás kérdőíves formában is megvalósuljon, hiszen a lakosság pontos nemzetiségi összetétele kizárólag önbevallásos alapon rögzíthető. Az így gyűjtött adatok több jogszabály alkalmazása szempontjából is kulcsfontosságúak. Ilyen a 138/2017 számú törvény,⁶⁰ amely a nemzeti kisebbségek kultúrájának támogatását rögzíti, valamint a 184/1999 számú törvény,⁶¹ amely szabályozza a már említett nemzeti kisebbségek nyelvének használatát a hivatalos érintkezésben, valamint a kétnyelvű helységnevtáblák biztosítását.

Ami a nemzetiségi statisztikákat illeti, a 2031-es népszámlálás néhány területen új érdeemi információkat nyújthat. Ezeket három alapvető csoportba lehet sorolni:

60 Zákon č. 138/2017 Z. z. o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

61 Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.

- Ilyen például a jelen tanulmányban közölt adatok időbeli változásának elemzése, mivel ezek az adatok ebben a formában (népszámlálási statisztika) először a 2021-es népszámlálás után kerültek górcső alá. A 2031-es népszámlálás fontos képet fog nyújtani e formák időbeli változásáról.
- Következő aspektus a „további nemzetiség” változó időbeli alakulásának vizsgálata.
- A 2021. évi népszámlálás a kérdőíves adatgyűjtés és az adminisztratív adatforrások integrációján alapult, amelyet egyedi azonosító kódok alkalmazása tett lehetővé. Ezáltal esély nyílhat arra, hogy a két népszámlálás összevetésével kimutathatóvá váljon a nemzetiségváltás az egyes csoportok körében. Először válhat vizsgálhatóvá például az, hogy azok, akiknél nemzetiségváltás történt a tíz év során, összességében milyen életkori sajátosságokkal, nemi megoszlással, iskolai végzettséggel és egyéb jellemzőkkel rendelkeznek.

Összegzés

A tanulmány a nemzetiség generációk közötti átörökítésének, valamint a gyermek számára választott általános iskola tanítási nyelvének vizsgálatára irányult azokban a családokban, ahol legalább az egyik szülő magyar nemzetiségű. A tanulmány célja ezen adatok értelmezése és bemutatása volt, amelyek nagymértékben megegyeznek az e területen végzett kutatások és felmérések eredményeivel. A kapott eredmények az alábbi pontokban foglalhatók össze:

Számos korábbi tanulmány rámutatott már arra, hogy a magyar nemzetiség generációk közötti átörökítésének mértéke a vegyes nemzetiségű családokban jelentősen elmarad a homogám családokétól. A 2021-es népszámlálás adatai alapján míg a homogám házaspárok családjában a gyermekek több mint 93%-a magyar nemzetiségű, addig a heterogám házaspárok esetében ez csak a gyermekek 23%-át teszi ki. A heterogám párok családjában egyértelmű különbségek láthatók aszerint, hogy az anya magyar vagy szlovák nemzetiségűnek vallja-e magát. Azokban a családokban, ahol az anya magyar, arányaiban kétszer annyi a magyar nemzetiségű gyermek.

A nemzetiségátadás mértéke szorosan összefügg azzal az etnikai környezettel is, amelyben az adott család él. A heterogám párok családjaira általánosságban a következő szabály érvényes: minél alacsonyabb/magasabb a magyar lakosság aránya az adott településen, úgy egyenes arányban alacsonyabb/magasabb a magyar nemzetiség generációk közötti átörökítésének mértéke. Érvényesül tehát a településen belüli szlovák vagy magyar többségi környezet hatása. A többségi környezet kisebbségre gyakorolt hatása nyilvánvalóan nemcsak helyi szinten (többség a településen), hanem országos szinten is érvényesül (Szlovákia többségi lakossága szlovák). Ez a következtetés abból a tényből fakad, hogy azokban a

településcsoportokban, ahol a magyar nemzetiségű lakosság aránya 50% felett van, a magyar nemzetiségátadás mértéke a heterogám házaspárok családjában nem haladja meg az 50%-ot.

Összehasonlítva a 0–14 éves és a 15 éves és afeletti gyermekek korcsoportját, mutatkozik bizonyos eltérés a magyar nemzetiségű gyermekek aránya között, de ez a különbség nem jelentős.⁶² Ezek alapján is egyetérthetünk azzal az állítással, miszerint a nemzeti identitás generációk közötti átöröklésében legfőképp a gyermek korai szocializációja a meghatározó, amely előrevetíti felnőttkori identitását.⁶³ Továbbá a gyermek nemzeti identitás szempontjából vett szocializációjának második szakasza (a családi környezetben történő szocializáció után) éppen az általános iskola tanítási nyelve. Az általános iskola tanítási nyelvének mint asszimilációs mutatónak az a hiányossága, hogy nem ismerünk konkrét adatokat arról, hány olyan magyar nemzetiségű lakos változtatja meg később a nemzetiségét, aki nem a saját nemzetiségi nyelvén tanult. Az adatokból ugyan megállapítható, hogy a szlovák tannyelvű iskolát látogató gyermekek közül hánynak van szlovák nemzetisége,⁶⁴ de nem ismerjük az ok-okozati összefüggést a gyermek nemzeti identitása és a látogatott általános iskola tanítási nyelve között. Vagyis nem tudni, hogy a magyar nemzetiségű szülők gyermeke a családi szocializáció következtében lett-e szlovák nemzetiségű, vagy azért, mert szlovák általános iskolába jár. Az adatokból azonban egyértelműen kiderül, hogy mind a homogám, mind a heterogám párok családjában több gyermek látogat szlovák tannyelvű általános iskolát, mint ahány gyermek szlovák nemzetiségű. Például a homogám magyar házaspárok családjában a gyermekek 18%-a jár szlovák iskolába, miközben összességében csak 2%-uk szlovák nemzetiségű. A heterogám házaspárok esetében a gyermekek 77%-a jár szlovák iskolába, és összességében 72%-uk szlovák nemzetiségű. Ahogy a nemzetiség generációk közötti átöröklésénél, úgy az általános iskola tanítási nyelvének kiválasztásánál is megfigyelhetők bizonyos területi különbségek. A házaspárok családjában arányaiban a legtöbb gyermek azokban a járásokban jár magyar tannyelvű általános iskolába, ahol a legmagasabb a magyar nemzeti kisebbség aránya.

62 A homogám házasságokban, valamint a magyar nő és szlovák férfi alkotta heterogám házasságokban a 15 éves és annál idősebb gyermekek körében átlagosan 2 százalékponttal alacsonyabb ez az érték a 0–14 éves korosztályhoz képest. Ezzel szemben a magyar férfi és szlovák nő heterogám házasságaiból született 15 éves és idősebb gyermekek esetében az érték 1 százalékponttal magasabb a 0–14 évesekhez viszonyítva.

63 Lampl, 2015. A szlovákiai magyarok nemzeti, i. m.

64 A két magyar szülőből álló homogám házaspárok azon 250 gyermeke közül, akik szlovák nemzetiségű gyermekek, 69% szlovák tanítási nyelvű általános iskolát látogat.

Mellékletek

1. melléklet: Általános iskolás tanulók homogám házaspárok családjaiban az iskola tanítási nyelve szerint a Szlovák Köztársaság magyarlakta járásaiban, 2021

A homogám házaspár jelenlegi lakóhelye (járás)	Gyermekek az általános iskola tanítási nyelve szerint (absz.)				Gyermekek összesen (absz.)
	magyar	szlovák	magyar és szlovák	egyéb	
Dunaszerdahelyi járás	2832	399	13	6	3 250
Komáromi járás	1742	236	14	0	1 992
Érsekújvári járás	832	246	61	0	1 139
Rimaszombati járás	977	90	52	0	1 119
Galántai járás	791	194	1	1	987
Töketerebesi járás	333	258	80	0	671
Losonci járás	350	87	35	0	472
Lévai járás	335	87	43	0	465
Vágsellyei járás	315	65	3	0	383
Nagymihályi járás	242	71	46	0	359
Rozsnyói járás	197	130	17	0	344
Kassa-környéki járás	181	131	1	0	313
Nagyőrcei járás	175	39	58	0	272
Szenci járás	162	74	2	1	239
Nagykürtösi járás	128	27	60	0	215
Nyitrai járás	13	54	91	0	158
Pozsony (város)	80	35	0	2	117
Kassa (város)	66	31	0	0	97
Többi járás	0	8	3	0	11
Szlovákia	9751	2262	580	10	12 603

Forrás: a szerző szerkesztése, SODB (népszámlálás) 2021, SZKTMK 2020/2021

2. melléklet: Általános iskolás tanulók heterogám házaspárok családjában az iskola tanítási nyelve szerint a Szlovák Köztársaság magyarlakta járásaiban, 2021

A heterogám házaspár jelenlegi lakóhelye (járás)	Gyermekek az általános iskola tanítási nyelve szerint (absz.)				Gyermekek összesen (absz.)
	magyar	szlovák	magyar és szlovák	egyéb	
Érsekújvári járás	146	582	34	0	762
Dunaszerdahelyi járás	249	472	9	2	732
Komáromi járás	247	446	4	0	697
Lévai járás	118	432	16	0	566
Galántai járás	95	435	5	3	538
Pozsony (város)	34	473	0	8	515
Szenci járás	61	394	4	3	462
Vágsellyei járás	61	305	2	1	369
Rimaszombati járás	130	227	6	0	363
Kassa-környéki járás	62	288	5	0	355
Nyitrai járás	0	244	58	2	304
Kassa (város)	34	267	0	0	301
Tőketerebesi járás	53	226	3	0	282
Losonci járás	58	183	19	0	260
Rozsnyói járás	39	205	8	0	252
Nagykürtösi járás	18	93	60	0	171
Nagymihályi járás	23	106	7	0	136
Nagyőrcei járás	21	71	31	0	123
Többi járás	0	611	10	4	625
Szlovákia	1449	6060	281	23	7813

Forrás: a szerző szerkesztése, SODB (népszámlálás) 2021, SZKTMK 2020/2021

Felhasznált irodalom

- Árendás Zsuzsanna: Az iskolaválasztás elbeszélései. *Társadalmi Együttélés – A kisebbségi lét dimenziói*, 2012. (1). 14–15.
- Balizs Dániel: Mérhető asszimiláció? – módszerek az etnikai hasonulás nyomonkövetésére. *Földrajzi Közlemények*, 2016. 104 (2). 135–151.
- Bálint Annamária – Vincze László: Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez. *Educatio*, 2009. 18 (1). 126–129.
- Berry, John, W.: Acculturation and Adaptation in a New Society. *International Migration*, 1992. 30 (1). 69–85. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1992.tb00776.x>
- Berry, John, W.: Theories and models of acculturation. In: Schwartz, S. J. – Unger, J. B. (eds.): *The Oxford handbook of acculturation and health*. Oxford University Press: Oxford, 2017. 15–28. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190215217.013.2>
- Bodó Barna: Internal Diaspora – Assimilation – Formation of the Internal Diaspora. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2010. 1 (1). 59–82.
- Botík, Ján: *Enkláva a diaspora ako zvláštné formy spoločnosti ľudí*. Slovenský národopis, 1973. 21 (4). 495–509.
- David, L. Sam: Acculturation: conceptual background and core components. In: Sam, D. L. – Berry, J. W. (eds.): *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press: Cambridge, 2006. 11–26. DOI: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511489891.005>
- Gažovičová, Tina: Maďarský jazyk a základné školy na Slovensku — národnostné jazykové politiky nepripúšťajú strednú cestu. In: *Varii sunt colores: štúdie o otázkach mnohojazyčnosti, identity a kultúrnej mnohotvárnosti*. Univerzita Komenského: Bratislava, 2017. 13–15.
- Giles, Howard et al. (eds.): Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Giles, H. (ed.): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. Academic Press: London, 1977. 306–348. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110855593.139>
- Gordon, Milton, M.: *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. Oxford University Press: New York, 1964. DOI: <https://doi.org/10.2307/2090888>
- Gyurgyík László: Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében. *Regio: kisebbség, politika, társadalom*, 2004. 13 (1) 121–150. DOI: <https://doi.org/10.36007/3310.2019.63-77>

Gyurgyík László: A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai a kilencvenes évektől napjainkig, különös tekintettel az ezredforduló utáni évekre. In: Tóth K. (szerk.): *Hatékony érdekérvényesítést. A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai dokumentumai*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2009. 31–40.

Gyurgyík László: Egy csökkenés anatómiája – A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. In: Tóth K. (szerk.): *Nyelvi jogok I.* Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2013. 137–149.

Gyurgyík László: A vegyes házasságok (házasságkötések) alakulása Szlovákiában, különös tekintettel a magyar lakosságra. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2014. 16 (2). 21–38.

Hudecová, Anna: Rola otca a rola matky v súčasnej rodine v ére postmodernej spoločnosti. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 2019. 18 (3). 9–16.

Ivančíková, Ľudmila – Podmanická, Zuzana et al.: *Štatistika v súvislostiach: Rodinné správanie populácie Slovenska*. Štatistický úrad SR: Bratislava, 2023.

Kapitány Balázs: Kárpát-medencei népszámlálási körkép. *Demográfia*, 2013. 56 (1). 25–64.

Lampl Zsuzsanna: *A saját útját járó gyermek – Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*. Madách-Posonium: Pozsony. 1999.

Lampl Zsuzsanna: A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése. In: Tóth K. (szerk.): *Hatékony érdekérvényesítés: A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai és dokumentumai*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2009. 41–50.

Lampl Zsuzsanna: *Sociológia Maďarov na Slovensku: 1. Zväzok slovenský a Maďar*. Fórum Kisebbségkutató Intézet: Somorja, 2013.

Lampl Zsuzsanna: Fontos-e a szlovákiai magyar fiataloknak magyarnak lenni és annak maradni? In: *Külhoni magyar ifjúságkutatás: Metszetek II.* Nemzetstratégiai Kutatóintézet: Budapest, 2014. 78–92.

Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyarok nemzeti identitásának néhány vetülete korcsoportos megközelítésben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2015. 17 (3). 3–23.

Lampl Zsuzsanna: Príčiny úbytku Maďarov na Slovensku v období 1991–2011. *Humanum*, 2016. 8 (2). 123–127.

Majo, Juraj: Slováci a Maďari v zmiešaných rodinách. Niekoľko postrehov o reprodukcií etnicít v kontaktnom priestore. In: Majo, J. (szerk.): *Časovo-priestorové aspekty regionálnych štruktúr ČR a SR*. G-print: Bratislava, 2011. 69–74.

- Majo, Juraj: Niekoľko poznámok k fenoménu etnicity v súčasnej slovenskej humánnej geografii. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2014. 58 (2). 149–172.
- Martonyik Juraj: Az etnikai identitás összefüggései a szlovákok és a magyarok kölcsönös felfogásában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2019. 21 (4). 49–60.
- Morvai Tünde: „Duplán teljesít”. Iskolaválasztás Zoborvidéken. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 60–73.
- Morvai Tünde – Szarka László: A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 536–567.
- Očovský, Štefan: Faktory zmien etnickej štruktúry obyvateľstva na Slovensku v 20. storočí. *Geographia Slovaca*, 1992. (1). 47–54.
- Potočárová, Mária: Teória vzťahovej väzby a rodinná výchova. In: *Paedagogica*. Univerzita Komenského: Bratislava, 2013. 85–105.
- Rákóczi Krisztián – Tamás Kinga: Szülői motivációk a szlovákiai magyar óvodaválasztásban. *Kisebbségi Szemle*, 2018. 3 (2). 31–56.
- Séra Magdolna: Motivations Influencing the Choice of School in the Hungarian Language Public Educational Institutions in Zoboralja. *Acta Universitatis Sapientiae*, 2014. (6). 79–102.
- Šprocha, Branislav: Ethnic Differences in Family Formation and Patterns of Exogamy in Slovakia. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2019. 3 (1). 59–104.
- Szilágyi N. Sándor: Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség*, 2002. 7 (4). 64–96.
- Szilágyi N. Sándor: Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion: Kolozsvár, 2004. 157–234.
- Tátrai Patrik: A demográfiai asszimiláció számszerűsítésének lehetőségei a szlovákiai magyarok 2021-es népszámlálási adatai példáján. *Kisebbségi Szemle*, 2023. 8 (3). 35–70.
- Teske, Raymond H. C. – Nelson, Barbara H.: Acculturation and assimilation: a clarification. *American Ethnologist*, 1974. 1 (2). 351–367. DOI: <https://doi.org/10.1525/ae.1974.1.2.02a00090>
- Yinger, Milton J.: *Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict?* State University of New York Press: Albany, 1994. DOI: <https://doi.org/10.2307/2077643>

MOLNÁR KRISZTINA

INKLÚZIÓ ÉS SZEGREGÁCIÓ KÖZÖTT: A ROMA TANULÓK OKTATÁSI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON ÉS UKRAJNÁBAN

A roma tanulók oktatási integrációja az inkluzív oktatás egyik fontos próbatételeként jelenik meg a közép- és kelet-európai oktatási rendszerekben. Az inkluzív oktatás fogalma az elmúlt években fokozatosan túllépett a sajátos nevelési igényű tanulók oktatásának keretein, és egyre inkább az oktatási egyenlőtlenségek csökkentésének, valamint a társadalmi befogadás erősítésének eszközeként értelmeződik. Az inkluzív oktatás eredményessége ugyanakkor nem kizárólag szakpolitikai szinten mérhető, hanem abban is, hogy az oktatási rendszer mennyiben képes biztosítani a hátrányos helyzetű tanulók tényleges részvételét a minőségi oktatásban.

A roma közösségek oktatási helyzete különösen érzékeny indikátora az inklúzió gyakorlati megvalósulásának. A nemzetközi jelentések szerint a roma tanulók továbbra is az egyik legsérülékenyebb társadalmi csoportot alkotják az oktatáshoz való hozzáférés, az iskolai eredményesség és a társadalmi mobilitás szempontjából. Az oktatási hátrányok hátterében olyan strukturális problémák állnak, mint a társadalmi kirekesztettség, a területi szegregáció és az intézményi egyenlőtlenségek.

Magyarországon a roma tanulók oktatási integrációja hosszú ideje az oktatáspolitikai és társadalmi viták egyik meghatározó területe. Bár az elmúlt évtizedekben számos integrációs program indult, az oktatási szegregáció továbbra is jelentős probléma, különösen a hátrányos helyzetű térségekben. A tanulmány értelmezése szerint a magyar oktatási rendszer egyik alapvető ellentmondása abban ragadható meg, hogy az inkluzív oktatás normatív célkitűzései egy erősen szelektív iskolarendszer működésével párhuzamosan vannak jelen.

A magyarországi folyamatok mellett indokolt az ukrainai oktatási helyzet rövid összehasonlító vizsgálata is. Ukrajnában az inkluzív oktatás fejlesztése az elmúlt évek reformfolyamatainak fontos részévé vált, ugyanakkor a roma közösségek oktatási helyzetét továbbra is jelentős társadalmi és intézményi problémák befolyásolják. A háborús környezet, a belső migráció és az oktatási infrastruktúra bizonytalansága különösen erősen érinti a marginalizált közösségeket, köztük a roma lakosságot is.

Kutatásmódszertani keret

A tanulmány kvalitatív dokumentumelemzésre és komparatív oktatáspolitikai elemzésre épül. A kutatás célja annak feltárása, hogy a roma tanulók oktatási integrációja milyen módon értelmezhető az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulásának indikátoraként Magyarországon, valamint milyen összehasonlítható tanulságok fogalmazhatók meg az ukrain oktatási kontextus alapján.

Az elemzés elsősorban nemzetközi és hazai tudományos szakirodalmakra, oktatáspolitikai dokumentumokra, valamint nemzetközi szervezetek – különösen az Európai Unió, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), az ENSZ Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), az Európa Tanács, az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF) és az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) – jelentéseire támaszkodik. A vizsgálat fókuszában elsősorban a 2020 és 2025 közötti időszak releváns dokumentumai állnak, ugyanakkor az elméleti keret megalapozása érdekében a tanulmány korábbi, meghatározó inklúzióelméleti és oktatásszociológiai munkákat is felhasznál.

Az elemzés tematikus és összehasonlítható szempontú kvalitatív értelmezésre épül, amely közös elemzési keretben vizsgálja az oktatási szegregáció, az intézményi szelekció és az oktatási hozzáférés egyenlőtlenségeinek hatását a társadalmi befogadásra. A kutatás azt elemzi, hogy ezek a strukturális tényezők milyen módon befolyásolják a roma tanulók oktatási integrációját, különös tekintettel a társadalmi marginalizációra és az inkluzív pedagógiai gyakorlatok érvényesülésére. Az elemzés kiemelt figyelmet fordít arra, hogy az oktatási rendszerek milyen mértékben képesek biztosítani a társadalmilag marginalizált közösségek tényleges részvételét a minőségi oktatásban.

A magyar és ukrán oktatási kontextus összehasonlítása nem teljes körű rendszerszintű összevetésre törekszik, hanem annak értelmezésére, hogy az eltérő társadalmi, intézményi és politikai környezetben milyen formában jelennek meg az inkluzív oktatás intézményi korlátai a roma tanulók oktatási integrációjában. A komparatív megközelítés célja annak bemutatása, hogy a roma tanulók helyzete mindkét országban az inkluzív oktatás gyakorlati működésének érzékeny indikátoraként értelmezhető.

A tanulmány központi kutatási kérdése a következő:

Mennyiben tekinthető a roma tanulók oktatási integrációja az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulását mérő indikátornak Magyarországon, és milyen összehasonlítható tanulságokat kínál az ukrain kontextus?

Az inkluzív oktatás elméleti megközelítései

Az inkluzív oktatás az elmúlt évtizedekben az oktatáspolitikai és pedagógiai diskurzus egyik meghatározó fogalmává vált. Az inkluzív oktatás fogalma a nemzetközi szakirodalomban nem egységes; egyes megközelítések elsősorban a sajátos nevelési igényű tanulók integrációjára, míg más értelmezések szélesebb társadalmi befogadási és méltányossági célokra helyezik a hangsúlyt. Az inklúzió értelmezése fokozatosan túllépett azon a korábbi szemléleten, amely elsősorban a sajátos nevelési igényű tanulók többségi oktatásba történő beillesztésére összpontosított. A jelenkori megközelítések az inkluzív oktatást olyan társadalmi és intézményi folyamatként értelmezik, amelynek célja az oktatási egyenlőtlenségek csökkentése, a társadalmi befogadás erősítése és a tanulói sokféleséghez alkalmazkodó oktatási környezet kialakítása.¹

Az inkluzív oktatás nemzetközi értelmezésének kialakulásában meghatározó szerepet játszott az UNESCO Salamancai nyilatkozata, amely hangsúlyozta, hogy az oktatási rendszereknek valamennyi tanuló szükségleteihez alkalmazkodniuk kell, függetlenül azok társadalmi, kulturális vagy egyéni sajátosságaitól.² A dokumentum az inklúziót nem kizárólag pedagógiai kérdésként, hanem az oktatási rendszer demokratikus működésének alapelveként értelmezte. Az inkluzív iskola ebben a megközelítésben olyan intézményi környezetet jelent, amely biztosítani képes valamennyi tanuló részvételét és hozzájárását a minőségi oktatáshoz.

Az inkluzív oktatás fejlődésével párhuzamosan egyre hangsúlyosabbá vált a jogalapú megközelítés szerepe is. A jogalapú szemlélet szerint az egyenlő hozzáférés az oktatáshoz alapvető emberi jog, amelynek biztosítása az állam és az oktatási intézmények felelőssége.³ Az inkluzív oktatás ebben az értelmezésben nemcsak pedagógiai lehetőségként, hanem alapvető jogként jelenik meg, amely az oktatási egyenlőtlenségeket társadalmi eredetű problémaként kezeli.⁴ A jelenkori inkluzív pedagógiai megközelítések az oktatási rendszer adaptivitását hangsúlyozzák. Az inklúzió nem egyszerűen különböző háttérű tanulók közös oktatását jelenti, hanem olyan intézményi működést, amely képes alkalmazkodni a tanulói heterogenitáshoz differenciált pedagógiai módszerekkel, rugalmas tanulásszervezéssel és támogató intézményi kultúrával.⁵ Az inkluzív oktatás ezért a rendszer-adaptáció

1 UNESCO: *Global education monitoring report 2020: Inclusion and education – All Means All*. UNESCO: Paris, 2020. European Commission: *Education and Training Monitor 2024: Hungary*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2024.

2 UNESCO: *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. UNESCO: Paris, 1994.

3 United Nations: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. United Nations: New York, 2006.

4 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights: *Roma in 10 European countries: Main results*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2022.

5 Ainscow, Mel: Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2020. 6 (1). 7–16.

egyik formájaként is értelmezhető, amelyben az intézmény alkalmazkodik a tanulók eltérő szükségleteihez, nem pedig fordítva.

Az inklúzió és az integráció fogalma között ugyanakkor lényeges különbség figyelhető meg. Az integráció hagyományosan olyan folyamatként jelenik meg, amelynek során a hátrányos helyzetű vagy speciális támogatást igénylő tanulók bekerülnek a többségi oktatási rendszerbe, miközben annak működési struktúrái alapvetően változatlanok maradnak.⁶ Az inklúzió ezzel szemben az oktatási környezet átalakítását hangsúlyozza, vagyis azt, hogy az iskola alkalmazkodik a tanulók eltérő szükségleteihez és társadalmi háttéréhez.⁷

A szakirodalom arra is rámutat, hogy az inklúzió fogalma fokozatosan túllépett a fogvatékoság-központú megközelítésen, és egyre inkább kiterjedt a társadalmi és kulturális marginalizáció különböző formáira is.⁸ Ennek következtében az inkluzív oktatás vizsgálata ma már szorosan összekapcsolódik a kisebbségi közösségek oktatási helyzetének elemzésével. A roma tanulók⁹ oktatási integrációja számos európai országban továbbra is jelentős kihívást jelent, mivel az oktatási egyenlőtlenségek mögött gyakran társadalmi problémák, területi szegregáció és intézményi különbségek húzódnak meg.¹⁰ A roma tanulók helyzete különösen jól mutatja, hogy az inkluzív oktatás eredményessége nem elsősorban pedagógiai, hanem rendszerszintű és társadalmi kérdés.

A roma tanulók helye az inkluzív pedagógiai diskurzusban

A roma tanulók oktatási helyzetének vizsgálata az inkluzív pedagógiai diskurzusban kiemelt jelentőségű, mivel esetükben az oktatási részvételt egymással összefonódó társadalmi, gazdasági és intézményi hátrányok befolyásolják. A legfrissebb európai elemzések szerint a roma gyermekek továbbra is az egyik legsérülékenyebb társadalmi csoportot alkotják az oktatáshoz való hozzáférés, az iskolai eredményesség és a társadalmi mobilitás szempontjából. A roma tanulók iskolai integrációja ezért nem szűkíthető le pedagógiai módszertani kérdésre, hanem szélesebb társadalmi és intézményi összefüggésben értelmezendő.

6 Slee, Roger: *Inclusive education isn't dead, it just smells funny*. Routledge: London, 2018.

7 Florian, Lani: On the necessary co-existence of special and inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 2019. 23 (7–8). 691–704.

8 UNESCO, 2020. Global education monitoring report, i. m.

9 A tanulmány a „roma” megnevezést használja, összhangban az Európai Unió és a nemzetközi szervezetek terminológiájával, ugyanakkor tudatában van annak, hogy a különböző országokban és közösségekben eltérő önmegnevezések is használatosak.

10 European Agency for Special Needs and Inclusive Education: *Inclusive education across Europe: Policy and practice*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education: Odense, 2022. Roma Civil Monitor: *Civil monitoring report on the implementation of the national Roma strategic framework in Hungary*. European Commission: Brussels, 2023.

Az inkluzív pedagógiai megközelítés alapvető felismerése, hogy az oktatási hátrányok nem kizárólag egyéni képességekből vagy családi sajátosságokból erednek, hanem szorosan összefüggnek az oktatási rendszer működésével és a társadalmi egyenlőtlenségek iskolai újratermelődésével is.¹¹ A roma tanulók esetében a társadalmi hátrány gyakran kapcsolódik össze a területi szegregációval, a szegénységgel, az alacsonyabb intézményi erőforrásokkal és az előítéletes iskolai gyakorlatokkal. A Roma Civil Monitor jelentése szerint a magyar oktatási rendszer továbbra is jelentős mértékben reprodukálja a társadalmi egyenlőtlenségeket, különösen a hátrányos helyzetű gyermekek esetében.¹²

A roma tanulók helyzete ezért a mélyen beágyazott marginalizáció fogalmán keresztül ragadható meg legpontosabban. A marginalizáció olyan tartós társadalmi és intézményi folyamatokat jelöl, amelyek korlátozzák az érintett csoportok hozzáférését a minőségi oktatáshoz, a társadalmi mobilitáshoz és az egyenlő részvételhez.¹³ Az UNICEF 2024-es jelentése hangsúlyozza, hogy a roma gyermekeket érintő hátrányok nem elszigetelt problémák, hanem rendszerszintű akadályok következményei, amelyek egyszerre jelennek meg az oktatás, a lakhatás és a szociális ellátás területén is.¹⁴

A kulturális és nyelvi különbségek szintén fontos szerepet játszanak a roma tanulók oktatási helyzetének értelmezésében, ugyanakkor ezek nem kezelhetők önmagukban az iskolai sikertelenség magyarázataként. Az inkluzív pedagógiai szemlélet szerint a kulturális és nyelvi sokféleség nem deficitként, hanem pedagógiai erőforrásként értelmezendő.¹⁵ A gyakorlatban azonban a roma tanulók kulturális és nyelvi háttere gyakran nem jelenik meg értékként az iskolai környezetben, ami hozzájárulhat az alacsonyabb iskolai kötődéshez és a tanulmányi hátrányok fennmaradásához. A nemzetközi szakirodalom és civil jelentések ezért hangsúlyozzák az interkulturális pedagógusképzés, valamint a roma kultúra és történelem iskolai megjelenítésének jelentőségét.

Az interkulturális oktatás ebben az összefüggésben az inkluzív pedagógia egyik meghatározó elemének tekinthető. Nem csupán a kulturális különbségek megismertetését jelenti, hanem olyan pedagógiai és intézményi gyakorlatokat, amelyek elősegítik a kölcsönös elismerést, csökkentik az előítéleteket és támogatják a kisebbségi tanulók iskolai részvételét.¹⁶ A roma tanulók esetében ez különösen fontos, mivel az oktatási hátrányok gyakran összekapcsolódnak a roma közösségekkel szembeni társadalmi előítéletekkel és diszkriminatív intézményi gyakorlatokkal. Az FRA felmérése szerint a roma közösségek alapvető jogokhoz

11 OECD: *Education at a glance 2024: Hungary*. OECD Publishing: Paris, 2024.

12 Roma Civil Monitor, 2023. Civil monitoring report, i. m.

13 European Commission, 2024. Education and Training Monitor, i. m.

14 UNICEF: *Roma Children and their Families in Europe 2000–2020. A rights-based analysis of gaps and opportunities*. UNICEF Office of Research – Innocenti: Florence, 2024. Letöltés helye: www.unicef.org; letöltés ideje: 2025. 05. 26.

15 European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. Inclusive education, i. m.

16 Banks, James A.: *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. 3rd ed. Routledge: New York, 2021.

való hozzáférést továbbra is jelentős mértékben befolyásolja az előítéletesség és az intézményi diszkrimináció.¹⁷

A roma tanulók oktatási hátrányai ugyanakkor nem értelmezhetők kizárólag kulturális vagy kisebbségi kérdésként. A friss európai adatok alapján a roma tanulók iskolai helyzetét meghatározó egyik legerősebb tényező a társadalmi-gazdasági hátrány és az oktatási intézmények közötti különbségek összekapcsolódása.¹⁸ A 2024-es európai oktatási jelentés szerint Magyarországon különösen erős a hátrányos és kedvezőbb társadalmi helyzetű tanulók iskolák közötti elkülönülése, miközben a roma tanulók szegregációja továbbra is kiemelkedően magas.¹⁹ A jelentés szerint a 6–15 éves roma gyermekek jelentős része olyan iskolába jár, ahol a tanulók többsége roma származású.

Mindez arra utal, hogy a roma tanulók oktatási integrációja nem csupán az egyes iskolák pedagógiai gyakorlatával, hanem az oktatási rendszer szelekciós mechanizmusaival, a lakóhelyi egyenlőtlenségekkel és az intézményi erőforrások eloszlásával is összefügg.

Az oktatási szegregáció mint az inklúzió kihívása

Az inkluzív oktatás egyik legjelentősebb akadályát a különböző formákban megjelenő oktatási szegregáció jelenti. Bár az európai oktatáspolitikai dokumentumok az elmúlt évtizedekben egyre hangsúlyosabban képviselték az oktatási méltányosság és a társadalmi befogadás elveit, a roma tanulók elkülönítése továbbra is számos közép- és kelet-európai ország oktatási rendszerében jelen van. Az oktatási elkülönítés hosszú távon hozzájárul a társadalmi marginalizáció újratermelődéséhez és korlátozza a társadalmi mobilitás lehetőségeit.²⁰

Az oktatási szegregáció olyan folyamatként értelmezhető, amelynek során bizonyos tanulói csoportok társadalmi, etnikai vagy gazdasági háttér alapján elkülönülnek az oktatási rendszerben. A roma tanulók esetében ez különböző formákban jelenhet meg: elkülönített intézményekben, külön osztályokban vagy olyan informális mechanizmusokon keresztül, amelyek következtében egyes iskolákban aránytalanul magas lesz a roma tanulók koncentrációja.²¹ A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a szegregáció nem kizárólag tudatos oktatáspolitikai döntések eredménye, hanem összefügg a lakóhelyi elkülönüléssel, az intézményi szelekcióval és a társadalmi egyenlőtlenségek területi koncentrációjával is.²²

17 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries*, i. m.

18 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary*, i. m.

19 European Commission: *Education and Training Monitor 2024: Hungary*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2024.

20 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries*, i. m.

21 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary*, i. m.

22 Messing Vera: Differentiation in the making: Consequences of school segregation of Roma in the Czech Republic, Hungary, and Slovakia. *European Education*, 2017. 49 (1). 89–103.

A roma tanulók oktatási elkülönítésének egyik legismertebb formája az úgynevezett „gettóiskolák” kialakulása. A „gettóiskola” kifejezés a szakirodalomban általában olyan intézmények megjelölésére szolgál, amelyekben koncentráltan jelennek meg hátrányos helyzetű és/vagy roma tanulók, gyakran alacsonyabb intézményi erőforrások mellett. Ezek az intézmények jellemzően hátrányos helyzetű térségekben működnek, korlátozott pedagógiai és infrastrukturális erőforrásokkal, miközben tanulóik többsége szociálisan hátrányos helyzetű vagy roma származású.²³ A probléma nem csupán az etnikai elkülönülésben ragadható meg, hanem abban is, hogy ezekben az intézményekben gyakran szűkebbek a minőségi oktatáshoz és a továbbtanuláshoz kapcsolódó lehetőségek. Az Európai Roma Jogok Központja (ERRC) szerint a roma tanulók túltreprzentációja bizonyos iskolákban továbbra is intézményi problémát jelent Magyarországon, különösen az északkeleti és dél-dunántúli régiókban.

Az oktatási szegregáció ugyanakkor nem minden esetben jelenik meg nyílt vagy formális elkülönítésként. A szakirodalom egyre gyakrabban használja a „rejtett szegregáció” fogalmát olyan intézményi folyamatok leírására, amelyek látszólag nem sértik az egyenlő hozzáférés elvét, a gyakorlatban azonban mégis elkülönüléshez vezetnek. A rejtett szegregáció különböző mechanizmusokon keresztül valósulhat meg, például tagozatos osztályok, korai szelekció vagy az iskolaválasztási lehetőségek társadalmi egyenlőtlenségei révén. Ezek a folyamatok hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a roma tanulók aránytalanul nagy számban kerüljenek alacsonyabb presztízsű vagy gyengébb teljesítményű intézményekbe.²⁴

A területi különbségek szintén meghatározó szerepet játszanak az oktatási szegregáció fennmaradásában. Magyarországon a hátrányos helyzetű térségekben gyakran egyszerre jelenik meg a szegénység, a lakóhelyi elkülönülés és az oktatási intézmények alacsonyabb erőforrás-ellátottsága. A roma közösségek jelentős része olyan régiókban él, ahol korlátozottabb az oktatási infrastruktúra, magasabb a pedagógushiány és szűkebbek a továbbtanulási lehetőségek. Az OECD adatai arra utalnak, hogy a magyar oktatási rendszer nem képes érdemben kompenzálni a társadalmi eredetű hátrányokat, hanem részben újratermeli azokat.²⁵

Az oktatási szegregáció problémája szorosan összekapcsolódik az esélyegyenlőség kérdésével is. Az inkluzív oktatás alapelve szerint minden tanulónak joga van a minőségi oktatáshoz és az egyenlő részvételhez, függetlenül társadalmi vagy etnikai háttérétől.²⁶ A gyakorlatban azonban az oktatási rendszerek sok esetben nem képesek kompenzálni a társadalmi különbségeket, sőt bizonyos mechanizmusokon keresztül hozzájárulhatnak azok újratermeléséhez. Az Európai Parlament állásfoglalása szerint a roma tanulók

23 Roma Civil Monitor, 2023. *Civil monitoring report*, i. m.

24 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries*, i. m.

25 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary*, i. m.

26 UNESCO, 2020. *Global education monitoring report 2020*, i. m.

oktatási szegregációja nem csupán oktatáspolitikai, hanem alapjogi és társadalmi kohéziós kérdés is, amely hosszú távon gyengíti a társadalmi integráció lehetőségeit.

Az inkluzív oktatás szempontjából a szegregáció különösen problematikus, mivel alapvetően ellentmond az inklúzió társadalmi és pedagógiai célkitűzéseinek. Az elkülönített oktatás nemcsak a tanulmányi eredményességet befolyásolja negatívan, hanem korlátozza a különböző társadalmi háttérű tanulók közötti kapcsolatok kialakulását és a társadalmi együttéléshez szükséges kompetenciák fejlődését is.²⁷ Az inkluzív pedagógiai szemlélet ezzel szemben olyan heterogén tanulási környezetet támogat, amely elősegíti az együttműködést, csökkenti az előítéleteket és támogatja a társadalmi befogadást.

A roma tanulók oktatási szegregációjának vizsgálata ezért nem pusztán kisebbségpolitikai kérdés, hanem az inkluzív oktatás eredményességének egyik legfontosabb indikátora. A roma tanulók helyzete ezért jól érzékelteti, hogy az inklúzió normatív célkitűzései és az oktatási gyakorlat között továbbra is jelentős feszültségek figyelhetők meg Magyarországon. A roma tanulók szegregációja ezért nem az inkluzív oktatás egyszerű „kudarca” értelmezhető, hanem annak bizonyítéka, hogy az oktatási rendszer működését továbbra is erősebben alakítják a társadalmi szelekció mechanizmusai, mint az inkluzív szakpolitikai célkitűzések.

A roma tanulók oktatási integrációja Magyarországon

A magyar inkluzív oktatáspolitikai fejlődése szorosan kapcsolódik azokhoz a nemzetközi és európai oktatáspolitikai folyamatokhoz, amelyek az oktatási méltányosság, az esélyegyenlőség és a társadalmi befogadás erősítését helyezték előtérbe. Magyarországon az inkluzív oktatás jogi és szakpolitikai kereteinek kialakulása különösen az Európai Unióhoz való csatlakozást követően vált hangsúlyosabbá, amikor az oktatáspolitikai reformokban egyre nagyobb figyelmet kapott a hátrányos helyzetű és roma tanulók integrációjának kérdése.²⁸

A magyar köznevelési rendszer jogszabályi keretei formálisan támogatják az inkluzív oktatás elveit. A köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény hangsúlyozza az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség biztosításának kötelezettségét, míg az egyenlő bánásmódról szóló 2003. évi CXXV. törvény tiltja az oktatási szegregáció különböző formáit, beleértve az etnikai alapú elkülönítést is. A szabályozási környezet így alapvetően összhangban áll az Európai Unió és a nemzetközi szervezetek inkluzív oktatással kapcsolatos elvárásaival.²⁹

27 Banks, 2021. *Diversity and citizenship education*, i. m.

28 European Commission, 2024. *Education and Training Monitor 2024: Hungary*, i. m.

29 European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. *Inclusive education across Europe: Policy and practice*, i. m.

Az Európai Unió oktatáspolitikai irányelvei az elmúlt években egyre hangsúlyosabban kezelték a roma tanulók oktatási integrációjának kérdését. Az Európai Bizottság 2020–2030-as roma stratégiai kerete kiemelt célként határozza meg az oktatási szegregáció csökkentését és a roma tanulók minőségi oktatáshoz való hozzáféréseinek javítását.³⁰ Az Európai Parlament állásfoglalása szintén hangsúlyozza, hogy több tagállamban – köztük Magyarországon – továbbra is jelentős problémát jelent a roma tanulók szegregációja és az oktatási egyenlőtlenségek fennmaradása.

A magyar oktatáspolitikában az inkluzív törekvések elsősorban integrációs és hátránykompenzációs programok formájában jelentek meg. Az elmúlt két évtizedben több olyan szakpolitikai kezdeményezés indult, amely a halmozottan hátrányos helyzetű és roma tanulók integrációját kívánta támogatni, ideértve az integrációs pedagógiai rendszereket, a tanodaprogramokat és különböző esélyteremtő programokat.³¹ Ezek a kezdeményezések elsősorban a korai iskolaelhagyás csökkentésére, a továbbtanulási esélyek javítására és a társadalmi integráció elősegítésére irányultak.

Az inkluzív oktatáspolitikai gyakorlati megvalósulása ugyanakkor továbbra is jelentős problémákkal terhelt. A nemzetközi jelentések rendszeresen rámutatnak arra, hogy Magyarországon magas a roma tanulók szegregációjának aránya, miközben az oktatási rendszer erősen szelektív módon működik.³² Az Európai Bizottság oktatási jelentése szerint a társadalmi háttér Magyarországon az egyik legerősebb meghatározó tényezője az iskolai teljesítménynek az Európai Unión belül.³³ A hátrányos helyzetű és roma tanulók gyakran alacsonyabb minőségű oktatási környezetbe kerülnek, ami hosszú távon tovább erősíti az oktatási és társadalmi egyenlőtlenségeket.

A roma tanulók oktatási integrációját nehezítő tényezők között kiemelt szerepet játszanak a területi különbségek és az intézmények közötti jelentős eltérések. A hátrányos helyzetű térségekben működő iskolák gyakran korlátozottabb erőforrásokkal, magasabb pedagógushiánnyal és kedvezőtlenebb infrastrukturális feltételekkel rendelkeznek.³⁴ Emellett az iskolarendszer szelektációs mechanizmusai – például az iskolaválasztási különbségek és az egyházi vagy elit intézmények növekvő szerepe – szintén hozzájárulhatnak a társadalmi és etnikai alapú elkülönülés fennmaradásához.³⁵

30 European Commission: *A Union of Equality: EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation 2020–2030*. European Commission: Brussels, 2020.

31 Kende Ágnes – Messing Vera: Educational inequalities and Roma integration in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 2021. 7 (1). 85–104.

32 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary*, i. m.

33 European Commission, 2024. *Education and Training Monitor 2024: Hungary*, i. m.

34 Roma Civil Monitor, 2023. *Civil monitoring report*, i. m.

35 Radó Péter: *A közoktatás szelektív működése és társadalmi következményei Magyarországon*. CEU Democracy Institute: Budapest, 2023. Letöltés helye: democracyinstitute.ceu.edu; letöltés ideje: 2025. 05. 10.

A magyar oktatási rendszer egyik legjelentősebb paradoxona, hogy miközben az oktatáspolitikai dokumentumok az esélyegyenlőség és az inkluzív nevelés elveit hangsúlyozzák, a gyakorlatban továbbra is jelentős különbségek figyelhetők meg az oktatási hozzáférés, az intézményi minőség és a tanulói eredményesség területén. Az elemzés alapján Magyarországon az inklúzió és a szegregáció nem egymást kizáró, hanem párhuzamosan működő oktatási logikák. Ez a kettősség nemcsak végrehajtási hiányosságként értelmezhető, hanem az oktatási rendszer szerkezeti ellentmondására utal.

A roma tanulók oktatási integrációja így nemcsak kisebbségpolitikai kérdésként, hanem az inkluzív oktatás eredményességének egyik legfontosabb indikátoraként is értelmezhető.

A roma tanulók oktatási helyzete

A roma tanulók oktatási helyzete Magyarországon továbbra is az egyik legösszetettebb társadalmi és oktatáspolitikai kihívásnak tekinthető. A nemzetközi és hazai jelentések szerint a roma gyermekek oktatási lehetőségeit jelentős társadalmi eredetű egyenlőtlenségek befolyásolják, amelyek hosszú távon korlátozzák az iskolai sikerességet és a társadalmi mobilitást.³⁶ Bár az oktatáspolitikai dokumentumok hangsúlyozzák az inkluzív oktatás és az esélyegyenlőség fontosságát, a roma tanulók helyzete azt mutatja, hogy az oktatási rendszer továbbra sem képes kellő mértékben csökkenteni a társadalmi háttérből fakadó különbségeket.

Az oktatási egyenlőtlenségek egyik legfontosabb indikátora a korai iskolaelhagyás aránya. Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének felmérése szerint a roma fiatalok körében a korai iskolaelhagyás továbbra is jelentősen meghaladja a nem roma népesség mutatóit Közép- és Kelet-Európában. Magyarország esetében a roma tanulók oktatási pályája erősen meghatározott a társadalmi háttér, a területi hátrányok és az iskolarendszer szelektív működése által.

36 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries, i. m.*

1. táblázat. A roma és nem roma tanulók oktatási helyzetének összehasonlító jellemzői Magyarországon³⁷

Mutató	Roma tanulók	Nem roma tanulók
Korai iskolaelhagyás (2023)	58,7%	9,3%
Korai iskolaelhagyás (EU Roma Survey 2021)	70–71%	EU-átlag alatt
Legfeljebb alapfokú végzettség	77,7%	24,6%
Magas roma koncentrációjú iskolák aránya	jelentős mértékű	–

Forrás: a szerző szerkesztése

Az adatok arra utalnak, hogy a roma tanulók oktatási hátrányai nem elszigetelt pedagógiai problémaként, hanem rendszerszintű társadalmi egyenlőtlenségként értelmezhetők. A korai iskolaelhagyás és az alacsonyabb iskolai végzettségi mutatók azt jelzik, hogy a társadalmi háttér továbbra is meghatározó módon befolyásolja az oktatási pályafutást, miközben az oktatási rendszer csak korlátozottan képes kompenzálni a társadalmi és területi hátrányokat.

A roma tanulók oktatási szegregációja Magyarországon továbbra is jelentős strukturális problémának tekinthető. Az elkülönített vagy magas roma arányú intézmények jellemzően hátrányos helyzetű térségekben koncentrálódnak, ahol az oktatási erőforrások és a pedagógiai támogatás is korlátozottabb. Az európai jelentések szerint Magyarországon az iskolák közötti társadalmi és etnikai elkülönülés mértéke továbbra is kiemelkedően magas, ami hozzájárul a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődéséhez.

A roma tanulók oktatási lehetőségeit a területi és szociális különbségek is jelentősen meghatározzák. A roma közösségek jelentős része olyan térségekben él, ahol fejletlenebb az oktatási infrastruktúra, magasabb a pedagógushiány és korlátozottabb az intézmények erőforrás-ellátottsága. Az UNICEF és az Európa Tanács jelentései szerint a roma gyermekek oktatási helyzete továbbra is szorosan összefügg a szegénységgel, a lakóhelyi elkülönüléssel és a társadalmi kirekesztettséggel.

A nyelvi és kulturális különbségek önmagukban nem magyarázzák az iskolai sikertelenséget, ugyanakkor a roma gyermekek kulturális sajátosságai gyakran nem jelennek meg támogató módon az iskolai környezetben. Ez gyengébb intézményi kötődéshez és gyengébb tanulmányi eredményekhez vezethet.

37 European Commission, 2024. Education and Training Monitor 2024: Hungary, i. m.; FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. Roma in 10 European countries, i. m.

A roma tanulók oktatási helyzete így jól érzékelteti az inkluzív oktatás gyakorlati korlátait Magyarországon. A korai iskolaelhagyás, a szegregáció, a területi különbségek és a társadalmi hátrányok együttesen olyan rendszerszintű akadályrendszert alkotnak, amely jelentősen korlátozza a roma tanulók oktatási integrációját és társadalmi mobilitását.

A pedagógus szerepe az inkluzív integrációban

Az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulásában a pedagógusok szerepe kiemelt jelentőségű. Az inklúzió eredményessége nem kizárólag az oktatáspolitikai szabályozásokon vagy az intézményi struktúrákon múlik, hanem azon is, hogy a pedagógusok milyen szakmai kompetenciákkal, attitűdökkel és módszertani eszközökkel rendelkeznek a tanulói sokféleség kezelésére.³⁸ A roma tanulók integrációjának kérdésében ez különösen hangsúlyos, mivel az inkluzív pedagógiai környezet kialakítása jelentős mértékben függ az iskolai gyakorlatoktól, a pedagógiai kultúrától és a tanár-diák kapcsolatok minőségétől.

A pedagógusi attitűd az inkluzív oktatás egyik meghatározó tényezője. A szakirodalom szerint a tanárok inklúzióval kapcsolatos szemlélete közvetlen hatással van arra, hogy az iskola mennyiben képes befogadó és támogató környezetet kialakítani a különböző társadalmi és kulturális háttérű tanulók számára.³⁹ A roma tanulók esetében az előítéletek, az alacsony elvárások vagy a deficitközpontú megközelítések jelentősen befolyásolhatják az iskolai teljesítményt és a tanulói motivációt.⁴⁰

Az inkluzív integráció eredményessége szoros kapcsolatban áll a pedagógusok szakmai kompetenciáival is. Az Európai Bizottság oktatási jelentése hangsúlyozza, hogy az inkluzív oktatás megvalósításához olyan pedagógusokra van szükség, akik képesek differenciált oktatási módszerek alkalmazására, kulturálisan érzékeny pedagógiai gyakorlatok kialakítására és a hátrányos helyzetű tanulók támogatására.⁴¹ A pedagógusképzés szerepe ezért kiemelkedő jelentőségű, különösen az interkulturális és inkluzív kompetenciák fejlesztése szempontjából.

A szakirodalom ugyanakkor arra is rámutat, hogy az inkluzív pedagógiai kompetenciák önmagukban nem elegendőek, ha azok nem társulnak megfelelő intézményi támogatással. Az inkluzív oktatás megvalósítása jelentős szakmai és érzelmi terhelést jelenthet a pedagógusok számára, különösen olyan intézményekben, ahol magas a hátrányos helyzetű vagy

38 European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. *Inclusive education across Europe: Policy and practice*, i. m.

39 Florian, Lani – Beaton, Maria: Inclusive pedagogy in action: Getting it right for every child. *International Journal of Inclusive Education*, 2018. 22 (8). 870–884.

40 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries*, i. m.

41 European Commission, 2024. *Education and Training Monitor 2024: Hungary*, i. m.

roma tanulók aránya.⁴² A Roma Civil Monitor szerint a hátrányos helyzetű térségek iskoláiban gyakran egyszerre jelenik meg a pedagógushiány, a magas fluktuáció és az alacsonyabb intézményi támogatottság, ami tovább mélyítheti az oktatási egyenlőtlenségeket.⁴³

Az inkluzív oktatás egyik fontos pedagógiai eszköze a differenciált tanulásszervezés. A differenciálás célja olyan tanulási környezet kialakítása, amely figyelembe veszi a tanulók eltérő képességeit, társadalmi hátterét és tanulási szükségleteit.⁴⁴ A roma tanulók esetében a differenciált oktatás különösen fontos lehet, mivel az oktatási hátrányok sok esetben nem képességbeli különbségekből, hanem eltérő szociális és kulturális tapasztalatokból fakadnak.

A pedagógusok szerepe ugyanakkor nem értelmezhető elszigetelten az oktatási rendszer szerkezeti feltételeitől. A pedagógusok sok esetben olyan strukturális problémákkal szembesülnek – például erőforráshiánnyal, pedagógushiánnyal vagy társadalmi szelekcióval, amelyek korlátozzák az inkluzív pedagógiai gyakorlatok hatékonyságát.⁴⁵ Az inkluzív integráció sikeressége ezért nem kizárólag pedagógiai kérdés, hanem szélesebb oktatáspolitikai és társadalmi összefüggésben értelmezhető.

Az inklúzió és a szegregáció ellentmondása Magyarországon

A tanulmány szerint Magyarországon az inklúzió és a szegregáció nem egymást kizáró, hanem párhuzamosan működő oktatási logikák. Miközben az inklúzió a szakpolitikai dokumentumok szintjén normatív elvként jelenik meg, az iskolarendszer mindennapi működésében továbbra is erős szelekciós és elkülönítő mechanizmusok érvényesülnek.

A magyar köznevelési rendszer egyik legjelentősebb paradoxona, hogy a jogszabályi és oktatáspolitikai keretek az inkluzív oktatás, az esélyegyenlőség és a társadalmi befogadás elveit hangsúlyozzák, miközben a gyakorlatban továbbra is erőteljesen jelen vannak az oktatási szegregáció különböző formái. Az esélyegyenlőség, a hátránykompenzáció és az integráció támogatása deklarált szakpolitikai célként jelenik meg mind a hazai köznevelési szabályozásban, mind az Európai Unió oktatáspolitikai kereteiben.⁴⁶ Ennek ellenére a nemzetközi jelentések rendszeresen arra hívják fel a figyelmet, hogy Magyarországon az oktatási rendszer továbbra is erősen szelektív módon működik. Az inklúzió és a szegregáció párhuzamos jelenléte különösen látványosan mutatkozik meg a roma tanulók oktatási helyzetében. Jelentős részük olyan intézményekben tanul, ahol magas a hátrányos helyzetű

42 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary, i. m.*

43 Roma Civil Monitor, 2023. *Civil monitoring report, i. m.*

44 Tomlinson, Carol Ann: *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms*. 3rd ed. ASCD: Alexandria, 2021.

45 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary, i. m.*

46 European Commission, 2020. *A Union of Equality: EU Roma Strategic Framework, i. m.*

és roma diákok koncentrációja, miközben ezek az intézmények gyakran kedvezőtlenebb infrastrukturális, szakmai és pedagógiai feltételekkel rendelkeznek.⁴⁷ A szegregáció fennmaradása részben az oktatási rendszer sajátosságaival magyarázható. A korai szelekció, az iskolák közötti különbségek, az iskolaválasztási mechanizmusok és az intézményi autonómia együttesen olyan környezetet hoznak létre, amely kedvez a társadalmi elkülönülés újratermelődésének.⁴⁸ Az egyházi és elit iskolák szerepének növekedése, valamint a társadalmi státusz szerinti iskolaválasztás következtében a hátrányos helyzetű és roma tanulók sok esetben koncentráltan jelennek meg az alacsonyabb presztízsű intézményekben.

A szegregáció napjainkban egyre gyakrabban rejtett vagy informális formában jelenik meg. Az elkülönítés nem minden esetben nyílt etnikai alapon, hanem különböző intézményi mechanizmusokon keresztül valósul meg, például tagozatos osztályok, sajátos nevelési igényre való hivatkozás vagy a területi különbségekből fakadó intézményi szelekció révén.⁴⁹ Ezek a folyamatok formálisan gyakran nem sértik az egyenlő bánásmód követelményeit, a gyakorlatban azonban hozzájárulnak a roma tanulók elkülönülésének fennmaradásához.

Az oktatási szegregáció fennmaradása nem kizárólag oktatáspolitikai probléma, hanem szorosan összefügg a magyar társadalom szélesebb egyenlőtlenségeivel is. A lakóhelyi szegregáció, a szegénység területi koncentrációja és a társadalmi mobilitás korlátozottsága közvetlen hatással van az oktatási intézmények működésére. Ez jelentősen korlátozza az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulásának lehetőségeit. Mindez arra utal, hogy a magyar inkluzív oktatáspolitikai egyik alapvető problémája a normatív és a gyakorlati szint közötti eltérés. Az inkluzív oktatás deklaratív jelenléte mellett az oktatási rendszer működését továbbra is erősen meghatározzák a szelekciós logikák. Az inklúzió így gyakran inkább szakpolitikai retorikaként jelenik meg, mintsem teljeskörűen megvalósuló intézményi gyakorlatként.⁵⁰

A roma tanulók helyzete különösen pontosan mutatja meg az inkluzív oktatás gyakorlati korlátait Magyarországon. A roma tanulók esetében továbbra is jelentős egyenlőtlenségek mutathatók ki az oktatási részvétel, az intézményi támogatás és a továbbtanulási lehetőségek területén, ami az inkluzív oktatás és a magyar oktatási gyakorlat közötti tartós feszültségekre utal.

47 Roma Civil Monitor, 2023. *Civil monitoring report*, i. m.

48 Radó, 2023. *A közoktatás szelektív működése és társadalmi következményei Magyarországon*, i. m.

49 FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2022. *Roma in 10 European countries*, i. m.

50 Radó, 2023. *A közoktatás szelektív működése és társadalmi következményei Magyarországon*, i. m.

Az inkluzív oktatás és a roma tanulók helyzete Ukrajnában

Ukrajnában az inkluzív oktatás fejlődése az elmúlt évtizedben szorosan összekapcsolódott az oktatási rendszer modernizációjával, a decentralizációs folyamatokkal és az európai integrációs törekvésekkel. Az inklúzió nem önálló szakpolitikai területként, hanem a közoktatás egészét érintő reformfolyamat részeként jelent meg. Ebben meghatározó szerepet játszott az „Új Ukrán Iskola”⁵¹ reformprogram, amely a kompetenciaalapú oktatás, a tanuló-központúság, az esélyegyenlőség és a hozzáférhető oktatási környezet kialakítását tűzte ki célul.⁵²

Az inkluzív oktatás intézményesülése Ukrajnában különösen 2017 után gyorsult fel, amikor az oktatási reformok részeként erősödött a sajátos nevelési igényű és más társadalmilag kiszolgáltatott csoportok támogatásának jogi és intézményi kerete. Az inkluzív oktatás fejlesztése fokozatosan összekapcsolódott a társadalmi hátrányok, a területi különbségek és a kisebbségi csoportok oktatási hozzáféréseinek kérdéseivel is.⁵³ A 2017-es ukrán oktatási törvény ugyanakkor jelentős vitákat váltott ki a kisebbségi nyelvű oktatás szabályozása miatt, különösen a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatási intézmények esetében. A jogszabály a középfokú oktatásban fokozatosan növelte az ukrán nyelven oktatott tantárgyak arányát, miközben szűkítette a kisebbségi nyelveken folyó tantárgyi oktatás lehetőségeit. A módosítások következtében a kisebbségi iskolák működési struktúrája, tantervi gyakorlata és nyelvi oktatási modellje is átalakulóban van, ami különösen érzékenyen érintette a kárpátaljai magyar oktatási intézményrendszert.⁵⁴ Több elemzés szerint a szabályozás hosszabb távon az anyanyelvi oktatás visszaszorulásának és az oktatási asszimiláció erősödésének kockázatát is felvetette.⁵⁵

A decentralizáció az ukrán oktatási rendszer egyik meghatározó folyamata volt. A helyi közösségek és önkormányzatok növekvő szerepet kaptak az oktatási intézmények fenntartásában, az erőforrások elosztásában és a helyi szükségletekhez igazodó oktatási megoldások kialakításában. Ez lehetőséget teremtett a helyi társadalmi viszonyokhoz jobban igazodó támogatások kialakítására, ugyanakkor felerősíthette a regionális különbségeket, mivel a hátrányos helyzetű térségekben gyakran korlátozottabbak az anyagi, szakmai és infrastrukturális erőforrások.⁵⁶

51 Az „Új Ukrán Iskola” (New Ukrainian School) reformprogram 2017-től az ukrán közoktatás átfogó modernizációját célozza, különös hangsúlyt helyezve a kompetenciaalapú oktatásra és az inkluzív pedagógiai megközelítésekre.

52 Eurydice: *Ukraine: Reform of general secondary education – The New Ukrainian School*. European Commission/EACEA, 2024. Letöltés helye: eurydice.eacea.ec.europa.eu; letöltés ideje: 2025. 05. 10.

53 UNICEF, 2024. *Roma Children and their Families in Europe 2000–2020*. i. m.

54 Fedinec Csilla – Csernicskó István: A 2017-es ukrán oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma. Regio, 2017. 25 (3). 278–300.

55 Csernicskó István: Nyelvpolitika, oktatáspolitikai és kisebbségi jogok Ukrajnában. In: Fedinec Csilla – Csernicskó István (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 2014–2020*. TK Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2020. 217–236.

56 World Bank: *Education reform and recovery in Ukraine*. World Bank: Washington D. C., 2024.

A 2022-ben kezdődő teljes körű orosz invázió alapvetően átalakította az ukrán oktatási rendszer működési feltételeit. A háború következtében az oktatásban egyszerre jelentek meg infrastrukturális, biztonsági, pszichoszociális és hozzáférési problémák. Számos gyermek kényszerült lakóhelye elhagyására, sok iskola megsérült vagy megsemmisült, és az oktatás több régióban online vagy hibrid formában folytatódott.⁵⁷ A háborús környezet különösen súlyosan érintette a hátrányos helyzetű tanulókat, köztük a belső menekült, szegénységben élő és kisebbségi gyermekeket.

A háborús körülmények között az inkluzív oktatás kérdése új jelentéstartalmakkal bővült. Az oktatási hozzáférés biztosítása már nem csupán pedagógiai és intézményi kérdésként jelenik meg, hanem a biztonság, a gyermekvédelem, a pszichoszociális támogatás és a tanulási folytonosság problémájaként is. A Világbank elemzése szerint az ukrán oktatási reformok a háború ellenére is folytatódtak, ugyanakkor az oktatási rendszer egyik legfontosabb feladata a biztonságos tanulási környezet megteremtése és a sérülékeny tanulók támogatása lett.

A kisebbségi tanulók helyzete ebben a kontextusban különösen érzékeny kérdés. Ukrajna többnemzetiségű társadalmi szerkezete miatt az oktatáspolitikai hosszú ideje foglalkozik a nyelvi és etnikai kisebbségek oktatási jogaival, az államnyelv elsajátításával és a társadalmi integráció kérdésével. A háború azonban új kihívásokat teremtett: a belső migráció, az elszegényedés, az oktatáshoz való hozzáférés regionális egyenlőtlenségei és a tanulási veszteségek különösen hátrányosan érinthetik azokat a közösségeket, amelyek már korábban is marginalizált helyzetben voltak. Ebből a szempontból a roma tanulók helyzete az ukrán inkluzív oktatási rendszer egyik fontos próbatételeként értelmezhető.

Az ukrán inkluzív oktatás fejlődését egyszerre alakítják reformtörekvések és a háborús válság következményei. A reformfolyamatok az európai oktatáspolitikai normákhoz való közeledést, a tanulóközpontú pedagógia erősítését és az inkluzív intézményi keretek kiépítését célozzák. Ugyanakkor a háborús környezet, az erőforráshiány és a regionális különbségek jelentősen korlátozzák a célok gyakorlati megvalósítását. Az ukrainai kitekintés olyan összehasonlító perspektívát kínál a magyarországi elemzéshez, amely rámutat arra, hogy az inkluzív oktatás sikeressége nem kizárólag jogszabályi és szakpolitikai szándék kérdése. A gyakorlati megvalósulás szorosan összefügg az intézményi kapacitásokkal, a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésével és a hátrányos helyzetű tanulók tényleges oktatási hozzáféréssel.

57 UNICEF, 2024. Roma Children and their Families in Europe 2000–2020. i. m.

A roma közösségek oktatási helyzete Ukrajnában

A roma közösségek oktatási helyzete Ukrajnában továbbra is jelentős társadalmi és intézményi kihívásokat tükröz. Bár az elmúlt évek oktatási reformjai az inkluzív oktatás fejlesztését és az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés erősítését hangsúlyozták, a roma tanulók esetében továbbra is számos akadály korlátozza az iskolai részvételt és a tanulmányi előrehaladást.⁵⁸ A roma tanulók helyzete érzékenyen mutatja meg az ukrán oktatási rendszer regionális különbségeit, az intézményi erőforrások egyenlőtlenségét és a társadalmi marginalizáció oktatásra gyakorolt hatását.

Az egyik legjelentősebb probléma az oktatáshoz való hozzáférés egyenlőtlensége. Az ukrainai roma közösségek jelentős része szegregált vagy társadalmilag periferikus térségekben él, ahol korlátozottabb az oktatási infrastruktúra, gyengébb az intézmények felszereltsége, és nehezebb az iskolák fizikai elérhetősége. A vidéki és elszigetelt térségekben élő roma gyermekek esetében különösen gyakori probléma az óvodai neveléshez, a korai fejlesztéshez és a minőségi alapfokú oktatáshoz való korlátozott hozzáférés.

A roma közösségek oktatási integrációját Ukrajnában dokumentációs problémák is nehezíthetik. Egyes roma családok esetében továbbra is előfordulhat a személyazonosító vagy lakcímhöz kapcsolódó hivatalos dokumentumok hiánya, ami akadályozhatja az oktatási intézményekbe történő beiratkozást és az oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A háborús helyzet tovább növelte az adminisztratív kiszolgáltatottságot, mivel az országon belüli menekülés alatt sok család elvesztette iratait vagy lakóhelyét.

A nyelvi és szociális akadályok szintén meghatározó szerepet játszanak a roma tanulók oktatási helyzetében. Az ukrainai roma közösségek nyelvi és kulturális szempontból heterogének, ami különböző oktatási kihívásokat eredményezhet. Egyes roma gyermekek számára az ukrán nyelv nem elsődleges kommunikációs nyelvként jelenik meg, ami nehezítheti az iskolai integrációt és a tanulmányi előrehaladást. Emellett a szegénység, a bizonytalan lakhatási körülmények és az alacsonyabb szintű intézményi támogatás közvetlenül is befolyásolhatják az oktatási részvételt.

A regionális különbségek az ukrainai roma közösségek oktatási helyzetében is meghatározóak. A decentralizáció következtében az önkormányzatok szerepe megnövekedett az oktatási szolgáltatások szervezésében, ugyanakkor a helyi erőforrások közötti különbségek tovább erősíthetik az oktatási egyenlőtlenségeket. Egyes térségekben az intézmények és civil szereplők aktívabban támogatják a roma gyermekek oktatási integrációját, míg más régiókban korlátozottabbak az inkluzív pedagógiai és szociális támogatási lehetőségek. A 2022-ben kezdődő teljes körű háború különösen súlyosan érintette a roma közösségeket, amelyek már a konfliktus előtt is sérülékenyebbek voltak. Számos roma család vált belső

58 UNICEF, 2024. Roma Children and their Families in Europe 2000–2020. i. m.

menekültté, elveszítette lakhatását vagy megélhetését, ami közvetlenül befolyásolta a gyermekek hozzáférését az oktatáshoz. Az online vagy hibrid oktatásra áttérés további egyenlőtlenségeket eredményezett, mivel sok hátrányos helyzetű roma család nem rendelkezett megfelelő digitális eszközökkel, stabil internetkapcsolattal vagy támogató tanulási környezettel.⁵⁹ A háború emellett jelentős pszichoszociális terheket is rótt a gyermekekre, ami növelheti az iskolaelhagyás és az oktatási lemorzsolódás kockázatát. Különösen érzékenyen jelennek meg ezek a problémák Kárpátalja egyes hátrányos helyzetű térségeiben, ahol a roma tanulók oktatási részvételét nemcsak a társadalmi marginalizáció, hanem a háborús környezetből fakadó infrastrukturális és hozzáférési korlátok is nehezítik. Az online oktatás időszakában számos roma család korlátozottan fért hozzá digitális eszközökhöz és stabil internetkapcsolathoz, és ez tovább növelte az oktatási lemorzsolódás kockázatát. Mindez arra utal, hogy az inkluzív reformok gyakorlati érvényesülése erősen függ az oktatási rendszer regionális és társadalmi erőforrásaitól.

A roma közösségek oktatási helyzete Ukrajnában ezért egyszerre értelmezhető kisebbségi, szociális és humanitárius kérdésként. Az ukrainai tapasztalatok arra utalnak, hogy az inkluzív oktatás sérülékenysége válsághelyzetben válik különösen láthatóvá, mivel a társadalmilag marginalizált közösségek oktatási hozzáférése ilyenkor válik a leginkább bizonytalanúvá. Az inkluzív oktatás fejlesztésére irányuló reformok ellenére a roma tanulók továbbra is olyan összetett akadályrendszerrel szembesülnek, amelyet a hozzáférési problémák, a dokumentációs nehézségek, a nyelvi és társadalmi hátrányok, valamint a háborús sérülékenység együttesen alakítanak. Ezért a roma tanulók oktatási integrációja az ukrán inkluzív oktatás egyik próbatételeként értelmezhető.

A roma tanulók oktatási integrációjának gyakorlati kihívásai Kárpátalján

A roma tanulók oktatási integrációjának strukturális problémái Kárpátalján különösen jól érzékeltetik az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulásának korlátait. A kárpátaljai roma közösségek oktatási helyzetét vizsgáló empirikus kutatások arra utalnak, hogy a roma tanulók iskolai részvételét egyszerre befolyásolják társadalmi, területi és intézményi tényezők.⁶⁰ A vizsgálatok szerint a régió roma közösségeinek jelentős része társadalmilag hátrányos helyzetű, periferikus térségekben él, ahol az oktatási intézmények infrastrukturális feltételei, pedagógiai erőforrásai és támogatási lehetőségei is korlátozottabbak. A korábbi terepkutatások rámutatnak arra is, hogy a roma tanulók oktatási integrációját Kárpátalján gyakran nehezíti a szegregált oktatási környezet, az eltérő tanulási előzmények, valamint a

59 World Bank, 2024. *Education reform and recovery in Ukraine*, i. m.

60 Gávriljuk Ilona – Mihajlovics Krisztina: Szülői nevelési stílusok vizsgálata a kárpátaljai roma családok körében az integráció szintjének függvényében. *Scientia Denique*, 2021. X (1). 68–85. Letöltés helye: karpataljaiadatbank.com; letöltés ideje: 2025. 05. 26.

családi és szociális hátrányok koncentrációja. Emellett több kutatás hangsúlyozza, hogy az inkluzív oktatás formális szakpolitikai keretei és az intézményi gyakorlat között továbbra is jelentős különbségek figyelhetők meg, különösen a hátrányos helyzetű roma tanulók esetében. A vizsgálatok szerint az intézmények sok esetben korlátozottan képesek kezelni a roma tanulók eltérő szociális és oktatási háttéréből fakadó kihívásokat, ami hosszabb távon hozzájárulhat az oktatási hátrányok újratermelődéséhez. A kárpátaljai tapasztalatok ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy az inkluzív oktatás formális szakpolitikai keretei önmagukban nem elegendőek a roma tanulók tényleges oktatási integrációjához. A társadalmi marginalizáció, a területi egyenlőtlenségek és az intézményi különbségek továbbra is jelentős mértékben meghatározzák a roma tanulók oktatási lehetőségeit és iskolai részvételét.

A kárpátaljai roma tanulók oktatási integrációjának gyakorlati működését vizsgáló kutatások arra utalnak, hogy az inkluzív oktatás intézményi megvalósulása számos strukturális és pedagógiai akadályba ütközik. A terepkutatások szerint a roma tanulók jelentős része olyan társadalmi és oktatási környezetből érkezik az iskolába, amely már a korai életévekben meghatározza későbbi iskolai pályafutásukat.⁶¹ A kutatások rámutatnak arra, hogy a roma gyermekek esetében gyakran egyszerre jelennek meg a társadalmi hátrányok, a területi marginalizáció és az oktatási intézmények korlátozott erőforrásai, ami jelentősen befolyásolja az iskolai integráció eredményességét. A vizsgálatok szerint a roma tanulók egy része olyan szegregált vagy alacsonyabb erőforrás-ellátottságú oktatási környezetből kerül integráló intézményekbe, ahol korlátozottabb volt a minőségi oktatáshoz való hozzáférés. A Beregszász térségében végzett kutatások arra is rámutatnak, hogy a roma gyermekek oktatási pályafutását jelentős mértékben meghatározza a családok szociális helyzete, az iskolázottsági háttér, valamint a korai oktatási szocializáció hiányosságai. Az eltérő tanulási előzmények következtében az integráció során gyakran jelentős különbségek figyelhetők meg a korosztály szerinti évfolyami elvárások és a tanulók tényleges tudásszintje között. Egyes kutatások szerint a roma tanulók esetében nem ritka, hogy életkoruk alapján magasabb évfolyamra kerülnének, miközben alapkompétenciáik és tanulmányi előrehaladásuk jelentősen elmarad az adott évfolyam követelményeitől. A kutatások arra is rámutatnak, hogy a roma tanulók oktatási integrációját jelentős mértékben befolyásolják a családi és szociális háttérből fakadó különbségek. A hátrányos helyzetű roma családok esetében gyakran korlátozottabbak az otthoni tanulási támogatás lehetőségei, ami különösen az alapkompétenciák fejlődése és az iskolai előrehaladás szempontjából jelent kihívást. Emellett a kutatások szerint a szülők alacsonyabb iskolai végzettsége, a szegénység és a bizonytalan életkörülmények is hozzájárulhatnak az iskolai lemorzsolódás és a gyengébb tanulmányi eredmények kialakulásához. Kárpátalján a nyelvi és kulturális különbségek szintén sajátos kihívásokat jelenthetnek az oktatási integráció folyamatában. A roma tanulók egy

61 Cséke Katalin – Fónai Mihály: A kezdet kezdetén: kárpátaljai roma tanulók az iskolában. In: Torgyik Judit (szerk.): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*. International Research Institute: Komárno, 2018. 204–212. DOI: <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0107>.

része olyan többnyelvű környezetben szocializálódik, ahol a családi kommunikáció nyelve eltérhet az iskola oktatási nyelvétől, ami az iskolakezdés időszakában nehezítheti a tanulási folyamatokat és az intézményi beilleszkedést. A beregszászi roma közösségek körében végzett kutatások szerint a nyelvi bizonytalanság és az eltérő kommunikációs mintázatok sok esetben nem önmagukban jelentenek problémát, hanem a társadalmi marginalizációval és az intézményi támogatás hiányával összekapcsolódva erősítik az oktatási hátrányokat. A terepkutatások szerint az oktatási intézmények alkalmazkodóképessége szintén meghatározó tényezője az inkluzív integráció eredményességének. A pedagógushíány, a differenciált pedagógiai módszerek korlátozott alkalmazása, valamint az interkulturális pedagógiai kompetenciák hiánya több intézményben megnehezítheti a roma tanulók sikeres integrációját. A kutatások arra is rámutatnak, hogy a roma tanulókkal kapcsolatos alacsonyabb intézményi elvárások és az előítéletes pedagógiai attitűdök bizonyos esetekben gyengíthetik az iskolai motivációt és az intézményi kötődést, ami hosszabb távon az oktatási hátrányok újratermelődéséhez is hozzájárulhat.

A kárpátaljai kutatások összességében arra utalnak, hogy a roma tanulók oktatási integrációja nem kizárólag pedagógiai vagy kisebbségpolitikai kérdésként értelmezhető, hanem szorosan összefügg az oktatási rendszer strukturális működésével, az intézményi alkalmazkodóképességgel és a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésével is. A tereptapasztalatok alapján jól látható, hogy az inkluzív oktatás formális szakpolitikai keretei önmagukban nem elegendőek a roma tanulók tényleges oktatási integrációjának biztosításához, amennyiben azok nem társulnak megfelelő intézményi erőforrásokkal, differenciált pedagógiai támogatással és társadalmi befogadást erősítő intézményi gyakorlattal.⁶² A kárpátaljai példák ugyanakkor azt is érzékeltetik, hogy a roma tanulók helyzete különösen érzékeny indikátora az inkluzív oktatás gyakorlati működésének. A szegregáció, a társadalmi marginalizáció, a pedagógiai alkalmazkodás korlátai és az intézményi különbségek együttesen olyan akadályrendszert hoznak létre, amely jelentősen befolyásolja a roma tanulók oktatási részvételét és továbbhaladási lehetőségeit. Mindez arra utal, hogy az inkluzív oktatás eredményessége nem elsősorban deklaratív szakpolitikai szinten mérhető, hanem abban, hogy az oktatási intézmények milyen mértékben képesek biztosítani a társadalmilag marginalizált tanulói csoportok tényleges részvételét a minőségi oktatásban.

62 Gávriljuk–Mihajlovics, 2021. Szülői nevelési stílusok vizsgálata, i. m. 68–85.; Cséke–Fónai, 2018. A kezdet kezdetén, i. m. 204–212.

Magyar–ukrán összehasonlító tanulmányok

**2. táblázat. A roma tanulók oktatási integrációjának összehasonlító szempontjai
Magyarországon és Ukrajnában**

Elemzési szempont	Magyarország	Ukrajna
Az inklúzió fő korlátja	Intézményesült szegregáció és szelekció	Hozzáférési korlátok és háborús sérülékenység
Az oktatási rendszer jellemzője	Stabil, de erősen szelektív rendszer	Reform alatt álló, instabil rendszer
A roma tanulók fő kockázata	Intézményi elkülönülés és alacsonyabb minőségű oktatás	Oktatási kiesés és korlátozott hozzáférés
Meghatározó strukturális tényezők	Társadalmi újratermelődés, területi szegregáció	Regionális különbségek, infrastrukturális bizonytalanság
Az inkluzív oktatás fő kihívása	Az inklúzió és szegregáció párhuzamos működése	Az oktatási folytonosság és hozzáférés biztosítása
Közös tanulság	Az inkluzív oktatás sikeressége szorosan összefügg a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésével	Az inkluzív oktatás sikeressége szorosan összefügg a társadalmi egyenlőtlenségek kezelésével

Forrás: a szerző szerkesztése

A magyarországi és ukrainai folyamatok összehasonlítása arra mutat rá, hogy a roma tanulók oktatási integrációja mindkét országban az inkluzív oktatás egyik fontos próbatételként jelenik meg, ugyanakkor eltérő társadalmi és intézményi környezetben. Magyarországon elsősorban az oktatási szelekció, az intézményesült szegregáció és az iskolák közötti egyenlőtlenségek jelentik a legfőbb kihívást, míg Ukrajnában az oktatási hozzáférés korlátai, a regionális különbségek és a háborús sérülékenység meghatározóbb tényezők.

Magyarországon az inkluzív oktatás jogi és szakpolitikai keretei viszonylag fejlettek, ugyanakkor az oktatási rendszer működését továbbra is erős szelekció jellemzi.⁶³ A roma tanulók jelentős része alacsonyabb presztízsű, erőforrás-hiányos intézményekben koncentrálódik, ami hozzájárul a társadalmi hátrányok újratermelődéséhez. Az inklúzió és a szegregáció így párhuzamosan működő oktatási logikákként jelenik meg.

Ukrajnában az inkluzív oktatás fejlesztése intenzív reformfolyamat része, amelyet azonban jelentősen korlátoznak a regionális különbségek, az intézményi kapacitások egyenlőtlenségei és a háborús környezet következményei.⁶⁴ A roma közösségek esetében az oktatási hátrányok elsősorban a hozzáférési problémákban, a dokumentációs nehézségekben és a társadalmi kiszolgáltatottságban jelennek meg.

A két ország tapasztalatai ugyanakkor közös problémára is rámutatnak: az inkluzív oktatás eredményessége nem kizárólag jogszabályi vagy szakpolitikai kérdés, hanem szorosan összefügg a társadalmi egyenlőtlenségekkel, az intézményi erőforrásokkal és a sérülékeny tanulói csoportok tényleges oktatási részvételével.⁶⁵ A roma tanulók helyzete így mindkét országban az inkluzív oktatás gyakorlati működésének egyik legérzékenyebb indikátorként értelmezhető.

63 OECD, 2024. *Education at a glance 2024: Hungary*, i. m.

64 World Bank, 2024. *Education reform and recovery in Ukraine*, i. m.

65 UNESCO, 2020. *Global education monitoring report 2020*, i. m.

3. táblázat. Magyar–ukrán összehasonlító szempontok a roma tanulók inkluzív oktatásában és azok inklúziós következményei

Szempont	Magyarország	Ukrajna	Inklúziós következmény
Roma tanulók oktatási integrációjának szabályozása	Viszonylag fejlett jogi és szakpolitikai keretek	Reformfolyamatban lévő inkluzív szabályozás	A formális inklúzió önmagában nem biztosít tényleges integrációt
Az oktatási rendszer jellege	Erősen szelektív iskolarendszer	Regionálisan eltérő intézményi működés	Az intézményi különbségek korlátozzák a roma tanulók inkluzív részvételét
Oktatási szegregáció	Strukturális és tartós probléma	Regionálisan eltérő formában jelenik meg	A roma tanulók elkülönülése korlátozza az inkluzív oktatás gyakorlati megvalósulását
Roma tanulók fő oktatási kihívása	Szegregáció és társadalmi szelekció	Hozzáférési és dokumentációs problémák	A társadalmi sérülékenység eltérő formákban, de mindkét országban korlátozza az oktatási részvételt
Inkluzív pedagógiai kompetenciák	Részben kiépült inkluzív képzési rendszer	Fejlesztés alatt álló inkluzív kompetenciák	Az inkluzív pedagógiai kompetenciák hiánya csökkentheti az integráció eredményességét
Intézményi kapacitások	Egyenetlen erőforrás-elosztás	Jelentős regionális eltérések	Az erőforráshiány növeli a sérülékeny tanulói csoportok oktatási hátrányait
Háborús hatások	Közvetlenül nem meghatározó	Jelentős oktatási sérülékenység	A háború tovább mélyíti a hozzáférési és tanulási egyenlőtlenségeket
Az inkluzív oktatás fő korlátja	Szelekció és társadalmi reprodukció	Hozzáférési és stabilitási problémák	Az inklúzió gyakorlati korlátai mindkét országban strukturális jellegűek

Forrás: a szerző szerkesztése

Az összehasonlítás arra utal, hogy az inkluzív oktatás korlátai Magyarországon és Ukrajnában eltérő társadalmi és intézményi környezetben jelennek meg, ugyanakkor mindkét esetben rendszerszintű egyenlőtlenségekkel kapcsolódnak össze. Ez azt jelzi, hogy az inklúzió eredményessége nem kizárólag oktatáspolitikai szándék kérdése, hanem szorosan függ az intézményi kapacitásoktól és a társadalmi marginalizáció kezelésének hatékonyságától.

Következtetések

A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a roma tanulók oktatási helyzete az inkluzív oktatás működésének egyik legérzékenyebb indikátora. Az inklúzió eredményessége nem elsősorban a szakpolitikai deklarációkban vagy az oktatási reformok normatív nyelvezetében mérhető, hanem abban, hogy az oktatási rendszer milyen mértékben képes biztosítani a társadalmilag marginalizált tanulói csoportok tényleges részvételét a minőségi oktatásban.

A vizsgálat alapján Magyarországon az inklúzió és a szegregáció nem egymást kizáró, hanem párhuzamosan működő oktatási logikák. Bár az inkluzív oktatás az oktatáspolitikai diskurzus meghatározó elemévé vált, az iskolarendszer működését továbbra is erősen meghatározzák azok a szelekciós mechanizmusok, amelyek újratermelik a társadalmi és etnikai alapú egyenlőtlenségeket. A roma tanulók helyzete ebből a szempontból az oktatási rendszer strukturális működésének különösen érzékeny lenyomata.

Az ukrainai kitekintés arra is rámutat, hogy az inkluzív oktatás korlátai eltérő társadalmi és politikai környezetben is hasonló módon jelenhetnek meg. Míg Magyarországon elsősorban az intézményesült szelekció és a szegregáció korlátozza az inklúzió gyakorlati megvalósulását, addig Ukrajnában a háborús sérülékenységi, a regionális egyenlőtlenségek és az intézményi kapacitások bizonytalansága nehezíti a társadalmi befogadás feltételeinek megteremtését.

A kárpátaljai empirikus kutatások ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a roma tanulók oktatási integrációját nem kizárólag az oktatáspolitikai szabályozás, hanem az intézményi alkalmazkodóképesség, a pedagógiai gyakorlatok és a társadalmi környezet együttesen alakítják. A beregszászi roma közösségek körében végzett kutatások szerint a tanulói lemaradások, a nyelvi és szociális hátrányok, valamint az intézményi erőforrások korlátozottsága továbbra is jelentős akadályai az inklúzióknak.

A tanulmány értelmezése szerint az inkluzív oktatás valódi kérdése nem az, hogy az oktatási rendszerek deklaratív módon magukévá teszik-e a befogadás elvét, hanem az, hogy képesek-e mérésükkel azokat a társadalmi és intézményi mechanizmusokat, amelyek tartósan korlátozzák a roma tanulók oktatási részvételét és mobilitási lehetőségeit. Ebben az értelemben a roma tanulók integrációja nem az inkluzív oktatás egyik részterülete, hanem annak egyik legfontosabb próbája.

Felhasznált irodalom

Ainscow, Mel: Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 2020. 6 (1). 7–16. DOI: <https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587>

Banks, James A.: *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. 3rd ed. Routledge: New York, 2021.

Cséke Katalin – Fónai Mihály: A kezdet kezdetén: kárpátaljai roma tanulók az iskolában. In: Torgyik Judit (szerk.): *Néhány társadalomtudományi kutatás és innováció*. International Research Institute: Komárno, 2018. 204–212. DOI: <https://doi.org/10.18427/iri-2018-0107>

European Agency for Special Needs and Inclusive Education: *Inclusive education across Europe: Policy and practice*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education: Odense, 2022.

European Commission: *A Union of Equality: EU Roma Strategic Framework for Equality, Inclusion and Participation 2020–2030*. European Commission: Brussels, 2020.

European Commission: *Education and Training Monitor 2024: Hungary*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2024.

Eurydice: *Ukraine: Reform of general secondary education – The New Ukrainian School*. European Commission/EACEA, 2024. Letöltés helye: eurydice.eacea.ec.europa.eu; letöltés ideje: 2025. 05. 10.

Fedinec Csilla – Csernicskó István: A 2017-es ukrainai oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma. *REGIO*, 2017. 25 (3). 278–300. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.184>

Florian, Lani: On the necessary co-existence of special and inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 2019. 23 (7–8). 691–704. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1622801>

Florian, Lani – Beaton, Maria: Inclusive pedagogy in action: Getting it right for every child. *International Journal of Inclusive Education*, 2018. 22 (8). 870–884. DOI: <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1412513>

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights: *Roma in 10 European countries: Main results*. Publications Office of the European Union: Luxembourg, 2022.

Gávriljuk Ilona – Mihajlovics Krisztina: Szülői nevelési stílusok vizsgálata a kárpátaljai roma családok körében az integráció szintjének függvényében. *Scientia Denique*, 2021. X (1). 68–85. Letöltés helye: karpataljaiadatbank.com; letöltés ideje: 2025. 05. 26.

Kende Ágnes – Messing Vera: Educational inequalities and Roma integration in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 2021. 7 (1). 85–104. DOI: <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i1.728>

Messing Vera: Differentiation in the making: Consequences of school segregation of Roma in the Czech Republic, Hungary, and Slovakia. *European Education*, 2017. 49 (1). 89–103. DOI: <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1280336>

OECD: *Education at a glance 2024: Hungary*. OECD Publishing: Paris, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>

Radó Péter: *A közoktatás szelektív működése és társadalmi következményei Magyarországon*. CEU Democracy Institute: Budapest, 2023. Letöltés helye: democracyinstitute.ceu.edu; letöltés ideje: 2025. 05. 10.

Roma Civil Monitor: *Civil monitoring report on the implementation of the national Roma strategic framework in Hungary*. European Commission: Brussels, 2023.

Slee, Roger: *Inclusive education isn't dead, it just smells funny*. Routledge: London, 2018.

Tomlinson, Carol Ann: *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms*. 3rd ed. ASCD: Alexandria, 2021.

UNESCO: *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*. UNESCO: Paris, 1994.

UNESCO: *Global education monitoring report 2020: Inclusion and education – All Means All*. UNESCO: Paris, 2020.

UNICEF: *Roma Children and their Families in Europe 2000–2020. A rights-based analysis of gaps and opportunities*. UNICEF Office of Research – Innocenti: Florence, 2024. Letöltés helye: www.unicef.org; letöltés ideje: 2025. 05. 26.

United Nations: *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. United Nations: New York, 2006.

World Bank: *Education reform and recovery in Ukraine*. World Bank: Washington D. C., 2024.

RESUME

Gábor HARRACH

Hungarians in Slovakia:

The Relationship between Population Decline and Electoral Failures

Over the course of more than twenty years, the Hungarian minority in Slovakia has declined by a drastic 19%, while its parliamentary representation has disappeared. The ethnic-oriented SMK (later MKÖ and then Alliance) has failed to enter parliament since 2010, while the multicultural Most–Híd was eliminated in 2020 following a continuous decline in support. Using the base index method, this study analyzes the relationship between demographic decline and support for Hungarian parties between 2010 and 2023. The results show that the ethnic-oriented party's voter base declined in proportion to the decline in the Hungarian population for six years, and for ten years across most Hungarian-populated areas. This trend later reversed as the party partially absorbed voters defecting from Most–Híd. In contrast, the latter party's voter base in southern Slovakia experienced an attrition rate exceeding the rate of Hungarian demographic decline, indicating that demographic change played only a partial role in its erosion. In major cities and northern areas, Híd voters significantly outnumbered local Hungarians due to the party's predominantly Slovak support base, making the relationship between demographic decline and electoral losses impossible to analyze in those areas. Finally, the study examines whether the previously observed correlation—whereby a higher local proportion of Hungarians predicts stronger support for the ethnic-based option over multicultural or Slovak alternatives—remained valid in the 2020 and 2023 elections. The findings show that this correlation not only persisted but became significantly stronger.

László HORVÁTH

**Parliamentary Representation of National Communities
in North Macedonia**

In addition to outlining the historical background, this study aims to present the development of parliamentary representation of national communities in North Macedonia over the past three and a half decades, from the first post-communist democratic elections to the present day. To this end, the paper traces the evolution of the electoral system against the backdrop of the country's key domestic and foreign policy challenges, highlighting how the system consistently lacked preferential mechanisms designed to facilitate the representation of minorities in parliament. Furthermore, it demonstrates how the absence of such supportive measures hindered national minorities from securing representation in the central legislature, while in rare instances the system nevertheless allowed them to do so. This is achieved by examining specific components of the electoral system, including the types of electoral lists, the number of electoral districts and seats, general electoral thresholds, and seat-allocation formulas. In addition to examining the results of minority parties that ran independently and secured seats in previous elections, the study analyzes the performance of organizations that competed independently but failed to meet the required threshold. Finally, the political outcomes of minority parties contesting elections on majority coalition lists are evaluated, given their substantial political weight and continued relevance.

Kristián ÓVÁRI

**Intergenerational Transmission of Ethnicity
and the Choice of Language of Primary Education
among the Hungarian Population in Slovakia**

Intergenerational transmission of ethnicity and parents' choice of the language of primary education for their children within a given ethnic group are two of several key indicators that can be used to examine processes leading to changes in the size of that group. The theoretical part of the paper provides an overview of previous approaches used by various authors to study the intergenerational transmission of Hungarian ethnicity and the extent of assimilation among the Hungarian ethnic minority in Slovakia. Based on data from the 2021 Population and Housing Census, the paper presents several findings, including patterns of intergenerational transmission of Hungarian ethnicity, the impact of the ethnic environment on this transmission, and parents' choice of primary school by language of instruction for children from nationally homogamous and heterogamous families with at least one parent of Hungarian ethnicity.

Krisztina MOLNÁR

**Between Inclusion and Segregation: The Educational Integration
of Roma Students in Hungary and Ukraine**

The study examines the educational integration of Roma students in the context of the practical implementation of inclusive education in Hungary, with a comparative perspective on Ukraine. The research is based on the theoretical assumption that inclusive education should not be interpreted exclusively in relation to students with special educational needs, but more broadly as a framework aimed at reducing educational inequalities, strengthening social inclusion, and developing institutional practices capable of responding to student diversity. The study employs qualitative document analysis and comparative educational policy analysis. Drawing on international and domestic academic literature, educational policy documents, and reports published by international organizations—particularly the European Union, UNESCO, the OECD, UNICEF, and the Council of Europe—the analysis explores the main structural challenges affecting the educational integration of Roma students. The study focuses on educational segregation, institutional selection mechanisms, social and regional inequalities, as well as the limitations of inclusive pedagogical practices. The study argues that, in Hungary, inclusion and segregation function not as mutually exclusive but as parallel educational logics. While inclusive education features prominently as a normative objective in educational policy discourse, the educational situation of Roma students continues to be strongly shaped by selective and segregative institutional mechanisms. The Ukrainian perspective further demonstrates that the structural limitations of inclusive education may manifest themselves in similar ways across different social and political contexts, particularly in relation to social vulnerability, regional inequalities, and unequal access to education. The study argues that the educational integration of Roma students should not be understood merely as a minority or educational policy issue, but rather as one of the most sensitive indicators of the practical functioning and social credibility of inclusive education.

SZÁMUNK SZERZŐI

HARRACH Gábor

Történész, szociológus

HORVÁTH László

Politológus, a Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Választás és Képviselés Kutatóműhelyének tagja; doktorjelölt, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

MOLNÁR Krisztina

Tudományos munkatárs, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont; doktorjelölt, Hmelnicki Nemzeti Egyetem Pedagógiai Tudományok Doktori Iskola

ÓVÁRI Kristián

Adatelemző, Szlovák Statisztikai Hivatal, népszámlálási részleg

Pro Minoritate 2026. nyár

Helikon 100

BOKA László: Erdély irodalmi reneszánsza? A második irodalmi mező és annak centrális csoportosulása: a Helikon

DÁVID Gyula: Helikoni írórsorsok a második világháború után

ALBU-BALOGH Andrea: Az *Emlékkönyvtől* a *Fehér Verébig*. Az erdélyi gondolat és a marosvécsi Helikon Tabéry Géza emlékező műveiben

JUHÁSZ Andrea: „Ez a valóság pedig Erdély. A mi létünk Erdélyben.” – Kuncz Aladár transzilvanizmusa

VÉCSI NAGY Zoltán: Az Erdélyi Helikon és a Barabás Miklós Céh

A kisebbségek politikai jogai Koszovóban

VIZI Balázs: A kisebbségek parlamenti képviselete Koszovóban a nemzetközi jogi normák fényében

POTTER, Michael: Hang, jelenlét és befolyás a konfliktus utáni Koszovóban: A konfliktusban nem résztvevő kisebbségek szerepe a hatalommegosztásban

Nyelvpolitikák a poszt-szovjet térségben

SÁFI Csaba: A nemzetiségi konfliktusok az ukrán nyelvpolitika tükrében (1991–2014)

Szemle

GÁL János: Románia retró: az ország méretű nyílt titok

Kovács Eszter: „Egy kis figyelmesség”. *Informális hálózatok és gyakorlatok a Gyergyói-medencében (1970–1989)*, Kriterion Kiadó, Kolozsvár, 2024